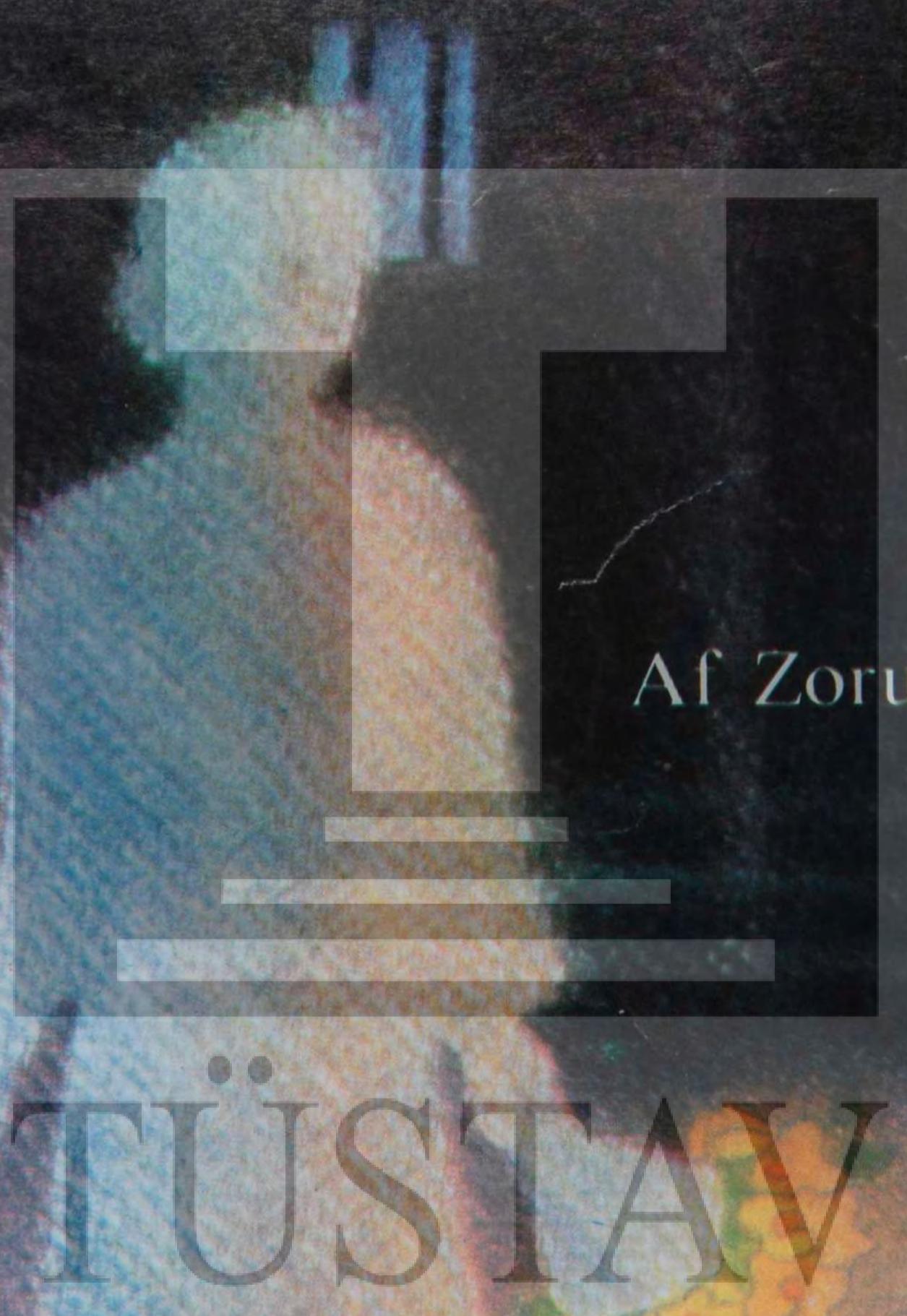

BİLİM SANAT

57

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ/EYLÜL 1985

(KDV Dahil) 300 TL

Af Zorunluluktur.

TÜSTAV

Mahmut Dikerdem :
Barış ve Helsinki...
Gençlik... Gençlik...

EN GÜZEL DOSTLUK ARMAĞANI

BİLİM
ve
SANAT

'ın yıllık aboneleri dergilerini
300 lira yerine 180 liraya
ediniyorlar. Bilim ve Sanat'a abone olun,
dostlarınızı abone yapın. Bilim ve Sanat
aboneliği armağan ederek dostlukları
pekiştirebilirsiniz.

5. yılında **BİLİM**
ve
SANAT aydınlığımız

Bilim ve Sanat'ın 1., 2., 3. ve 4. ciltleri 2000'er liradan
satılmaktadır.

- Abone: Yıllık 2200, altı aylık 1200 liradır. Yurtdışı yıllık 40 DM
- Adres: Sümer sok. 36/1-A Kızılay-Ankara
Posta Çekici No: 12526-1

BİLİM ve SANAT

Sahibi:
ALİ NAKİ ÖNER

Genel Yayın Yönetmeni:
VARLIK ÖZMENEK

Genel Yayın Danışmanı:
GÜNEY GÖNENÇ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
İRFAN AYDIN

TÜSTAV

Yazışma Adresi: Sümer Sk. 36/1-A Kızılay-ANKARA,
Tel: 30 11 66 • Posta Çekici No. 125261 • İstanbul Temsilcisi:
Dikna S.ERDEN • İzmir Temsilcisi: Taner ÜNLÜ
Tibaş İhbar 5/506 Konak, Tel: 14 86 08 • İsveç Temsilcisi:
Gürhan UCKAN, Box 38 045, 10064 Stockholm •
F.Almanya Temsilcisi: Duran TAŞTAN, Alemannen
Str.1 4040 Neuss • Dizgi: DEMA, Telefon: 30 06 44
• Film: DENK Tel: 29 84 30 • Baskı: SANEM Matbaacılık A.Ş. • Dağıtım: ETKİN, Tel: 527 60 11 (ist.) •
Abone: Yıllık 2200, Altı Aylık 1200 TL/Avrupa Yıllık 40
DM, ABD (Uçakta) 30 Dolar, Avustralya 35 Avust.Doları

DURAKSAMAK YARINLARIN YIKIMIDIR.

BİLİM ve SANAT

4

BARIŞA GİDEN YOLDA HELSINKİ BELGESİ

Mahmut Dikerdem

6

DEMOKRATİKLEŞME İÇİN ZORUNLU BİR ADIM: GENEL AF
BİLİM ve SANAT

8

FARUK EREM: "AFFİ RED HAKKI TANINMALIDIR"

Söyleşi: **BİLİM ve SANAT**

11

AFFEDİLECEK "SUÇ" DEĞİL "CEZA"DIR

Halit Çelenk

12

AF BEKLENTİSİ

Güney Dinç

16

1402'LİKLER KONUSU YARGI ORGANINDA

18

HELSİNKİDEN ON YIL SONRA

Laszlo Rozsa

20

1941... FAŞİZME KARŞI DİRENİŞ

Simon Korper

22

VERGİ "ŞAMPİYONLARI" VE BASIN

Oğuz Oyan

23

ÖRGÜTLЕНME HAKKININ KORUNMASI

Çeviren: Kadir Okçu

26

İKİ YÜZLÜ JANUS

Taner Gürel

28

KÜCÜK MÜ BÜYÜK MÜ?

Gürhan Uçkan

30

ÇALIŞMA YAŞAMINDA ÇOCUKLAR VE GENÇLER

A.Gürhan Fişek

32

SAFTER ÇINAR: "KİMİN İÇİN KAYIP KUŞAK"

Söyleşi: Gisela Parvez

35

EĞİTİM Mİ SINAV MI?

Tahir Hatipoğlu

38

PROMETEUS'UN YERYÜZÜ TARİHİ

Ahmet Telli

40

TOPLUMSAL BUNALIM VE İNTİHAR

Selçuk Alsan

42

İŞÇİ İHALESİ

O. İzzet Kök

45

KİTAP PAZARINDA KONİNİN NERESİNDEYİZ?

Mümtaz İdil-Yasemin Congar

46

KÜRSÜDE DEĞİL SIRADA YER ALAN ÖĞRETMEN

Günter Wallraff. Çev: Gürhan Uçkan

48

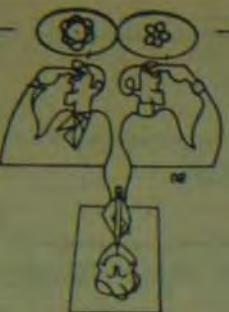
"HAPİSANEDEN MEKTUPLAR"

Söyleşi: Taylan Atıl

50

KARİKATÜRLER

Ferruh Doğan, Nezih Danyal, Halil Ustaoglu, Orhan Coğuplugil

DURAKSAMAK YARINLARIN YIKIMIDIR.

BİLİM ve SANAT

Hiroshima'da ölen 138.690 atom bombası kurbanının anısına düzenlenen törende, insanlığı savaşa ve yeni nükleer felaketlere karşı mücadeleye çağırın Belediye Başkanı Takeshi Araki, şu uyarıyı yaptı: "Bugün duraksamak, yarınların yıkımına yol açmaktadır."

Aci bir deneyin gözyaşlarıyla söylemiş bu sözlerde milyonlarca insan gönülden katılmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın sona erişinin 40. yılı için yapılan törenlerde olsun, Hiroshima ve Nagazaki felaketlerini lanetleme toplantılarında olsun, milyonlarca insan yeni bir dünya savasına fırsat vermeme için bir araya gelmiştir.

Ancak, nazilerin ve Japon militarizminin insanlığı sürüklüğü ve korkunç Serüvenin son bulusunun 40. yıldönümü nedeniyle düzenlenen her toplantı, her törenin, "bir daha asla savaş olmasın" görüşüyle yapıldığını düşünmek aşırı bir iyimserlik olacaktır. Savaşın bitişinin 40. yılını, bambaşka hesaplarla, örneğin yeni bir dünya savaşı için ittifakları sağlamlaşturma hesabıyla ele alanlar da vardır. Örneğin, A.B.D. Başkanı Reagan, 40. yıl törenleri için Federal Almanya'ya kadar giderek, elindeki çiçeği, kendi ülkesinden ve tüm dünyadan yükselen protesto sesleri arasında nazi kasaplarının mezarına koyarken, Alman intikamcılığından yararlanma hesabını yapıyordu.

Bilindiği gibi, Japonya'da yüzbinlerce insanı ölüme yollayan atom bombasını kullanma batsızlığına uğrayan Amerikalı pilot, vicedan azabına dayanamayarak tam 40 yıl sonra yaşamına kendi elleriyle son verdi. Vicedan azabı çeken diğer Amerikalılar "dayanma gücü" aşlayan insan yine Başkan Reagan oldu. Reagan, "Atom bombası tarihin en büyük savaşına son vermek için atıldı" diyerek, tüm savaş boyunca 250.000 insan yitirmiş olan Amerika'nın bir çırpıda yüzbinlerce sivili öldürmesini haklı çıkarmaya çalıştı.

Reagan'ın bu sözleri tarihsel gerçekleri altüst etmemektedir. Çünkü İngiliz Profesörü Blackett'in de söylediğisi gibi, "Japonya'ya atom bombasının atılması "İkinci Dünya Savaşı'nın son askeri eylemi olmaktan çok, Rusya'ya soğuk diplomatik savaşın ilk eylemidir."

Ama çok daha önemli olan gerçek, Başkan Reagan'ın geçmişte yaşanmış felaketlerden olumlu ders çıkartmaya yanaşmamasıdır. Aslında, savaştan sonraki 40 yıl boyunca insanoğlu, Başkan Reagan'ın Hiroshima ve Nagazaki felaketlerine ilişkin sözlerinde bir kez daha su yüzüne çıkan şı basit soruyu tartışırmıştır: Nükleer silahları kullanmak ağır bir insanlık suçu mudur, değil midir? Bu soru 40 yıl boyunca tartışılmıştır, hala da tartışılmaktadır.

Bu tartışmaya milyonlarca insan katılmış, aralarında insanoğlunun en seçkin temsilcilerinin bulunduğu milyonlarca insan bu basit soruya kesin bir yanıt bulmaya çalışmıştır. Bir başka deyişle, insanoğlu, kendi yazgısı konusunda yürüttüğü bu tartışmada, kendisinin ve gezenimizin yaşamına son verip vermemeyi nihai bir karara bağlayamamıştır.

Sorun bu denli yaşamsaldır. Dolayısıyla insanoğluna haksızlık etmeyeşim. Yüzyıllar boyunca nice soruna çözüm bulmuş olan insanoğlunun, böylesine yaşamsal olan bir sorun karşısında ace kapılması düşündürmez. Nitikim, barış için mücadele eden, nükleer silahlardan ta-

rihin çöplüğine atılmasını isteyen yüzmilyonlarda insan vardır. Yarına umutla bakmamızı sağlayan da, sayıları giderek artan bu insanlardır.

Ne var ki, insanoğlu bu basit ve canallı soruya elbiri ile kesin bir yanıt verememiş, kendi sonunu hazırlayacak olan nükleer silahlardan kurtulmayı başaramamıştır. Bu soru dünyanın tüm forumlarında tartışılmıştır, tartışılmaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda, nükleer silahlara sahip ülkelerin, "nükleer silahsızlanma için, nükleer savaşı önleme yönündeki önlemleri üstlenmek için ve nükleer silahlanma yarışını tüm yönleriyle birlikte durdurmak için sahip oldukları özel sorumluluğu" anımsatan 1983 tarihli kararı bile, 133 ülkenin olumlu oyuna karşın, A.B.D.'nin karşı, aralarında Çin Halk Cumhuriyeti'nin de bulunduğu 16 ülkenin çekimsiz oyuya kabul edilememiştir.

Sorun çözmede ustalar olan insanoğlunun, kendi geleceğini, kendi yaşamını ilgilendiren böyle bir konuda elbiri ile çözüm bulamamasının ciddi, belki de "yaşamsal" bir nedeni olmalıdır.

Karmaşık bir görünüm arzeden silahlanma sorununun derinine inildiğinde, silah yapımında bu denli israr edilmesinin gerçekten de "yaşamsal" olan bir nedeni olduğu görülür. Ancak bu yaşamallık, insanoğlunun geleceğine yönelik değildir; dev silah tekellerinin kârlarına yönelikdir. Şu da basit bir gerçektir ki, Amerika Birleşik Devletlerinde üslenmiş dev silah tekelleri, silahlanma yarışının bitmesiyle birlikte varlık nedenerini yitireceklerdir. Üstelik dev silah tekellerinin, kendi devasa olaklılarıyla Amerikalılar kabul ettirmeye çalıştığı iddia, onlar için "iyi" olanın Amerikalılar (ve tabii dolayısıyla dünya) için de "iyi" olduğunu doğrudur. Silah tekellerine ve onların etkinlik ağı altındaki politikacılara göre, silahlanma daha iyi teknoloji, daha çok kâr, daha çok iş, kâracası daha iyi bir yaşam demekdir. Dahası, gene bu çevrelere göre, silahlanma yarışını kendi lehine çevirmiş olan A.B.D., dünyadaki çıkarlarını daha iyi kollayabilecek, kendi isteklerini başka uluslara daha kolay diktik ettierebilecektir.

Silahlanma sorununun ardında maddi bir neden arayanlar, bu maddi nedeni silah tekellerinin yaşamalarını sürdürme, kârlarını artırma uğraşında bulacaklardır. Serbest piyasa kurallarına göre faaliyet gösteren bir silah tekelinin, insanı amaçlarla silah üretiminin vazgeçmemesi düşündürmez; çünkü bu onun sonu olacaktır. Tersine, en bağınaz, en saldırgan düşünceleri körkleyen, silahlanma yarışını tırmadırmaya çalışan, gerilimi artırıtmak yarar uman, askeri-sinai kompleks ve onun etkinlik ağı içinde yer alan politikacılara olmuştur. Amerikalı sosyolog Horowitz, ulusun büyütmenin askeri-sinai potansiyelinin, yalnızca ekonomik gelişimi engellemede kaldıdığını, aynı zamanda sağ siyasal güçleri güçlendirdiğini ve "kritik toplumsal sorunların" birikimi için temel oluşturduğunu söylemektedir.

İnsanlığın çıkarlarına bu denli taban tabana karışan silahlanma çabalarının, insanlığı sona erdirecek olan nükleer silahlardan, böylesine çiplak, böylesine yalnız bir biçimde savunulduğunu sanmak da büyük bir yanılıgını oluşturur. Çağımızda barış fikri öylesine kökleşmiştir ki, si-

lahlanma çabalarını yüksek bir takım idealler ardına gizlemeden, hatta barış düşüncesini en başa koyar gözükmeden sürdürmek pek olmamaktadır. Bu çabanın, "barıştan daha önemli şeyler vardır" diyen, Reagan yönetiminin dışları ile görevli devlet sekreteri Alexander Haig'in gibi siyasi gaflara tahammülü yoktur. Tarihi gördüğü en saldırgan yönetimi gerçekleştiren naziler bile "barışçı" görünmek zorunluluğunu hissetmemişler midir? Nürnberg duruşmalarında, İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi radyo ve basını yöneten Hans Fritzsche şu itiraftı yapıyordu: "Kamuoyunun, savaşın sorumlusunun Almanya değil de, Sovyetler Birliği olduğunu sanması için geniş bir anti-Sovyet kampanya yürüttüm."

Kaldı ki, silahsızlanma sorununun son derece karmaşık, siyasal, ekonomik, toplumsal ve teknolojik yanları vardır. Bu konu üzerinde bitmek tükenmek bilmenin spekülatyonlar yürütülmek olanaklıdır. Uzman olmayanların bu konuda laf etmekten kaçınmasını öğütleyen demagogilere de bu yüzden rastlanmaktadır.

Oysa, barıştı her ulustan, her renkten, her inançtan milyonlarca "sıradan" insan gerçekleştirecektir. Onların yalnızca soyut bir barış idealine sahip çıkması, yalnızca barış dileğini bitemeye yineleyip durması, gerisini silahsızlanma sorununun bitmek tükenmek bilmeyen bireylerinde dolaşan "uzman"lara bırakması çıkar yol değildir.

Öyleyse ne yapmalı?

Bugün yapmak zorunda olduğumuzu daha iyi anlamak için yarın, bundan yüzlerce yıl sonrası gözümüzün önüne getirelim. Insanoğlu, eğer bir nükleer felakete uğramayarak canını kurtarmayı başarmışsa, geriye dönüp insanların nükleer silahlardan kurtulmasınıının hangi aşamalardan geçtiğini merak etmeye, araştırma koymulacaktır. O zaman, sorunu karmaşıklığından soyutlayıp, hiçbir peşin yargıya kapılmadan, en basit, en yalın, en canallı soruları soracaktır.

Örneğin, silahsızlanmayı gerçekleştirmek için, öncelikle neden nükleer silah sayısının karşılıklı olarak dondurulmadığını merak etmeliyiz. Silah sayısının dondurulmasından sonra, karşılıklı indirimlere giderek dengeyi korunması gibi bir çareye başvurulmamasının nedenlerini araştırılarak. Nükleer dengenin bozulmasını, sürekli üstünlik peşinde koşulmasını hayretle karşılaşacaktır. Nükleer dengenin yeniden kurulmasını, silah sayısında azaltmalar yaparak değil de, silah sayısını artırarak gerçekleştirmesini aklı almayacaktır. Nükleer silahlardan kurtulmak için bu denli basit yollar varken, "yıldızlar savaşı" gibi bir projenin gündeme getirilmesine bir anlayam vermemeyecektir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda, nükleer silahları "ilk kez kullanan" taraflı olmayan kınayan bir karar tasarısının 95 oylumu, 19 karşı ve otuz çekimsiz oyla kabul edilmesini anlayamayacaktır. Nükleer denemelerin son verilmesini isteyen önerilerin, karşı tarafın bir "taktiği" olarak görülmescinin ardından yatan nedenleri öğrenmek isteyecektir. Ayın "taktiği" neden barış düşüncesini savunan herkesin başvurmadığını soruşturacaktır. Ve sonuç olarak, barıştı gerçekleştirmek için bunca somut yol varken, spekülatyonların, ayrıntıların, endişelerin arasında kaybolduguımız için bizleri suçlayacaktır.

Bütün bu soruların sorulmasını, silahsızlanma sorununun somutlaştırılmasını torunlarımıza bırakmak gibi bir zorunluluğumuz bulunmuyor. Biz "sıradan" insanlar, peşin yargılarmızı bir yana koyarak yukarıdaki soruları bugün sorabildiğimiz oranda, somut ve gerçekçi öneriler yanında saf tutabildiğimiz oranda ve renk, dil, düşünce ve inanç farkına bakmadan somut barış önerileri çevresinde birleşebildiğimiz oranda barışı kalıcı kılabiliceğiz.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitişinin 40. yılında, ülke-

mizde de "barış ve savaş" sorununa ilgini artırmayı sevinçle gözlemliyoruz. Siyasal parti liderleri, Hiroshima ve Nagazaki felaketleri konusunda verdikleri demeçlerde, insanoğlunun silahlanma yerine yapıcı uğraşlara yönelik mesini, geri kalmış ülke sorunlarını gündeme almasını istediler. Eski Bakanlardan Demirel, barış için "dehşet dengesinin bir çözüm olamayacağını" söyledi. SODEP İstanbul örgütü bir adım daha atarak Hiroshima ve Nagazaki kurbanlarının anısına bir gece düzenleyeceğini açıkladı. Yazar Oktay Akbal Hiroshima felaketiley ilgili bir kitap yayımladı, bir basın toplantısı yaparak Hiroshima'daki nükleer dehşeti anlattı.

En çok dikkati çeken sözleri SODEP Genel Başkanı, aynı zamanda da uluslararası alanda saygın bir nükleer fizikçi olan Profesör Erdal İnönü söyledi. İnönü, "Nükleer silahlardan bir daha kullanılmamasını sağlamak, dünya liderlerine düşen en önemli insanlık görevidir" dedi. Profesör Erdal İnönü'nün demecinden yola çıkarak, nükleer silahlardan kullanılmamasını sağlamak için, bizim ülkemizin de, bizim siyasal liderlerimizin de önemli insanlık görevleriyle karşı karşıya kaldıklarını anımsatmak zorundayız. Tüm dünya halkları gibi, bizim halkımız da barış içinde bir gelecek yaşamak istemektedir. Dahası, barışçı çabaları diğer ülkelerle paylaşma onuruna sahip olmayı arzulamaktadır.

Ülkemizin hangi temsilcisi, hangi uluslararası forumda barışçı bir girişime, somut bir öneride oyak olmuştur? Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun hangi oturumunda bizim verdigimiz bir öneri karara bağlanmıştır? Ya da en azından, ülkemizin temsilcisi hangi yönde oy kullanmıştır? Bunlar bilmek kamuoyunun hakkı değil midir? Dehşet dengesinin çözümsüzüğünden söz eden liderlerimizin, bu çözümsüzüğe son verecek somut öneriler geliştirmesini, girişimlerde bulunmasını beklemek halkın hakkı değil midir?

Nükleer bir silah kullanılmamak üzere yapılır. Bugün kullanılmaması, yarın kullanılmayacağı anlamına gelmez. Cumhuriyet tarihi boyunca barış içinde yaşamış olmamız, yarın kendi irademizde dışında bir nükleer felakete karşılaşmamayı gösterir. Silahsızlanma sorununa ne denli ilgi gösterirsek, silahsızlanma girişimlerine ne denli öncülük etmeye çalışırsak, Cumhuriyet tarihim boyunca koruduğumuz barış günlerini o denli kılabiliriz.

Oysa, SODEP'in Küçük Kurultay bildirisinde "ülkemizde neredeyse barış sürecünün söylemenesinin yasaklandığı" anımsatılıyor. Böyle bir tablonun ülkemize kazandıracağı en ufak bir şey olabilir mi?

Soruları südürelim. Örneğin, Balkanlarda "nükleer silahlardan arındırılmış bir bölge" yaratma girişimlerine neden biz öncülük etmiyoruz? Dahası, ilkesel olarak karşı çıkmadığımız böyle bir girişimin gerçekleşmesi için ne yapıyoruz? Dünyada bu tür bölgelerin oluşumuna, dolayısıyla barışa katkıda bulunacak böyle bir girişimi neden bir an önce çözüme kavuşturuyoruz? Son olarak, siyasal parti liderlerimiz, neden bu konularda görüş birlererek, somut önerilerde bulunarak, barış konusundaki iyi dileklerini somut bir içerikle bütünlüğe getiriyorlar?

Kuşkusuz bütün bu soruları, "savaş ve barış" sorunu kapsamında ülkemizde yükselmekte olan ilgiyi ve değişik görüşlerden insanlar tarafından gösterilen hassasiyeti küfürsemek için sormuyoruz. Tam tersine, amacımız bu ilginin somut alanlara yönelme zorunluluğunu anımsatmaktır. Yoksa, barış konusunda gösterilen bu ilgiyi kıvançla karşıyor ve açıkça söyleyelim, barış sorununa her zaman özel önem vermiş bir dergi olarak bundan kendimize de bir pay çıkartıyor. Ama, hiçbir reddete yer vermeden hemen ekleyelim ki, bundan asıl pay çıkartacak olanlar, barış için mücadele etmiş-mücadele eden, çile çekmiş-çile çeken aydınlarımızdır. Selam onlara.

Barışa Giden Yolda Helsinki Belgesi

Mahmut Dikerdem

Bu yıl Dünya Barış Günü ile birlikte Helsinki Nihai Senedi adıyla siyaset tarihe geçen belgenin 10. yıldönümü kutluyoruz. Gerçek bu yıldönümü devletlerarası ilişkiler bakımından iyimserlige olanak vermeyen bir ortamda kutlanıyor ama, Helsinki Belgesinin imzalanmasından bu yana uğradığı eleştiriler, hedef olduğu saptırma girişimleri gözönünde tutulunca, bugüne dek gerçekleştiriliğini korumuş olması yine de başarı sayılır. Bu başarıyı geniş halk yiğinlarının 'Helsinki ruhu'na sahip çıkmalarına borçlu olduğumuz kuşkusuzdur.

On yıl önce Helsinki'de kurulan barış, güvenlik ve işbirliği düzeni Avrupa ve dünya kamuoyunda büyük umutlar yaratmıştır. Nitekim ilk yıllarda Avrupa'da Doğu ve Batı ülkeleri arasındaki siyaset ilişkilerin olumlu yönde geliştiği görüldü. Bunun yanında,

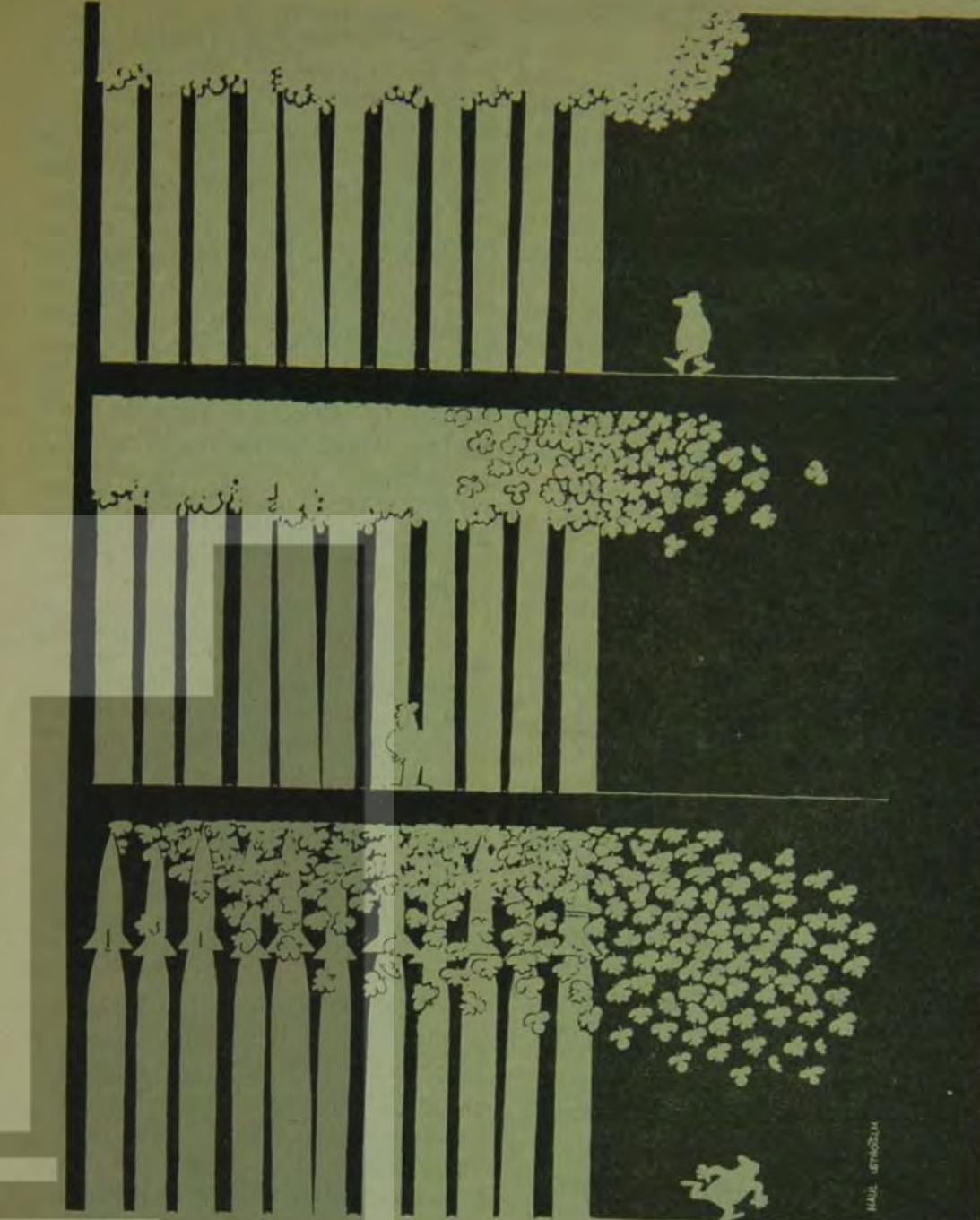
şrasında Helsinki Belgesi'nin gerçek niteliğini ve amaçlarını aydınlatmak, üzerinde yapılan yorumların doğruluk derecesini araştırmak gerekmektedir. Bu regi yerine getirmenin yöntemi ise, anlaşmayı imzalamış devletlerin salt kendi çıkarları doğrultusundaki yorumlarına ve karşılıklı suçlamalara itibar etmemeksin, sözkonusu anlaşmaya can veren, ona evrensel barış yolunda bir kilometre taşı değerini kazandıran öğeleri nesnel biçimde ortaya koymaktır.

33 Avrupa ülkesiyle ABD ve Kanada'nın devlet ya da hükümet başkanlarının imzasını taşıyan Helsinki Nihai Senedi otuz yıl süren bir soğuk savaş döneminin mirasını tasfiye ederek, farklı sosyopolitik sistemlerle yönetilen ülkeler arasında barışçı ilişkiler kurulması sürecini başlatmış, başka bir deyişle, Helsinki'de geleceğin sistemler arası rekabet ve işbirliği kuralları saptanarak pozitif hukuka geçirilmiştir. Helsinki'de başlatılan barış sürecinin özünü "Yumuşama" (Detant) kavramı oluşturuyordu. Detant uluslararası egemenliğine, bağımsızlığına, eşitliğine saygı, içlerine karışmama ilkeleri üstüne kurulmuş bir genel uyumun uluslararası ilişkilere yansıtılması demekti. Detant Helsinki Belgesiyle kurulan güvenlik sistemi içinde devletler arasında ikiyünlü ve çok yanlı işbirliğini özendierek Avrupa'da ve dünyada olumlu bir siyasi hava yaratacaktı.

Öte yandan ise yumuşama, dünyamızda iki ayrı siyasal ve sosyal sistemin varlığı gerçekleşen hareket etmeye birlikte, bu sistemler arasındaki ideolojik ayrimi ortadan kaldırınmak amacını taşımakta idi. Böyle bir amaç gerçeklere sırt çevirmek olurdu. Helsinki'de benimsenen tutum, dünyada varolan koşullar içinde iki sistem arasındaki karışlığın silahlı çatışmaya dönüşmesizin ideolojik mücadele ve yarışma biçiminde sürdürülmesini sağlamaktı. İnsanların gönüllerini ve desteğini kazanmaya yönelik bir yarışmanın barışa zarar vermeyeceği, kendine güvenen tarafın savunduğu düzeni zora, silaha başvurmaksızın halklara begendirmeye çabalamanın belki de "uygarlaştırıcı" bir etkisi olacağı öngörülüyordu. Özette, iki karşıt sistemin varlığı

JUSTA

Nezih Danyal

Halil Ustaoglu

detantı engellemiyor, tersine, onun gereklisini oluşturuyordu.

Helsinki'de başlatılan yumuşama süreci Doğu ve Batı bloklarına birbirlerinin ekonomik ve siyasal sistemlerini değiştirmeye zorlamak, kendi dünya görüşünü ve yaşam biçimini karşı tarafa dayamak hakkını tanımadı. Bunun böyle olması zorunluydu çünkü iki sistemin insan hakları, eşitlik, özgürlük gibi kavramlara verdikleri anımlar değişti: Sistemlerden birinde bireyin topluma üstünlüğü kabul edilmiş, insan haklarına saygıda özel mülkiyet ve siyasal haklara öncelik tanınmıştı. Öteki sisteme göre ise özgürlük salt hukuksal değil, sosyoeconomik içerikli bir kategori sayılarından sosyal adaletten soyutlanamaz ve örneğin işsizlik özgürlüğü, kültürden yoksun kalma özgürlüğü kabul edilemezdi. İşte

Helsinki Nihai Senedi bu iki ayı düşunce sisteminin birarada yaşamاسının koşulunu "Detant" kurallına bağlı kalmakta bulmuştur. Eğer detanta inanılıyorsa, değişik sosyal sistemlere sahip devletler arasında insan hak ve özgürlükleri konusundaki zilaşma bir sınırı olmak gereklidir. Bu sınır Dünya Barıştır. Helsinki'de biraraya gelen iki sistem temsilcileri bu gerçeki kabullenerek yumuşama sürecini başlatmaya karar vermişler ve insan hakları konusunu Nihai Senede bu şekilde geçirmişlerdir: "Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansına katılan Devletler, insan kişiliğinin özgür ve tam gelişmesi için zorunlu bulunan siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve başka hak ve özgürlüklerin etkin biçimde kullanılmasını geliştirir ve destekler". Bu formül şu hüküme tamamlanmıştır: "Katılan Dev-

letler, karşılıklı ilişkileri nasıl olursa olsun, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak, tek başlarına ya da topluca biçimde bir başka katılan devletin ulusal yetkisi çerçevesine giren iç veya dış işlerine karışmakta kaçınırlar."

Görlüyor ki, Helsinki'de temelleri atılan güvenlik ve işbirliği denilebilir şekilde barışa katkıda bulunan yemeksiyi iki sisteme göre farklılıkların çözümüne degen askıya almak, işlerlikten alıkoymak iyiniyetle bağdaşamaz. Helsinki Belgesinin uluslararası denetim altında tam ve genel silahsızlanmaya yönelik öngören hükümleri gözardı edilerek silah yarışı tırmadırılar ve savaşa uzaya sıçratma girişimleri somutlaşırken, dünya kamuoyunun dikkatini başka noktalar üzerinde odaklaştırmaya kalkışmak aslında belirli bir amacı ortume, gizleme çabasının göstergesidir. Güdülen amaç, sürekli barışın vazgeçilmez koşulu olan "Silahsızlanma"yı savsaklamak, giderek tersine çevirmektir.

Gerçekten de, Helsinki Sonuç Belgesi üzerinde açılan tartışmaların, yapılan yorumların yattığı en büyük tehlike genel silahsızlanma sorunun arkasında plana itilmesidir. Oysa tarihin hiçbir döneminde benzeri görülmemiş bir silah üretimi sonucunda dev cephalenliklerle donanmış, küçük bir kılçının insanlığı yokedeceği dünyamızda silahsızlanmadan daha büyük öncelik taşıyan hangi uluslararası sorun olabilir? İnsanlığın bugün karşı karşıya bulunduğu yaşamsal tehlike nükleer bir savaş değil midir? On yıl önce Helsinki'de bu sorulara yanıt aranırken barışın korunması yolunda geri dönülmeye noktaya erişmenin tek yöntemini siyasal yumuşamayı askersel yumuşama ile derinleştirip pekiştirmek olduğu gerçekine varılmıştı. Bu gerçeki özümseyen dünya halkları Helsinki Belgesi üzerindeki kısıtlı tartışmaları bir yana iterek barış düzenine bağlılıklarını her yerde ve her fırsatı kanıtlamaktan, barış hareketini desteklemekten geri durmamaktadırlar. Halkların barış koruma yönündeki kararlılığı 'Helsinki ruhu'nun canlı kalmasını da güvencesidir. □

Demokratikleşme İçin Zorunlu Bir Adım: Genel Af

BİLİM ve SANAT

Toplumumuzda bir genel af bekleneninin iyiden iyiye yer ettiği konusunda kimsenin kuşkusu olmamalıdır. Herseyden önce genel af yeni bir konu değildir; uzunca bir süredir toplumumuzun gündeminde yer almaktadır. Öyle ki, genel af istemi 6 Kasım seçimlerinin de en önemli konularından birisi olmuş, bugün Meclis içinde yer alan tüm partiler, seçim bildirgelerinde -su ya da bu biçimde de olsa- aftan yana olduklarını ilan etmişlerdi. Meclis'e girmeleri engellenen partilerin ise affa taraftar oldukları da bilinmektedir. Geçtiğimiz iki yıl içinde af tasarıları Meclis Komisyonu'na kadar gelmiştir. Basında da konuya büyük ilgi gösterilmiş, hukukçuların, siyasi parti yetkililerinin, yazarların, sendikacıların, tutuklu ve hükümlü ailelerinin görüş ve yorumlarına yer verilmiştir.

Ne var ki, bu yoğun ilgi ve beklenmeye karşın, iktidar partisinin oyalama politikası ve kendisini bu konuda "yetkili" dejilmiş gibi göstererek konuyu sürdürmemede bırakmayarak çalısması, beklenenlerinin gerçekleşmesinin temel nedeni olmuştur.

Meclis'in yeni bir çalışma dönenine gireceği şu günlerde af konusu bir kez daha gündemin baş köşesine oturdu. İlgili bakanlar affin gerçekleştirmesi konusunda yeniden umut verdiler. Dolayısıyla af konusundaki tartışmalar hakkı olarak yeni bir ivme kazandı.

Açıkta ki, toplumumuzu ilgilendiren her konuda olduğu gibi, bu konuda da tartışmaların yoğunlaşması alınacak kararın daha sağlıklı olmasına katkıda bulunacaktır. Af konusu yalnızca tutuklu ve hükümlülerde-

gil, en başta onların aileleri olmak üzere, toplumumuzun büyük bir bölümünü ilgilendirmektedir. Bu kadar önemli bir konuda, daha önce söz vermiş olmasına karşın iktidar partisinin, gereken hazırlıkları yapmayı, konu sürümcemede bırakması tartışma gerektiğini artırmaktadır. Ayrıca, iktidar partisinin siyasi tutuklular için affa olanak bulunuşlu şekildeki görüşü, yaşamımızı çok yakından ilgilendirdiği içindir ki, tartışma bir kez daha zorunlu olmaktadır.

AFFİ ZORUNLU KILAN NEDENLER

Genel ve özel af, Cumhuriyet tarihimize oldukça sık başvurulan bir uygulamadır. O kadar ki, 62 yıl içerisinde toplam 29 özel ve genel af çıkartılmış, ülkemiz 30. affi karşılamaya hazır duruma gelmiştir. Af uygulamalarına bu kadar sık başvurulması tepkilere yol açmamış da değildir.

Tepkiler, affar nedeniyle ceza tehdidinin suçlular üzerindeki caydırıcı etkisini yitirdiği noktası üzerinde odaklaşmaktadır.

İlk bakışta böyle bir görüşün haklılık payı içeriği düşünülebilir.

Ancak biraz daha derinlemesine düşünmek, toplumsal ve siyasal gerçekleri göz önünde tutmak, af uygulamasına bu kadar sık başvurulmasını haklı çıkartacak pek çok nedenin bulunduğu gösterecektir. Bu nedenlerin başında toplumumuzun çok hızlı bir değişim süreci yaşaması gelmektedir.

Toplumsal yapı hızlı bir değişim gösteren, değer yargıları ve suç kavramları da hızla alt üst olmaktadır. Ekonomik yapıdaki bozukluklar da insanların yakından etkilemeye, onları suça sürükleyen ciddi bir neden

haline gelmektedir. Ekonomik yapıdaki çözümzülüklerin ve dengesizliklerin sürüp geldiği bir ortamda "suç ve ceza" konusunda da dengesizliklerin doğması kaçınılmazdır. Örneğin, her ne pahasına olursa olsun "köşeyi dönme" düşüncesinin ekonomik felsefe haline getirilmeye çalışıldığı bir toplumda "suç" kavramının yeniden biçimlenmemesi olanaksızdır. Milyonların işsiz olduğu bir toplumda suç sayısındaki olağanüstü artış rastlanıyla açıklanamaz. Toplum yapısındaki bozuklukları göz önüne almadan her şeyi ceza ile önlemeye çalışmak da asla çözüm olamaz. Suçun maddi kaynağını kurutmaya temel görevi saymayan bir devlet, ceza konusu gündeme geldiğinde devletliğini hatırlara toplumun adalet duygusu da derinden yara almış olur.

Toplumsal değişimdeki hızlığı siyasal yapıda ona koştur değişimlerin izlenmemesi düşünülemez. Nitikim, toplumumuz Cumhuriyet tarihi boyunca oldukça hızlı siyasi değişimlere sahne olmuş, kısa süreli dönemlerde radikal siyasi değişimler görülmüştür. Her siyasi değişimi de siyasi suçlu sayısında bir artış izlemiştir, olağanüstü dönemden çıkış olağan dönemde girerken af konusu da kaçınılmaz olarak gündemdeki yerini almıştır.

12 Eylül 1980'den sonra da ülkemiz "olağanüstü" dönemlerinden birisini yaşamıştır. Dönemin "olağanüstü"luğun konusunda fikir birliği içinde olmayan yok gibidir. Siyasi yöneticiler tarafından da "olağanüstü" bir dönemi yaşamakta olduğumuz gerçeki sık sık vurgulanmıştır. Vurgulanan bir başka konu da artık "olağanüstü" dönemi geride bırakmakta olduğunuzdur. Gene siyasi iktidarlar tarafından kullanılan "geçiş dönemi" sözcüğü bunun ifadesi olarak anlaşılmalıdır.

O halde, "olağanüstü" bir dönemde çıkış sırasında atılacak adımlardan birisinin genel af olması doğaldır. Ülkemizin demokratikleşmesi, olağanlılığın baktığı izlerin silinmesi, çağdaş, uygar ve demokrasiden nasibini almış bir Türkiye'nin yaratılması yolunda af son derece önemli bir işlev görecektir.

SIYASİ DAVALAR VE CEZAEVLERİNDEN DURUM

Bu olağanüstü dönemde açılmış olan siyasi nitelikli davaların sayısı da "olağanüstü"dür. Adalet mekanızması, yaşadığımız olağanüstü dönemde boyunca on yıl öncesine uzanan defterleri karıştırmış, ortaya pek çok "suç" ve "suçlu" çıkmıştır. Başbakan Özal'ın "siyasi suçlu yoktur" demesine karşın, siyasi davalar birbirini izlemiştir. Ceza vettüük-

evleri pek çok siyasi tutuklu ya da hükümlüyle dolmuştur.

Cezaevlerimiz durumu da ortadır. Üstelik binlerce yeni tutuklu ve hükümlünün ortaya çıkması, cezaevlerimizdeki durumu daha da ağırlaştırmıştır. Sağlıksız koşullarda yaşayan tutuklu ve hükümlülerin, beslenme, yılanma, havalanma gibi en doğal gereksinmeleri bile standartların çok altında kalmaktadır. Cezaevlerinde araştırma yapan milletvekillerinin açıklamaları da bunu doğrulamaktadır. Milletvekilleri tarafından açıklanan bir başka gerçek de cezaevi yöneticilerinin baskıcı tutumudur. Bütün bunlar birleştiğinde, insanlığının yasada öngörülenin çok ötesine giden bir ceza ile karşılaşmalarını görürmektedir. Bunu da, demokrasi, hukuk, ceza, adalet gibi kavramlarla öyle kolayca bağdaştırılmamış olağanüstüdır.

Ülkemizde daha önce çıkartılan affaların önemli gerekelerinden birisi de, ceza yargılamlarındaki eksiklikler, uzun süren davalar, mahkeme ve hakim açığı, ceza uygulayıcılarının kişisel yetersizliği ve delil sistemindeki eksikliklerdir. Bunlara polis ve jandarmanın soruşturma sırasında kullandığı baskıcı sistem ve savunma hakkının kullanılmasındaki eksiklikler de eklenir.

Yaşadığımız olağanüstü dönemde de, polis ifadelerinin baskı altında alınması konusu sık sık gündeme gelmiştir. Son beş yıl içinde iskence iddiasıyla haklarında dava açılan, tahkikat yapılan ya da hukum giyenlerin sayısı oldukça çoğalmıştır. Bu konu Millet Meclisi'nde de ele alınmış,

milletvekilleri tarafından açıklamalar yapılmıştır. Ortaya çıkmamış, dava konusu haline getirilememiş olayların varlığı da dikkate alınmalıdır. Bu tür uygulamalar bir yandan suçsuz insanların da yargılanıyor olabileceğini, hatta hükm giyebileceğini akla getirirken, diğer yandan insanların yasa dışı bir cezalandırmaya karşı karşıya kaldıklarını göstermektedir. Özellikle "insanlık suçu" diye nitelenen bu tür fiillerin varlığı da göz önüne alınınca, ünlü devlet adamı Gandhi'nin "bağıslama ceza vermekte daha erkecedir" diyen sözlerini animasamamak olağanüstüdür.

Diğer bir konu idamlardır. Cumhuriyet tarihinde bu kadar kısa zamanda, bu kadar idam dosyası hiçbir zaman Meclis'e gelmemiştir. Henüz Meclis'e gelmeyen ya da kesinleşmemiş idam olayları da vardır. Kısacası çok sayıda insan devlet tarafından yaşamına son verilmek durumıyla karşı karşıyadır. Öyle ki, hergün bir idam cezası infaz edilecek olursa ülkemiz iki yila yaklaşan bir süre boyunca hergün bir idam sahnesini yaşamak durumyla karşı karşıya kalacaktır. Böyle bir sorunun toplum vicdanını ilgilendirmediği, ülkemiz dış saygılılığıyla ilişkisi olmadığı iddia edilemez. Hele hele idam cezasına karşı çıkanları suçlayarak varabileceğimiz hiçbir yer yoktur. Unutmayalım ki konumuz kamu vicdanı ve ülkemizin saygınlığıdır.

Bu nedenlere eklenmesi kaçınılmaz olan bir başka konu da siyasi suç kavramıdır. Ülkemiz düşüncenin ve örgütlenmenin ceza maddelerince suç sayıldığı bir ülkedir. Öyle ki, şimdî

ikinci de yapılacak olan boğaz köprüsüyle bağlantılı olduğumuz Avrupa kıtasında suç sayılmayan fiiller, ülkemizde suç, hatta çok ağır suç sayılmalıdır. Yanımızda suç sayılacak bir siyasi içerikli yazının bedeli yedi yıl, siyasi kuruluşun bedeli ise 12 yıldır. Yanımızda suç sayılmayan, hatta ancak yaşadığımız olağanüstü dönemde suç olduğu konusunda karar verilen pek çok fiil vardır. Olağanüstü uygulamalarдан, olağan uygulamalara dönüş için bu konuda da afsın gündeme gelmesi kaçınılmazdır.

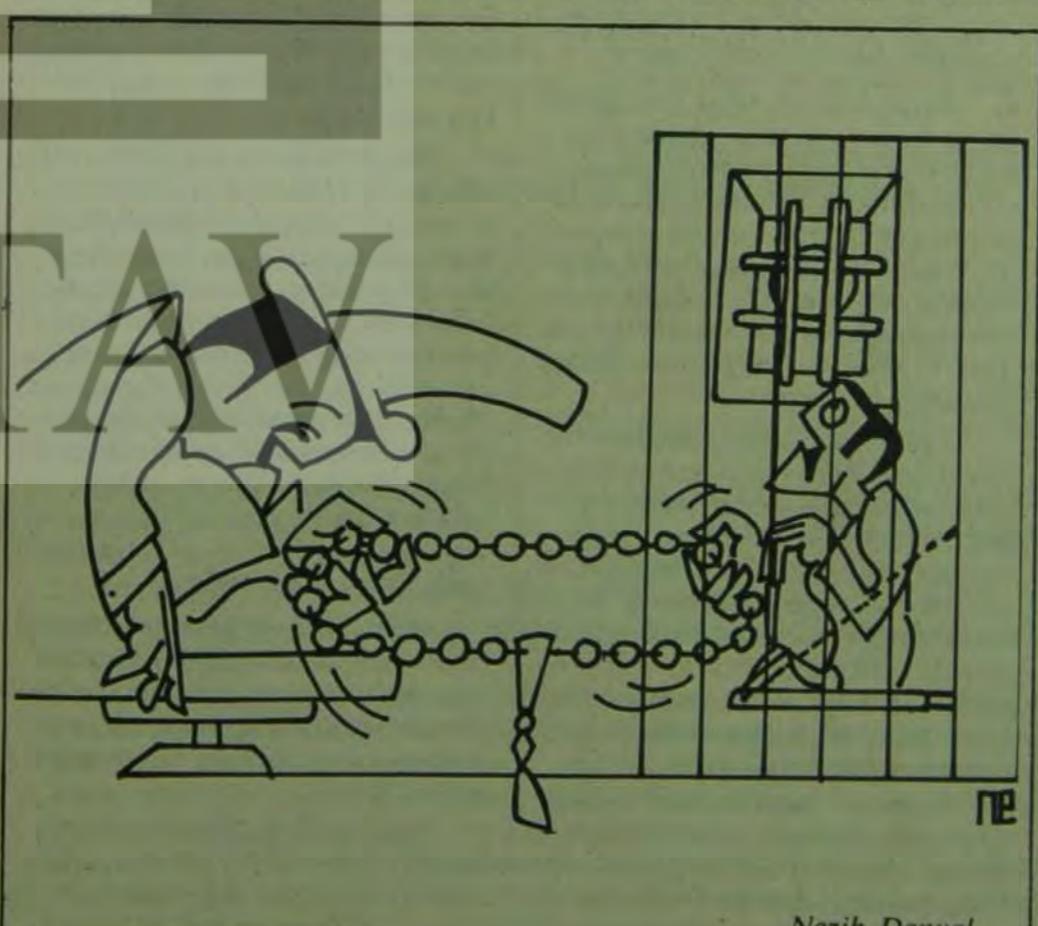
Son bir neden, yaşadığımız olağanüstü dönemde boyunca akçalı suçlar, döviz ve kaçakçılık suçları konusunda af getirilmiş olmasıdır. Uygulanan ekonomik politika, bu tür suçlara af getirilmesini zorunlu görmüştür. Hiçbir ayrıcalığı olmayan, yalnızca ekonomik politikayı kolaylaştırılacağı düşünülen bu suçlara af getirilirken, diğer suçların af dışında kalması düşünelemez. Böyle bir şey toplumun adilet duygusunu kökten sarsar.

NASIL BİR AF?

Yukarda açıklamaya çalıştığımız nedenlerden ötürü bir genel af çıkarılması zorunludur. Toplumumuzun, hiçbir kısıtlamaya, hele hukuk ilkebine aykırı olarak türetilmiş "kader kurbani", "siyasi suçlu" ayrimına tabi olmayan, geniş kapsamlı, eşitlikçi ve tüm siyasi suçları kapsayan bir genel affa ivedi olarak gereksinimi vardır. Af konusunun "adi" ve "siyasi" suç ayrimına tahammülü yoktur. Düşünceleri ya da siyasi örgütlenmeleri nedeniyle mahkum olmuş ya da yargılanmakta olanları kapsayan bir affin genel olarak kabul edilmesine olanak yoktur. Bu gerçeği özellikle kendilerine "liberal sağ" sıfatını uygun görenlerin hiç akıldan çıkartmamaları gereklidir. Kendi zamanlarında özgürlüklerin kullanımından övünle söz eden onlardır. Kendi zamanlarında yazılmış bir yazı, yapılan bir örgütlenme bugünkü suçları yorsa, bunu nasıl açıklayacaklardır? Düşünce ve örgütlenmeye ilgili suçlara "af getirilmesin" derken, yakıştırıldıkları "liberal" sıfatını silip atmanın ötesinde, kendi kendilerini de inkar etmiş olmayacaklar mıdır? Af konusunu dar siyasi hesapların, çekismelerin konusu haline getirerek değil, tersine buradan çıkarttığımız oranda olağan döñeme geçeceğimiz unutulmamalıdır.

YANIT BEKLEYEN SORULAR

Af tartışmaları yapıldıken üzerinde durulan önemli bir konu da "terör suçlarının" affıdır. Bu konuda, kapsamlı bir affa taraftar olanlarda bile, karşı çıkışların, tereddütlerin olduğunu görüyoruz. Sanki TCK'nun 146-149-168 ve benzer maddelerinden

Nezih Danyal

mahkum olanların ya da yargılananların affını istemek, teröre "arka çıkmak" olacaktır. Sanki bu konuda af talep etmek "12 Eylül öncesi terör ortamına dönmek"le eşanlılmıştır.

Oysa bu konu da enine boyuna incelenmek zorundadır. Özellikle toplumun bu konudaki bir affa "henüz hazır olmadığı" düşünülüyorsa, yapılacak iş incelemeleri yoğunlaştırmak ve toplumu hazır duruma getirmeye çalışmaktadır.

Ülkemizdeki terör olayları nasıl ve nereden kaynaklanmıştır? Sorulması gereklili olan soru budur. Bu soruya doğru cevaplar verildiği oranda demokratik bir rejim içerisinde terör ortamının geri gelmeyeceği olacaktır.

Günde yirmi can alacak düzeye ulaşmış olan terörün sorumluluğunu birtakım gençlere yükleyecek olursak, ortaya olmuş olan kitlesel hesaplaşmayı açıklayabilir miyiz? Devasa boyutlara ulaşan silahlanmayı açıklayabilir miyiz? Kısacası tüm ülkeyi sarmış olan terör, "uç beş kişi" olduğu söylenen bir grubun siyasi hesapları sonucu ortaya çıkmışsa, bu açıklama bir çelişki yok mudur?

Soruları sürdürelim. Terörün yığınsal boyutlara ulaşılmasını sağlayan K.Maraş, Çorum ve 1 Mayıs katliamlarının altında yatan tüm nedenler bulunup, çıkarılmış mıdır? Terör olayları bakımından bir sıçrama yaratılan Abdi İpekçi cinayeti aydınlanmış mıdır? Bütün cinayetlerer, bütün suikast girişimleri aydınlığa kavuşturulmuş mudur?

Terör hedeflerinin seçiminin toplumun tümünü teröre sürükleyecek bir

biçimde sistematik bir seyir izlediği göz önünde tutulup, bunun planlayıcıları ortaya çıkartılmış mıdır? Mezhep çalışmalarının kısırtıldığı bir ortamda, kent kent dolaşarak, "mezhepler" üzerine araştırma yapan elçilik görevlilerini kimin yönlendirdiği belirlenmiş mi?

DEMOKRATİKLEŞME YOLUNDA BİR ADIM

Bütün bu nedenlerle, çıkartılacak olan af, GENEL AF olmalıdır. Genel af yasası ile ilgili olarak yapılan hukuki tartışmalara gelince, 1982 Anayasası'nın 87. maddesinde "Anayasanın 14. maddesindeki fiillerinden dolayı hüküm giyenler hariç olmak üzere genel ve özel af ilanına" Meclis yetkili kılınmıştır. Anayasanın 14. maddesi bazı fiilleri saymıştır. Bu fiiller TCK'nın 125-173 maddeleri arasında yer alan suçların bazlarını kapsamaktadır.

Bu ve benzeri sorular yanıtlandığında görülecektir ki, ülkemiz rastlantisal olarak değil, sistematik olarak tırmadırılan bir terör ortamı yaşamıştır. Kuşkusuz bu kadar sistemli bir biçimde tırmadırılan terörün önlenmemesinde, başta siyasi iktidarlar olmak üzere, toplumun kendi "ihmalî" de vardır.

Dolayısıyla, terör ortamının suçlusu olarak demokratik hak ve özgürlükleri görmeden ve ceza yasasının belirli maddeleri ile yargılanan gençleri terörün sorumlusu olarak kabul etmeden önce, terörün kaynakları konusunu enine boyuna araştırmak gereklidir. Örneğin, Meclis içindeki ve Meclis dışındaki tüm partilerin temsilcilerinin katılacağı ortak bir komisyon bu araşturmayı yapmalıdır.

Terörün "öteki tarafı" diye bilinen sağ eylemcilerin af kapsamına girmesi olaklı kılınmaya çalışılmaktadır. Bunların eylemleri "devlete karşı işlenmiş suçlar" olarak görülmemiş

gi ve "adi bir vaka" olarak kabul edil-
diği içindir ki, astan yararlanarak
dışarı çıkışları beklenmektedir.
Bunlar "terörist" değil midir?

İşte bunların affı olanaklı kılınabilecek, ama TCK'nun 125-173 maddeleriyle yargılananların ise kılınmayacağından emin olabiliriz. Bunu toplum vicdanının kabul etmesine olanak var mıdır?

Bu nedenlerden ötürü, kendini demokrat ve eşitlikçi sayan bir insanın, TCK'nun yukarıda belirttiğimiz maddelerinden bazılarının af kapsamı dışında kalmasını kabul etmesi, ya konuya yeteri kadar hakim olamamasaından ya da "teröre arka çıkma" gibi gerçekle kesinlikle bağdaşmayacak kimi suçlamalardan çekinmesinden kaynaklanmaktadır.

Oysa "Pişmanlık Yasası" ile, bu maddelerden suçlanan "pişmanlar" bir bakıma affa uğratılmaktadır. Belki de yargıldıkları davada en önemli sanık olan, belirli terör odaklılarıyla gizli ilişkiye girerek pek çok kişiyi de pesine takan; yine belki de suçsuz insanlara suç yükleyen kişilerin cezalarında indirim yapılabilecektir.

bulunabilir?

□ Siyasal suç d
Anayasasının 87
yecek suçları say
ni nasıl yapacağı
şöyleden çözülebilir.
Bazı kamu hakla

Öncelikle görülmektedir ki, 1982 Anayasası ile Meclis'in yetkileri kısıtlanmış, olacak olan Meclis'e bir bakımına güvensizlik gösterilerek, Anayasada bu maddeye yer verilmiştir. Meclis'in kuşkusuz Anayasa'da tanımlanan süreci izleyerek Anayasayı değiştirmek hakkı da vardır. Dolayısıyla Meclis af konusunda kendisine konulan kısıtlamayı kaldırma hakkına sahiptir. Meclis yetkilerine sahip çıktıktan ve genel affin zorunluluğuna inanlığı takdirde tüm hukuki engellerin kaldırılması olanağlardır.

Kaldı ki, önde gelen hukukçular
arasından şimdije kadar yürütülen
artışmalarda genel affı olanaklı kila-
ak çeşitli formüller üzerinde de du-
ulumuş, çözüm önerileri
elastirılmıştır.

Nasıl ve ne şekilde olursa olsun, ülkemiz genel bir affi gerçekleştirmek, demokratikleşme doğrultusunda buna atmak zorundadır.

Faruk Erem: **“Affı Red Hakkı Tanınmalıdır”**

Af Konusu, şu günlerde kamuoyunda demokratik bir istem olarak gündeme geldi. Konuya ilişkin, Sayın Faruk Erem'in Bilim ve Sanat'ın sorularına verdiği yanıtları sunuyoruz.

- Sayın Hocam; Af konusu, şu sıralarda kamu oyunda giderek ağırlık kazanmakta ve demokratik bir istek olarak yoğunlaşmaktadır. Genel olarak affi asıl değerlendiriyorsunuz ve af gereksinimini hangi çerçevede düşünüyorsunuz?**

Af yetkisi bütün anayasalarda yer almıştır. Bu yetkinin ahlak değerinden başka hukuk değeri de vardır. Af yasası bu günde insanı düşünür. Aynı insan sene evvel, yirmi sene evvel bir suç işlemiştir. O insan, bu günün insanı değildir. Bu kadar süre içinde mutlaka değişmiştir. Bu değişen insanı başka gözle incelemek gerekir. Eğer insandaki bu değişimyi nazara almazsa, cezanın fazındaki amacı da inkar etmiş oluruz. Bu sebeple af yetkisi meşrudiur, yetkin kullanılması zamanı da gelmiştir.

Kan davası kötü bir şeydir, Sosyal açıdan da kan davası aynı şekilde değerlendirilmelidir. "suçluyu kazınız, altından insan çıkar". Ceza hukukunun değişimyeni gayesi budur.

Çıkarılması düşünülen af yasasının tekniğinde ölçü ne olmalıdır?

Af kanunun tekniği güçlükler gösterir. Kimleri, nasıl af edeceğiz? Bu üzerinde durulacak bir konudur. Eğer suçları tek tek saymak usulünü tercih edersek ortaya çelişkili görüşler çıkar. Af yasası suçların cinsine göre değil, hükmüyle verilen cezaya göre veya suçun kanundaki cezasına göre tanzim edilmelidir. Değişen insanı işlediği suça göre ele alamayız.

Cıkarılacak olan bir af yasasında "affi red" hakkı yer almazı mıdır, böyle hakkın tanınmamasının sonuçları ne olabilir?

Affi red hakkı tanınmalıdır. 1961 Anayasasından sonra çıkarılan ilk af kanunda red hakkı tanınmıştı. Suç işleyen kişi yargılanmadan evvel gerçek suçlu adır? Bilinmez. Eğer bir suçla itham edilen kişi suçsuzluğuna inanıyorsa yarın malı, eğer sonuçda mahkum olursa o zaman afdan faydalananmalıdır. Aksatdır affedilen kişiyi toplum suçsuz saymaz, ona affedilmiş kişi gözü ile karar.

Günümüzde af konusunda "adi suç", "siyasal suç" ayımı, oldukça tartımlıdır. Anayasa hükümleri karşısında, siyasal suçlar için nasıl bir çözüm bulunabilir?

Siyasal suç diye isimlendirilen suçların affında güçlük yok değildir. 1982 Anayasasının 87. maddesi 14. maddeye yollamakta, bu madde ise affedilemeyecek suçları saymaktadır. Böyle bir yasak hükmü olunca siyasi suçların affı nasıl yapacağız? Anayasayı değiştirmenin yolları başkadır. Bu gün durum böyle çözülebilir: 14. maddede yazılı bazı fiillerin af konusu ile ilgisi yoktur. İzi kamu haklarının bazı amaçlarla kullanılamayacağını gösterir. Fakat aynı maddenin bazı suçları açıkça saymıştır.

Bu kargaşa, 1982 Anayasasının hazırlanışında, Ceza Hukuku müessesesinin neler olduğu bilinmeden hareket edilmiş bulunmaktadır. 87. maddenin günde metnini kavramak mümkün değildir.

Af, ölüm cezaları bakımından özel bir önem taşımaktadır. Siyasal suçlar denileyle verilmiş olan ölüm cezaları ve Anayasa hükümleri açısından affın hakkı ne olmalıdır?

Bu kadar çok ölüm cezasının infazı memleketimize karşı bazı tenkitlerin nelmesine sebep olabilecektir. Anayasanın yollamada bulunan 87. maddesi laylısıyla 14. maddeye baktığımızda oradaki suçların bazlarının ölüm cezai gerektirmesi isabetsizdir. Örneğin bunlarda teşebbüs halı, tam fiil olarak görülmüştür. Halbuki böyle bir hükmü nakış- tam teşebbüs- Tam fiil ayrıntı yapan Ceza hukukuna ters düşmektedir. Böyle bir değişiklik yapılrsa bu etmek değil, ceza kanununun düzeltilmesidir ve Ceza Kanunun 2. maddede yer alan infaz delanımları da değişmesi gerekecektir.

Sayın Özmenek

"Yarın"da yayınlanan bir söyleşide "cezaevlerinde de çok okunuyoruz. Bu bizim için sevindirici... "benzeri bir tümce-niz vardı. Gerçekten bizlerin en çok oku-duğu dergilerin başında "Bilim ve Sanat" geliyor.

Böylesi dönemlerde bu tür dergileri aşatmanın gerek yayınlayanlar gerekse kuyucular açısından içerdeği güçlükleri ok iyi tahmin edebilivorus.

Geçenlerde İlhan Selçuk "îcerdeki insan"dan sözettiği yazısında şöyle diyordu: "İcerdeki adam dört şey olmadan yapamaz. Okuması gereklidir, iyi beslenmesi gereklidir. İyi oksijen alması gereklidir ve yakınlarıyla, sevdikleriyle serbestçe görüşebilmek gereklidir. "Beynimizin hücrelerini aç bırakmamalıyız. Selçuk'un saydıkları içinde en önemlisi bu. Şu anda salt Cumhuriyet gazetesi alabiliyoruz. Tek günlük gazete diğer yayın organlarıyla desteklenmedik yetersiz kalıyor. (Diğer günlük gazeteler gerek duymadığımızı eklemek gerekiyor. Basının içinde bulunduğu durum birebyle düşünmeye ve yapmaya zorluyor. Ayrıca, ikinci bir gazetenin bize ekonomik olarak hayli yük olacağı gerçeği de var.) Günlük, aylık, iki aylık, üç aylık bunde dergi çıkarken biz bunları salt gazete-ki duyurularından izleyebiliyoruz.

Dışarıdaki yaşıtanın ekonomik açı-
an insanları verem eden, zaman zaman
nnet getirmeye zorlayan bir konjonktür
ediginin bilincindeyiz. Bu ne-
nle yakınımızı daha fazla zorlayamı-
ruz. Daha sari benizli insanlar durumuna
lmek pahasına, kantinden haftada bir
abildigimiz kişi başına 250 gr. sütü def-
rden silip, oradan artan olanaklarımıza
iltürel-düşünsel açılımımızı gidermede
llanmak gibi bir olasılık da var. Ama bu
yaşama geçirmek ilerde fiziki varlığımız
n bize ihanet etmesi olasılığını da içeri-
r. **Kısaca; bizi fizik ve moral olarak po-**
durumuna getirmek isteyenlere inat, bir
n fazla yaşamak, bir gün fazla üretmek
n tüm çabamız. Sigara bırakma, çay iç-
eme kampanyaları hep bu amaca varmak
lunda attığımız adımların kanıtları

...Kültürün ve düşünsel yaratıcılığın, ve güzel olan her şeyin bunca yara aldığı bir dönemde, özel koşullarda yaşayanlar için özveriniz yaşam opucuğu işlevi olacaktır. Size ve derginin üretimine emeği geçen tüm arkadaşlara sağlık ve başarı diliyorum. Hesapla...

Affedilecek 'Suç' Değil 'Ceza'dır

Halit Çelenk

Girişimiz haftalarda bir Af yasasının hazırlanmakta olduğu, Eylül ayında tasarıının Büyük Millet Meclisine getirileceği ve büyük bir olasılıkla Cumhuriyet bayramında ilan edileceği Adalet Bakanı ve öteki yetkililere açıklandı. Ancak bu açıklamalarda yasanın dayanacağı ilkelerin ne olduğunu ve af'in kapsamı henüz saptanmadığı da bildirildi.

Biz burada konunun değişik yönlerine değinmek ve af üzerindeki düşüncemizi açıklamak istiyoruz.

I-NİTELİK VE AMAC

Af, dünyada ve ülkemizde toplumların bunalımlı ve olağanüstü dönemlerinden sonra, olağan koşullara dönmenin bir

öntemi olarak kabul edilmektedir. Af, sanık ve hükümlüler için bir "lutuf", bir "afifet" olarak değil, toplumsal yarar açısından başvurulan bir önlem olarak tanımlanmaktadır.

Bunedenledirki ünlü Ceza Uzmanı Je ring "Af, hukukun emniyet subabidir" demiştir.

Affin batı ülkelerindeki kelime anlamında bu düşünücyi doğular niteliktedir. Gerçekten genel affa Fransızlar "Amnistie", İngilizler "Amnesty", İtalyanlar da "Amnistia" demektedirler. Bu sözlerin kökeni latince AMNESTIA kelimesinden gelmektedir ve "Geçmişin unutulması" anlamını taşımaktadır.

Tarihte bilinen ilk yazılı af, Milattan öncesi 15 Ekim 320'de İmparator I. Konstantinus tarafından verilen "Edict of Milan" adlı dekretti.

Desen: Halil Genç

ce 404 yılında Atinalı General THRASYBULE tarafından ilan edilen af yasasıdır. Atinalı General bu affa "Geçmiş şeyleri unutma yasası" adını vermiştir.⁽¹⁾ Prof. Sulhi Dönmez ve Sahir Erman, "Umumi af, içtimai fayda mülahazasıyle bütün veya belli bazı suçları ve hükümdilmiş ise cezaların bütün neticeleriyle birlikte düşüren estri bir tasarruftur." demektedirler. İtalyan cezaci Maño, "Türk ve İtalyan Ceza Yasaları Şerhi" adlı yapıtında: "Umumi af, kamunun menfaati noktasından ittihaz edilen siyasi bir tedbirdir, ve bununla bazi hadiselerin unutulması istenir." diyor.

22-23 Şubat olaylarından sonra çıkan af yasasının gerekçesinde şöyledenmiştir:

"27 Mayıs devriminden bu yana memleketimizde normal demokratik rejimi bütün icablarıyla ve bütün teminat müsselesiyle gerçekleştirmek ve yerleştirmek yolunda büyük gayretler gösterilmiştir.

"Normal demokratik rejime geçiş yolunda karşılaşılan güçlükler ve sarsıntılar 15 Ekim seçimlerinden sonra da zaman kendisini göstermiştir. 22-23 Şubat olaylarının hangi şartlar altında zehir etiği ve nasıl sonuçlandığı herkesçe bilinmektedir. Bu geçiş dönemi sarsıntılarının dengesini ve son tezahürünü tespit eden 22-23 Şubat olayları ile ilgili fil ve hareketler ile bu olaylara esas teşkil edebilecek mahiyette bulunan ve asker kişiler tarafından işlenmiş olan fil ve hareketler için ceza koğuşturması yapılmamasında cemiyetin yüksek menfaatleri vardır. Bu surette bir intikal devresinin Silahlı Kuvvetlerimize de sırayet eden sarsıntılarının izlesi ve devlet hayatımızın normal mecrasında güvenle devam etmesi için gerekli zemin teşkil edilmiş olacaktır."⁽²⁾

Yine B.M.M. Tutanak Dergisinde bu konuda şunlar yazılır:

"Memleketimizde Cumhuriyet rejiminin kabulünden sonra cemiyetin normal ve emniyeti bir hayatı kavuşturması olması gibi sebeplerle 1933 yılında 2330, bu tarihten on yedi yıl sonra 1950 yılında 5677 ve 275, 960 tarihinde de başlayan inkılap hareketi neticesinde, memleketin siyasi ve içtimai bünyesinde husule gelen olağanüstü değişiklikler ve millete maruz kalınan büyük bir tehlike ve fevkala bir vaziyetin atlatılmış olması gibi haller karşısında 113 sayılı af mahiyetindeki Af Kanunları çıkarılmıştır."⁽³⁾

Bütün bu yasa gerekçeleri ve düşünceler, affin, toplumların bunalımlı dönemlerinden sonra normale dönüş ihtiyacının gerektirdiği bir önlem olduğunu göstermektedir.

II-AF VE SİYASAL SUÇLAR

Adalet Bakanı ve Başbakan tarafından konusunda sorulan kimi sorulara verilen yanıtlarında, çıkarılacak yasanın "Kader Kurbanları"nı yanı adı suçları kapsamı

içine alacağı, siyasal suçlar için affin düşünülmeli. Anayasa hükümlerinin buna engel olduğu, Anayasayı değiştirmek için yeterli çogulluğu da sahip bulunmadıkları açıklandı.

Bu yanıtlar ve değerlendirmeler doğrular mı? Hukuk bilimine, Anayasaya ve af kavramının amacına uygun mu?

A)- Affin ötedenberi gerekçesini "Siyasal suçlar" oluşturmuştur. Siyasal suçların affi, af kavramının doğasında vardır. Çünkü siyasal suçlar, toplumsal düzen ile ilgili suçlardır. Siyasal suçlarla toplumsal düzen arasında bir neden ve sonuç ilişkisi vardır. Toplumsal, ekonomik ve siyasal düzende bozukluklar, dengesizlikler, siyasal suçların işlenmesine neden olmaktadır.

Bu gerçekten kalkarak şu sonucu ulaşmak zorunludur: Mademki af, toplumların olağanüstü, bunalımlı dönemlerinden sonra normale dönüş sürecinin bir önlüğüdür, olağanüstü durumlara siyasal nitelikte eylemler neden olduğuna göre, normale dönenebilme için de siyasal suçların ön plana

da affedilmesi gereklidir. Bu yapılmadığı zaman, normale dönüşün koşulları gerçekleşmeyecek ve giderek af amacına ulaşamayacaktır.

B)- Siyasal suçların af kapsamına alınması, 1982 anayasasının eşitlik ilkesine ters düşer. Sadece adı suçlar için çıkarılacak bir af yasası, siyasal suçları dışarıda bırakıldığı takdirde, bir kişi öldürülen suçlu affedilecektir, duvara af isyan genci cezaevinde bırakacaktır. Böyle bir af kamuoyu için doyurucu olamaz, ve toplumsal vicdanı yaralar. Böyle bir af vatandaşlar arasında açık bir eşitsizlik yaratacaktır.

Anayasa mahkemesi, "bir tek kişiye veya bir takım topluluklara, aynı durumda bulunan yurttaşlardan daha çok veya daha geniş hak ve yetkiler tanımak yasa önünde eşitlik ilkesini ihlal eder" diyecek bu tür eşitsizliklerin Anayasa kurallarına aykırı olduğunu kabul etmiştir.

C)- Doktrin ne diyor? Anayasa hukuğu profesörü Ali Fuat Başgil, siyasal suçların affi gerektirdiği, adı suçları affetme-

nin ise tehlikeli olacağını söylüyor. Başgil'e göre: "... Siyasi mahkumlarda ahlaki re代et (ahlak düşlik) yoktur. Suç bir kanaat uğruna işlenmiştir. Suçluyu mahkum etmek demek, kanaati mahkum etmek demektir."⁽⁴⁾

İstanbul Hukuk fakültesi öğretim üye si Naci Şensoy'a göre: "...Öyle bir takım fililler var dirki, bir müdded sonra içtimai fayda bunların cezalandırılmamalarını gerektirir. Bir ihtilali müteakip sükünün avetli zarureti doğabilir. Bazı cezaların kaldırılması gerekebilir. Ve bütün bunlar genel affin ilanını zaruri kılabılır. İşte bütün bunlar genel affin siyasi suçlar bakımından gereklili olabileceğini gösterir."⁽⁵⁾

Ceza Hukuku hocamız Tahir Taner de bu konuda şöyle demektedir:

"... Devlet, muhtelif siyasi ve içtimai mülâhazaların seviyeyle, bazen geçmişte işlenmiş olan muayyen bazı suçların artık takip edilmemelerini iltizam eder; içtimai fayda bunların unutulmalarında görülebilir. Ceza vermek hakkı bîhâssâ içtimai faydaya müstenit olduğu gibi, bazen ceza vermemek de onun icablarından olabilir. Ammenin sükü n ve huzuru için, bazı suçların artık hiç mevzuubahis edilmemesi muafiyet görülebilir... İşte bu gibi siyasi düşünceler dolayısıyla içtimai bünyeyi çok esaslı bir surette alakalandırmış olan hadiselerin doğurduğu icablar sebebiyle umumi af ilan edilir.

"Memleketi umumi surette alakadar eden bu gibi siyasi veya içtimai çok mühim sebep ve saikler haricinde ve mesela söylediğimiz mahiyette olmayan adı suçlar için, af ilanı doğru olmaz, belki de tehlikeli olur."⁽⁶⁾

D)- Siyasal suçların af kapsamına alınmasını haklı gösteren bir neden de bu tür suçların "sabit" suçlar da "görelî" suçlar olduğunu. Bu suçlar, ülkeden ülkeye, aynı ülkede dönemden döneme değişen suçlardır. Bugün suç sayılan eylemler, yarın suç sayılabilir. Bu, siyasal iktidarların tutumuna göre değişir. Dün suç işlediği kabul edilen kişilerin, bugün heykelleri dikilebilir. Bu suçlar, toplumsal düzensizlikler, haksızlıklar, eşitsizlikler, dengesizliklerden kaynaklanan suçlardır. Bu nedenledirki ünlü İtalyan cezaci Alfieri "Suçu toplum hazırlar, birey işler" demiştir. Siyasal mücadelede yeniş düşen kişidir. Bu açıdan af yasaları hazırlanırken onlara adı suçlu gözü ile bakılarak düzenleme yapılması, yanlış ve haksız bir tutum olacaktır.

III-AFFEDİLECEK "SUÇ" DEĞİL "CEZA"DIR.

Son aylarda af tartışılırken ölçü olarak hep suçlar ele alınmaktadır. Bu yanlış da Anayasının 87. maddesinden kaynaklanmaktadır. Oysa bir af yasası hazırlanırken ölçü olarak "suçlar" değil "cezalar" ele alınmalıdır. Bu hukuk bili-

İŞİLTİ ZAPTO LUNAMAZ

Kış ortasında baharı yaşamaktır benimkisi
İçimde öyle bir kekik kokusu...
ustasıyorum artık yaşamamın haberin olsun!

Her sabah baktığında
şifreli bir gülük göglenir aydınlanır
kıvrımında bir giz durur, mahzun.
Karanlık kúser kendi köşesinde
ve sonra
bir işitti bezenir gülüm,
işitti zaptolunamaz.

Yoksa bu şafak damlası midir
özgürlük ağacı midir
beni böyle bağlayan?
Ama hayır!
Özgürlüğe türkü gerek
diyerek
TÜRKÜLER COĞALTIRIM
sessiz çağrımlarda,
her ezgisi
bir inanç çağlıtıdır.

Bilesin ki
tek sen varsın inancımdan ileri
tek inancım vardır senden ileri
ve bilesin ki
söylensin diye kardeşlik türküler
her bahar
her kış ve her yaz
gün doğar, gün yükselir, gün batar
işitti zaptolunamaz!

M. CANKOÇAK

minin bir gereğidir. Ceza, devletin yargılama hakkından doğan bir sonuçtur. Başka bir deyişle "ceza" devlet ile vatandaş arasındaki bir ilişkiye anlatır. Af ise devlet ile "suç işleyen vatandaş" arasındaki ceza ilişkisini düzenleyen bir kurumdur.

Bu açıdan devletin, suç işleyen vatandaşın bir "ceza" alacağı vardır. Suç işlenmekten, yargılama yapılmış sanığa ceza verildikten sonra artık suç ile devletin ilişkisi sona ermiştir. Suçtan sonra, devlet ile vatandaşın ilişkisi "bir ceza alacağ" ilişkisidir.

Türkiye Barolar Birliği bu konuda söylemektedir:

"Şimdide kadar çıkarılan Af Kanunları af için iki ölçü kullanılmışlardır: Ceza miktarı ve af dışı bırakılan suçları saymak.

"Bu ikinci usul terk edilmelidir. Suç işleyen, devlete karşı, verilmiş veya verilecek bir cezayı çekmekle yükümlüdür. Yargılama sonunda sanık sadece belli bir cezaya yükümlü sayılır. İşlenen suçun niteliği ile devletin ilişkisi kesilmiştir. Bu ne-

denle bazı suçları af dışı bırakmak yasamanın takdirini kusurlu kılmaktır. Bu nedenle objektif olan ceza miktarı esas alınmalı, **fikir suçu, siyasi suç** ve benzeri ayırmalar yaparak ayrıcalık yaratılmamalıdır.

"Suçlar işlenmeden evvel kanunlarda cezaları ile birlikte gösterilmiştir. (T.C.K.M.I.) Bu cezalarla suçların ağırlığı arasında bir oran bulunur. Hafif suçla ağır veya ağır suçla hafif ceza düşünülmemiştir. O halde ağır suçu aftan yararlanmak, hafif suçu¹ (bazi mülahalarla), affın dışında bırakmak, **kanun önünde eşitlik** ilkesine aykırıdır. Yine aynı şekilde her siyasi parti kendi inancına göre bazı suçları af dışı bırakmak isteyebilir. Fakat böyle bir tercihin devletin cezalandırmak hakkı üzerinde siyasi bir tasarruf sakıncası gözden uzak tutulmamalıdır."

V- ANAYASA ENGELİ

Yukarıda açıklandığı gibi, yetkili kişiler tarafından basına verilen demeçlerde, siyasetçi suçlar² in affi sırasında bir anayasa engeli bulunduğu, anayasayı değiştirmek için de yeterli oy sayısının sağlanacağı üzerinde durulmuştur.

İnancımıza göre, **istenildiği zaman** anayasayı değiştirebilir, T.B.M.M.³ de bu konuda yeterli oy sağlanabilir. Ancak bunun yapılamaması halinde, amaca ulaşabilmek için hangi yollara başvurulabilir?

Gerçekten Anayasanın 14 ve 87. mad-

çülere göre değerlendirmelere gidilmiştir. Bu, açıkça, hukuka, yasaya ve sosyal bilimlere aykırı bir uygulama oluşturmuştur.

Görülen davalarda, sağcı gruplara bağlı kişilerden eylemlere katılan ve adam öldürmenin hakkında Ceza Yasasının 313, 456, 448, 450 ve benzeri maddelerine, yani adı suç maddelerine dayanılarak dava açılmış, bu kişiler sözü geçen maddelerin göre mahkum edilmişler ve bu nedenle "adi suçlu" sayılmışlardır.

Aynı eylemleri sol düşünceli kişiler işlemişse, bu eylemler "ideolojik" nitelikte kabul edilerek Ceza Yasasının 141, 168, 146 ve benzeri maddelerine göre yargılanmışlar ve ceza görmüşlerdir.

Yani aynı eylemlere iki tür suç nitelimesi yapılmış ve iki tür ceza verilmiştir.

Bunun sonucu olarak birinci grup için, verilen cezalar, suç adı suç sayıldığı için affın kapsamına girecek, ikinci grup için verilen cezalar ise suç "siyaset" ve "ideolojik" sayıldığı için affın kapsamı dışında kalacaktır. Böylece dolaylı yoldan aynı suçu işleyen sağdaki kişiler bir koruma güvencesi altına alınmış olmaktadır.

Oysa bu uygulama hem eşitlik ilkesine aykırı hem de hukuka ve sosyal bilimlere aykırıdır. Sol düşünceli kişilerin, sosyalist bir yönetimi iş başına getirmeyi amaçladıkları kabul ediliyorsa, sağcı gruplara bağlı kişilerin de **faşist bir yönetimi** iş başına getirmek istedikleri, amaçlarının bu olduğu ve bunun için mücadele verdikleri kabul edilmek gerekmek mi?

Ayrıntılarına girmeden söyleyelim, sosyalizm bir "ideolojidir" denilmekte ve buna göre yukarıda açıklanan değerlendirme yapılmaktadır. Oysa faşizmin de bir devlet, bir toplum, bir tarih ve bir sosyal mücadele anlayışı vardır. Nitelemesi bir ya-

Bayramdan bayrama dakikalarla sınırlı sevinçler

delen kimse suçlar hakkında T.B.M.M.nin Af Yasası çıkarılabilir yetkisini ortadan kaldırır. Hukuk açısından bir "yasa" nitelikinde olan Anayasanın, ulusal idarenin üstüne çıkamayacağı, ulusal iradenin en üst düzeyde temsilcisi olan T.B.M.M.nin bu iradeyi engelleyici bir yasa yapma işlevinin, Kamu Hukuku ve Anayasa Hukuku ilkelarına aykırı düşeceğini gerçekğini bir kenara bırakarak konunun iki yönü üzerinde durmak istiyoruz.

Öncelikle söylemeye yarar vardır, Anayasanın yukarıda sözü geçen maddeleri, "düşünce suçlarını" ve bu nitelikte bulunan Ceza Yasasının 141-142. maddelerini af dışında bırakmadır. Başka bir deyişle Bu maddeler anayasanın yasakladığı af alanının dışında kalmaktadır. Anayasanın 87. maddesi, Meclisin af yetkisinden sözederken "Anayasanın 14. maddesindeki **fillerden** dolayı hüküm giyenler hariç olmak üzere" genel ve özel af olan edilebileceğini hüküme bağlamıştır. Oysa "düşünce suçu" bir "fill" değildir. Düşünce suçlarında "fill" yoktur. Bir düşüncenin benimsemek, onu açıklamak yada bu amaçla bir araya gelmek bir "fill" değildir. Nitekim Askeri Yargıtay dairesi kuruluşu 141. madde ile ilgili bir dava nedeniyle verdiği kararda: "... Komünist bir rejimi gerçekleştirmek amacıyla etrafında bulunan kimseler faaliyette bulunmasalar da, söz konusu cemiyet vücut bulur. Böyle bir cemiyetin amaçlarına katılmayı da o cemiyete gitme suçu olarak kabul etmek doğru olur. Bu niteliği itibarıyle cemiyete gitme suçu, cemiyeti kurma suçu gibi,

Anayasanın, "düşünce suçları" dışında olup da yasak getirdiği öteki suçlar için 647 sayılı infaz yasasında ve bu yasanın "Meşruen tahliye" ye ilişkin hükümlerinde değişiklik yapılarak, Anayasa değiştirilemeden, olumlu düzenlemeler yapılabilir.

SONUC:

Hazırlanmakta olduğu anlaşılan Af yasa tasarısı, siyaset suçları ve düşünce suçları'ni kapsamı içine almalı ve bu suçlara öncelik vermelidir.

Siyaset suçları içine alınmayan bir af yasası, amacına ulaşamayacak ve toplumsal barışa sağlayamayacaktır. Affedilecek şeyin "suç" değil "ceza" olduğu ve aftan sonra da bu eylemlerin suç niteliği devam edeceğine gözönune alındığı zaman, bunda bir sakınca olmayacağı kolayca anlaşılır.

Anayasa engeli, **istenirse** Anayasa değişikliği ile kolayca aşılabilir. Düşünce suçları'nın affi için Anayasa engeli yoktur. Anayasa değişikliği mümkün olmadığı takdirde infaz Yasasında değişiklik yapılarak Anayasa tarafından engellenen kimi suçları işlemiş olanların durumlarına olumlu düzenlemeler getirebilir.

- 1) Seha L.Meray, Ceza hukukunda af, 1944 sa: 9
- 2) T.B.M.M. tutubak dergisi I. top, 962. sa: 5 sa: 145
- 3) Aynı dergi, sa: 49
- 4) Türkiye siyasi rejimi ve Anayasa müesseseleri ders notları sa: 955
- 5) İst. Hukuk Fak. Der. 951. c: 17-1-2. sa: 69-70
- 6) Ceza hukuku sa: 101-102
- 7) As.Yarg.Drl.krl. 11/2/982 gün ve Es: 28. K: 25

AKŞAM İŞİĞİ KINALIDIR

Yarısı yanmış kara kibrıt çöpü
Duvardaki kibirli parmak lekesi de bilir ki
Süssüz sözsüzdür bura akşamları,
Akşamın ışığı kinalıdır

Belimdeki ağrı belli ki kireçlenmeden,
Ellerimin titremesi sınırdendir.
Hanıdır.
Büyü bozulmasın bozulmasın diye
Kendimden sakladığım...

Hüzünlü bir felsefede
Kalem ucundaki çizgi
İşte bunu, ve içimdeki bun'u yazmaktadır
Sözcüklerin ikiz anlamsızlığıyla alay ederek.
Vallahi burada akşamın ışığı kinalıdır,
Süssüz sözsüzdür ve yalancıdır bura
Akşamları...

M. CANKOÇAK

Af Beklentisi

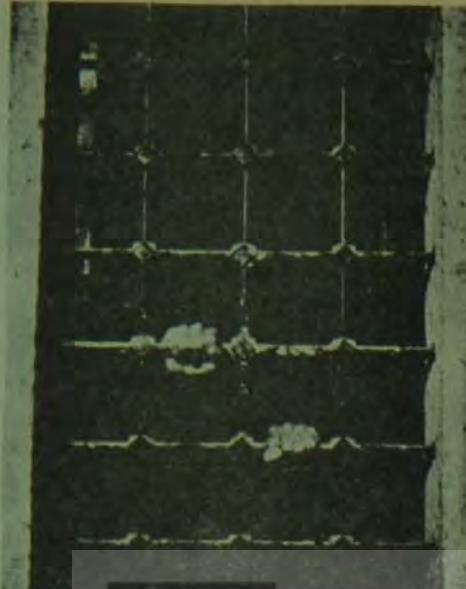
Güney Dinç

Cazeavlarda çok sık duyulan bir söz vardır. "Girerken han kapısı, çıkışken iğne deliği.." derler. Gerçekten çok çeşitlidir insanlarınımızı cezaevlerine düşüren nedenler. Yoksulluk, eğitimsizlik, işsizlik bunların başlıcalarıdır. Kişi, okuyup yazarken de, yasalarla çelişebilmekte dir. Yapay suçlar olabildiğince geniş tutulmuştur. Daha dün kadar, oto sürücüsü, berber, ayakkabı boyacısı, hizmet sundukları turistin ödediği döviz kirintileri nedeniyle, kambiyo suçu işlemekten yargılanmaktadır. 29 Aralık 1983 kararnameleri, 25 Mayıs 1985 günü yürürlüğe giren 3196 sayılı yasa, daha niceleyile birlikte, bu olayları suç olmaktan çıkarmıştır. Hiç kuşku yok ki, getirilen düzenlemeler, dört yıldır süregelen ekonomik aflat zincirine eklenen yeni halklardır.

6 Kasım 1983 günü yapılan genel seçim öncesinde, siyasal partilerin sözcülerini, af konusunda ilimli ve yapıçı yaklaşımlar içinde olmuşlardır. Aradan

Görüş gününden bir an. Genel af: Her yaşı beklenisi - (Fot. Abdurahman Canpolat)

Karanlığı zorlamak (Fot. Semih Yolaçan)

yirmiiki ay geçti. Bu süre içinde, ülkemiz insanların toplumsal değer yargılarını etkileyen, önemli değişimler yaşandı. Temel yasalarda, 1982 Anayasası'nın amaçlarını da aşan yeni uyarlamalar yapıldı. Gündemden imediği için sıcaklığım koruyan bir konu olmasına karşın, afa ilgili gelişmeler, birbirî ile çelişen demeçlerden öteye gitmedi.

Bir arada yaşamak zorunda bulunan insanların dirlik-düzenlik arayışları içinde af yasalarının önemli yeri olmuştur. Büyük savaşlardan, siyasal dönüşümlerden sonra, genel af'lar çkartılması, kökeni ilk çağ devletlerine kadar uzanan çok eski bir uygulamadır. Toplumların henüz yeterince kurumlaşmadığı dönemlerde, yaygın karmaşa ortamlarının yan tutmak durumunda biraktığı bireylerin yeni koşullara uyum göstermeleri, af yasalarıyla sağlanmıştır. Bu özellikler nedeniyle, "af" kavramının tarihsel gelişimi, siyasal seçeneklerin çeşitliliği ile yakından bağlantılıdır.

6 Kasım 1983 günü yapılan genel seçim öncesinde, siyasal partilerin sözcülerini, af konusunda ilimli ve yapıçı yaklaşımlar içinde olmuşlardır. Aradan

"Suçlu" dedığımız insanlar, Türkiye'ye uzaydan gönderilmeler. Ülkemizi gerçekten iyi tanıyoruz, yaşanan olaylar arasındaki nedensellik bağlarını doğru kurabiliyoruz, ivedi bir af gereğini bölüşmeyeceğiz. Nitekim, en yetkili ağızlarında, çok sık yinelenen "Af'a karşı değiliz" sözcükleri, bu gereksinimin ürünüdür.

Görünüş o ki, parlamentoda temsil edilen partilerin hiçbir affa karşı değildir. Ancak, halkın çok duyarlı olduğu bir konuda, sürekli umut işçileri yakılmasına karşın, beklenen af, bir türlü gerçekleşmemektedir. Bu durum, her geçen gün, yeni hukusalsakıncalar yaratmaktadır. Af, çok sık başvurulmaması gereken bir yöntemdir. Koşulları oluştugu zaman bölük-pörük aflat yerine, bu işin bir defada bitirilmesi, en doğru olanıdır. Eksik bırakılan aflat, yaşanan deneyimlerle kanıtlandığı gibi, uzun yıllar süren tartışmalar yaratmaktadır, birbirini kovalayan yeni af yasalarını getirebil-

mektedir. Döviz suçularına, kaçakçılara, kovuculara, karşısız çek veren dolandırıcılarla, koşullu veya doğrudan bağışlanma olağanı sağlayan yasalar, eylemler ve cezalar arasındaki dengeyi bozmuştur.

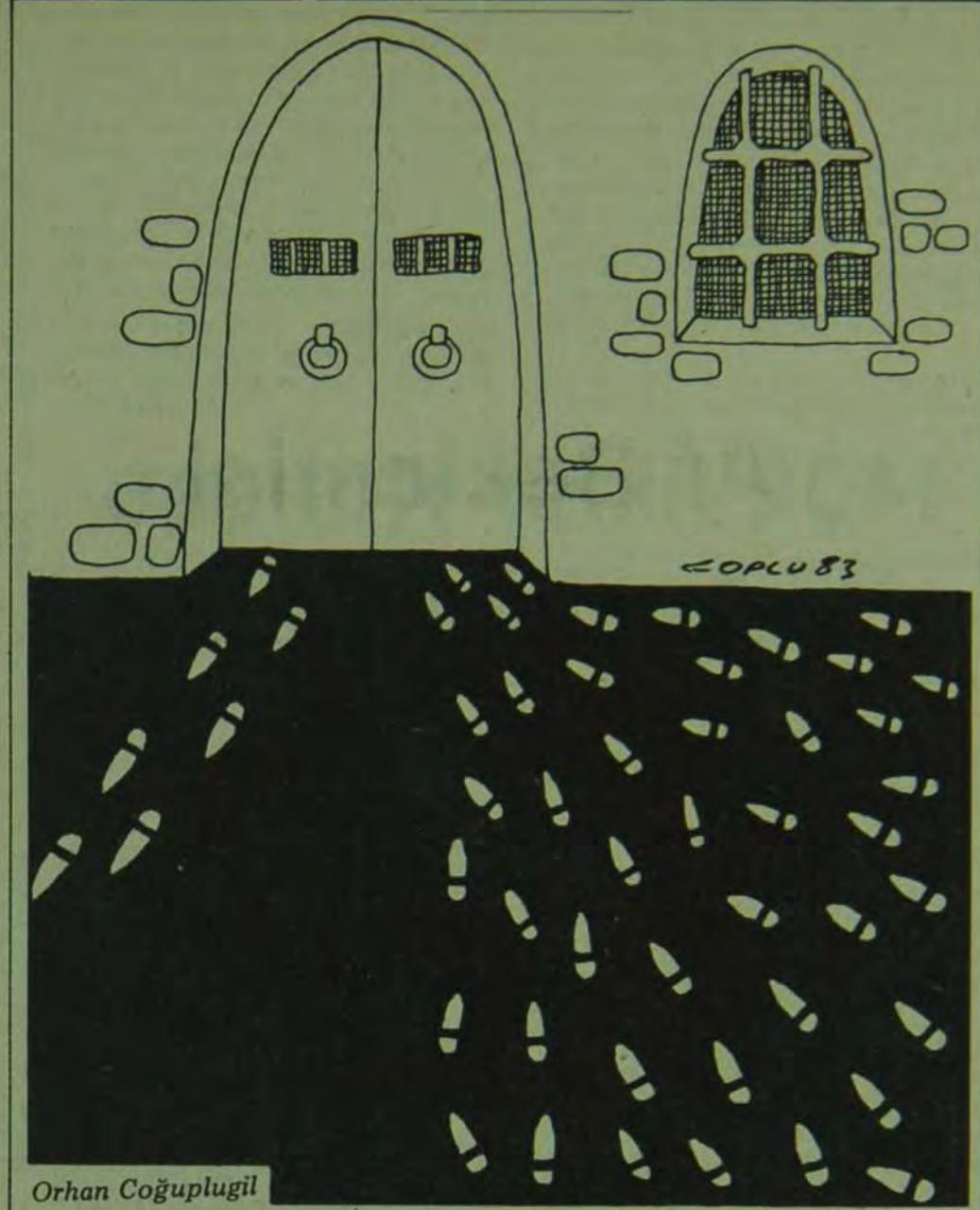
Bir af gereğini benimsemekle birlikte, kişi ve kuruluşların konuya yaklaşmalari değişik görünümler taşımaktadır. Bir düşünceye göre, yalnız terörle bütünlüksünlere siyasal suçlar affedilmelidir. Bu eğilimin karşıtı olarak yaygınlaştırılan görüş, beklenen affin olağan suçlarla sınırlanırması doğrultusundadır.

Affin kapsamı üzerindeki açıklamalar, olağan suç-siyasal suç tartışmasını yeniden gündeme getirmiştir. Bu düğümün çözümünü, yeni bir af zorunluluğu oluşturan toplumsal nedenlerde aramak yerinde olacaktır. Türkiye'de gerçekten ilginç bir hukuksal ikilem yaşanmaktadır. Bir yandan, "cezaevlerinde siyasal suçlu yoktur" denilirken, yargı kuruluşları aynı tür eylemleri, sanıkların izledikleri siyasal amaçlara göre değerlendirmektedir. Örneğin 15-20 yıl arasında ağır hapis cezası gerektiren silahlı gasp suçu siyasal amaçla işlenmişse olay T.C.Y.nın 146/1 maddesi kapsamında görülebilmekte ve uygulanacak yaptırımların ölüm cezasına kadar yükselebilmektedir. Para, eşya veya geçerli bir senet almak amacıyla bir kişinin zorla özgürlüğünden yoksun bırakılması, T.C.Y.nın 499. maddesine göre 15-20 yıl arasında ağır hapis cezası uygulanmasını gerektirmektedir. Bu suçun "...siyasi ve sosyal..." madsatlarla işlenmesi durumunda yaptırımların ağırlaştırılmakta ve izlenen amaç gerçekleşmişse, suçlu bulunan kişiye ölüm cezası verilebilmektedir. Yasaların ağırlaştırıcı nedenler arasında sayıldığı, yargı organının suçun niteliğini belirleyen önemli bir etken olarak değerlendirildiği siyasal ögeyi gözmezlikten gelemez. Düşüncenin açıklanmasından öteye gitmeyen davranışlarının cezalandırılması, hiç kuşku yok ki, siyasal suçların en belirgin örnekleridir. Olağan koşullarda Ağır Ceza ve Asliye Ceza Mahkemelerinin görev alanı içinde kalan davaların Devlet Güvenlik ve Sıkı Yönetim Mahkemeleri'nde görülebilme nedenleri, eylemlerin türünden çok, sanıkların izledikleri amaçlarla bağlantılıdır.

Bazı suçların af kapsamı dışında bırakılmasına ilişkin düşünceler, bu suçların gelecekte de yineleneceği kuşkusuna dayanırmaktadır. Açıklıkla belirtmeliyiz ki bu görüş çok yanlışdır. İnsanlık, henüz hiç suç işlenmeyecek bir düzeye ulaşmamıştır. Af gelse de gelmese de yine suç işleyen-

ler olacaktır. Olağan suçlar devlette hoşgörüyle karşılanmaktadır ki, af kapsamına alınmaları tartışma konusu bile yapılmadan benimsenmektedir. Tüm suçlar, kamu düzenini bozan davranışlardır. Toplumsal yarar nedeniyle çıkarılan af yasaları, suçlara verilmiş ödüller olarak değerlendirilmemelidir. Siyasal bağlantılılar kularak bazı suçların kapsam dışına kaydırılmaları, beklenen affin hukusallığı gerileterek, onu, siyasal bir seçim biçimine dönüştürebilecektir. Suç siyasal amaçla işlense bile af hukusals bir kurumdur. Aynı sonuçları veren eylemlerin bir bölümü affedilirken, daha ağır yaptırımlar uygulandığı halde diğerlerinin bu olağan yoksun bırakılmaları, adaletin temelinde yatan eşitlik anlayışı ile bağdaşamayacaktır.

Af yasalarının amacı, cezaevlerini boşaltarak yeni geleceklere yer açmak değildir. Af yalnız suç işleyenlerin bağışlanmasıyla kalmamalı, topluma birşeyler kazandırılmalıdır. Soruna bu açıdan bakılınca, gündemdeki aftan çok yönlü işlevler beklenmesi doğaldır.

COPCU 83

Sürekli ertelendiği için ivedi bir sorun biçimine dönüsün af beklenisi yeni yaşama döneminin başlamasıyla birlikte daha bir doruklaşacaktır. Af, yalnız cezaevlerindeki ve onların yakınları için önem taşımamaktadır. Türkiye'de kişiler arasındaki ilişkilerde hoşgörüsüzluğun, iletişim kopukluğunun egemen olduğu dönemler yaşıyor. Geçmişte kalan yaralar her gün yeniden deşilerek, insanlarımız korku ve kuşku içinde bırakılmamalıdır. Durulan, ama bir o kadar da donuklaşan toplumsal yaşama güven ve sevinç katmanın zamanı gelmiştir. Bu amaca ulaşabilmek için, af devletin elindeki en etkili olanaktır. Henüz hazırlık aşamasında olduğu bildirilen tasarıının kapsamı açıklanmamıştır. Bu olağan boşuna harcanmamalıdır. Gündemdeki af kimseyi dışlamamalı, tüm suçları kapsamalıdır. Ürkütücü sayıllara ulaşan ölüm cezalarının bir başka ceza türüne dönüştürülmesi, çözümü affin kapsamına bağlı sorunlar arasındadır. Yaşama organında bu görüşler etkinlik kazanabilirse, hukusalları açmak, önemli bir sorun olmayacağı.

1402'lükler Konusu Yargı Organında

1 402 sayılı Sıkıyonetim Kanunu'ndaki yetkiye dayanılarak görevlerinden uzaklaştırılan ve işlerine son verilen kamu personelinin durumu, yer yer sıkıyonetimin kaldırılması ile güncellik kazandı. Son olarak, 19 Temmuz 1985 günü, aralarında Ankara ve İzmir'de bulunduğu bir kışım illerimizden sıkıyonetim kaldırılmıştır. Özellikle Ankara'da yoğun olarak uygulanan görevden uzaklaştırma ve işe son verme işlemleri, sıkıyonetimin kalkması üzerine yeniden gündeme geldi. Hatırlanacağı üzere, "Bilim ve Sanat" Dergisi'nin sayılarda yayınlanan* listelerde, yalnızca yüksek öğretim kurumlarında görevlerine son verilen öğretim üyelerinin sayılarının oldukça yüksek bir raka ma ulaşığı açıklanmıştır. Sayılarının 5 binin üstünde olduğu sanılan ve 1402 sayılı Kanun'daki yetki ile görevlerinden uzaklaştırılmış olan kamu görevlerinin bir kısmı, alındıkları kurumlara başvurarak, görevlerine iade edilmelerini istediler. Bu başvurulara verilen cevaplarda, idarenin yeniden görev başlatma konusunda olumlu bir yaklaşımının bulunmadığı izlenmektedir. Bu bakımdan konu, önumzdeki günlerde yargı organının da gündemine gelecektir.

Bilindiği gibi, sıkıyonetim, sıkıyonetim süresi ve sıkıyonetim altına alınmış olan yerle sınırlı olağanüstü bir hukuk rejimidir. Sıkıyonetim süresince geçerlilik taşıyan sıkıyonetim önlemleri de bu sınırlılık içindedir. Sıkıyonetimin kaldırılmasından sonra, asıl olan, normal ve olağan hukuk düzeninin geri gelmesidir. Sıkıyonetim koşullarında alınmış olan alağantılık önlemlerin sürüp gitmesi, normal hukuk döneminde de bunlara geçerlilik tanımak demektir.

28.12.1982 tarihinde çıkarılan 2766 sayılı Kanun; 1402 sayılı Kanun-

gün ve İSTH: 7130-68-85/4 K.S (275) sayılı yazısı ile daha önce verilmiş bulunan görevine son verilmesi yolundaki Komutanlık Kararı kaldırıldıguna, başka bir anlatımla; davacının görevine son verilme nedeni ortadan kalktıguna göre; görevde iade istemini kabulü gerekliden davalı İdarece başka bir sebebi sebebi ieri sürülmek sizin, baş vuruşa cevap verilmemek suretiyle aksi yolda tesis edilen işlem açıkça İdare Hukuku ilkelerine aykırı olup, uygulanması halinde giderilmesi güç zararlar doğacağı anlaşıldığından dava konusu işlemin yürütmesinin teminat alınmaksızın durdurulmasına, 31.7.1985 gününe oybırliğiyle karar verildi. (Ankara 3 nolu İdare Mahkemesi, 31.7.1985, 1985/329 E)

Önemli bir konu da, şimdi görevlerine iade edilecek olan kamu personelinin, arada geçmiş olan sürede kaybolan haklarının nasıl giderileceğidir. Gerçekten de, hakkında herhangi bir yargılama, disiplin soruşturması yapılmadan, savunması alınmadan görevlerinden uzaklaştırılmış olan kişilerin uğradıkları zararlar, özlu haklarında önemli gedikler açmıştır. Örneğin yeniden görevde başlatmada intibahın nasıl yapılacağı, emeklilik haklarında boşluğun kapatılması ve arada geçen sürede ödenmemiş olan parasal haklar, şimdi çözüm bekleyen sorular. Bu konuda ortaya çıkan tereddüt nedeniyle Başbakanlık, Danıştay'dan görüş sormuş ve Danıştay 1. Dairesi, 16.1.1984 günü kararında konuyu söyleyerek çözümlemiştir:

Istişari düşüncesi istemini konusunu 1402 sayılı Sıkıyonetim Kanunu 2. maddesine 2301 sayılı yasyla eklenen fıkra da yanilarak Sıkıyonetim Komutanlıklarının isteği uyarınca bağlı bulundukları İdarelerce görevlerine son verilenlerden 1402 sayılı yasaya 2766 sayılı yasyla eklenen geçici madde gereğince durumları yeniden incelenerek görevlerine iade edilenlerin açıkta kaldıkları sürelerde ilişkin aylık ve öztük haklarının verilip verilmeyeceği hususunda görüşmekteydi.

1402 sayılı yasının 2. nci maddesine 19.9.1980 günü ve 2301 sayılı Yasaya eklenen fıkra Sıkıyonetim Komutanlıklarının bölgelerinde / genel güvenlik, asayıf veya kamu düzeni açısından çalışmalarını sıkıca yürütmeyeceklerine aykırı olmayan kamu personelinin statülerine göre atanması veya işlerine son verilmesi, mahalli idarelerde çalışanların görevden uzaklaştırılması veya işlerine son verilmesi hakanlıktaki istemelerinin ilgili kurum ve organlara derhal yerine getirileceği, bunlar hakkında, tabii oldukları 5434 sayılı T.C.

Emekli Sandığı Kanunun veya diğer sosyal güvenlik kurumları hakanlıktaki kanun hükümlerinin uygulanacağı, bu şekilde işlerine son verilen memurların diğer kamu görevlerinin ve kamu hizmetlerinde görevli işçilerin bir daha kamu hizmetlerinde çalışılamayacakları hükümlerine yer verilmesi bulunmakta idi. Aynt Kanuna 28.12.1982 günü ve 2766 sayılı Kanuna eklenen geçici madde ise, kanunun yürütme girdiği tarihten önce, 1402 sayılı Sıkıyonetim Kanunun 2. nci maddesine 19.9.1980 günü ve 2301 sayılı Kanuna eklenen davalı İdarece görevine son verilmesini davalı hakkında bilahere aynı Sıkıyonetim Komutanlığı'na 11.1.1985

Sıkıyonetim Komutanlarının istemleri üzerine işlerine son verilenlerin durumlarının sıkıyonetim komutanlıklarına yeniden teknik edilip kamu hizmetlerinde görevlendirilemeyecekleri tesbit edilen memurların, diğer kamu görevlerinin ve kamu hizmetlerinde görevli işçilerin bir daha kamu hizmetlerinde çalışılamayacakları, bunlar hakkında tabii oldukları 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu ve diğer sosyal güvenlik kurumları hakanlıktaki kanun hükümlerinin uygulanacağı hükmeye bağlanmıştır. Böylece 2301 sayılı Kanunun verdiği yetkiyle görevlerine son verilen personelin durumlarının yeniden incelenmesi ve haklarındaki bir daha kamu hizmetinde çalışılamama yasağının kaldırılması olanağı sağlanmıştır.

Bu huküm gereğince, durumları yeniden incelenerek haklarında kamu hizmetinde çalışma yasağı kaldırılıp görevlerine iade edilen personelin açıkta kaldıkları sürelerde ilişkin aylık ve özlu haklarının verilip verilmeyeceği hususunda sonuç varabilen yönünden, görevlerine son verilen personelin yeniden görevlerine iade edilen işlerin hukuksal niteliğinin incelenmesi gerekmektedir.

1402 sayılı Sıkıyonetim Kanunun 2. nci maddesine 2766 sayılı kanunla eklenen geçici madde yukarıda belirtildiği gibi, görevlerine son verilenlerin "durumlarının yeniden teknik" edilme-

Görevlerinden Ayrıldıkten Sonra Barış İçin Neler Söylediler?

"Denetlenemeyen silahlanma yarışı, nükleer devletin yok olmasını önleyeceğin için araçlardan yoksun olduğunu gösteriyor. Bunda yeni olan bir şey yok. Bu yillardır böyle sürüp gidiyor."

Eski Dışişleri Bakanlarından Robert Mc

Narla'nın Los Angeles Times ile yaptığı söyleşiden.

"Reagan'ın çevresindeki kimilerin, dünyanın çeşitli bölgelerinde çikan sorunların sorumluluğunu Ruslar'a yüklemeye yönelik eğiliminden endişe duyuyorum. Dünya anti-Amerikanizm içeren tüm olayların Rusların kötü niyetli dehalarının doğrudan bir sonucu olduğunu düşünmek, işleri fazlasıyla basite indirmek olur."

Amerika'nın eski Moskova Büyükelçilerinden Malcolm Toon'un US News-And World Report ile yaptığı söyleşiden.

"Askeri-sinai kompleksin, ekonomik, siyasal ve hatta manevi alanlardaki etkiliği, her kente, her devlet yönetim biriminde, her federal faaliyette hissedilmektedir... Ulusal faaliyetlerimizde, askeri-sinai kompleksin kesinlikle haklı görülemeyecek etkinliğini kullandığının farkında olmalıyız."

Başkan Eisenhower'in "Veda" mesajından

idare tesis ettiği işlemede hata olduğu kansına varırsa, bu işlemini belirli koşulların varlığı halinde, geri alabilir. Bu takdirde ise, geri alma işlemi, idarenin hatalı işlemini, tesis edildiği andan itibaren ortadan kaldırır ve aynen yargı yerlerince verilen iptal kararları gibi, tesis edildikleri tarihten önceki hukuki durumun geçerliliğini sağlar. Bu özellikler nedeniyle geri alma işlemi, geri alınan işlemle içinde bulunduğu tarihi hukuksal durumun gerektirdiği haklardan yoksun kalan işlilere, bu hakların yeniden tanınmasını gereklili kılardır.

Bu durumda, haklarında tesis edilen görevde son verme işlemlerinin geri alınması üzerine görevde dönüretilenlere, görevde son verme işleminin tesis edildiği tarihten sonraki dönemde ilişkin bütün aylık ve özlu haklarının ödenmesi gereği mütlak kılınmakla dosyanın yerine gönderilmesi üzere Danıştay Başkanlığı, sunulmasına 16.1.1984 gününe oybırlığıyle karar verildi. (Danıştay 1 Daire, 16.1.1984, 1984/6 E, 1984/6 K.)

1402'lükler konusu, sıkıyonetimin kaldırılmasından sonra, önemli bir demokrasi sorunu olarak durmaktadır. Son sözü yargı organı söylectir. □

* Bilim ve Sanat 38., 39., 40. sayılar

den George Kennan'ın New York Times ile yaptığı söyleşiden.

"Reagan'ın çevresindeki kimilerin, dünyanın çeşitli bölgelerinde çikan sorunların sorumluluğunu Ruslar'a yüklemeye yönelik eğiliminden endişe duyuyorum. Dünya anti-Amerikanizm içeren tüm olayların Rusların kötü niyetli dehalarının doğrudan bir sonucu olduğunu düşünmek, işleri fazlasıyla basite indirmek olur."

Amerika'nın eski Moskova Büyükelçilerinden Malcolm Toon'un US News-And World Report ile yaptığı söyleşiden.

"En azından üç kez, silahlanma yarışının hızını hiç deignum azaltacak olan anlaşmaları sonuçlandırma fırsatını yakaladık. Ne var ki, teknolojik potansiyelimiz, onun yanı sıra yaşamının büyük bir bölümünü süresince bir parçası olduğum askeri-sinai kompleks, bizi sürekli olarak silahlamızın bitmek bilmeyen gelişimine doğru sürüklüyor... Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'ne ilişkin temel gerçek, Sovyetler Birliği'nin varlığı gerçekte yattıktır, bundan kaçış yoktur; ya bununla birlikte yaşayacağız ya da bununla birlikte öleceğiz. Bu son derece açıkktır."

Amerika'nın eski Moskova Büyükelçisi Thomas Watson, Moscow New no. 17, 1982

Helsinkiden On Yıl Sonra

László Rözsa

On yıl önceki Helsinki Anlaşması olmasaydı, Avrupa'nın bugün ne yöne doğru yol alacağını kimse kestiremezdi. Sanırız, dünya ülkeleri birbirlerini o soğuk savaş siperlerinden kuşkuya izlemeyi sürdürerekler ve aklın alabileceğini en kötü olaylar meydana gelebilecekti. Oysa Helsinki'de, geçmiş yılların bunalımlarına çözüm getirebilecek bir umut doğmuştu. Gün gibi açık bir gerçek bu.

Helsinki'de, karşıt bloklarda yer alan, bloklara üye olmayan ya da bağlantısız, toplumsal düzeni, yönetim biçimini, ekonomik ve askeri güçleri değişik otuzbeş ülke güvenlik ve işbirliği konularında aralarındaki ilişkilere yön verecek temel ilkelerde anlaştılar.

Bu noktaya varana dek aşılması gereken yol gerçekten de güçlülerde doluydu. Altı yıl boyunca sürekli görüşmelerin yapılması gereki. Yalnızca ikinci ve son dönem görüşmeleri 387 isığını sürdürdü. 2330 oturum yapıldı, 5000 tasarı ve öneri tartışıldı. Ama sonunda ülkeler arasında belirli bir anlaşma sağlandığında, ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan tehlikeli ve yoğun güvenlik bunalımına da tarihsel bir yanıt verilmiş oldu. Uluslararası ilişkiler tarihinde, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün oluşmasından sonraki dönemin en önemli olayıydı bu. Avrupa ve onunla birlikte tüm dünya, barışın gerçek olanaklarını, istikrarını, güvenliğini, ekonomik ve kültürel işbirliğinin ve korkusuz bir yaşamın neler getirebileceğini görmek üzere içine döştüğü karanlık uçurumdan tırmanarak gün ışığına çıktı.

Helsinki öncesinde durum neydi? Şöyle bir anımsamaya çalışalım. Dünya genel bir savaşın patlamasına yol açabilecek bir bunalımdan diğerine gidip geliyor. Ben, ikinci Dünya Savaşı'ni yaşamış ardından da barışı, işbirliğini, silahsızlanmayı, haksızlıklardan arınmış uluslararası ilişkileri muştulayan umudun doğusunu görmüş kuşaklımdan. Ama benim kuşağım bu umutların birkaç yıl gibi kısa bir süre içinde nasıl yokoluverdiğini de gördü. Başkan Roosevelt, ölümünden önceki son radyo konuşmasında "kuşkuları, korkuyu, bilgisizliği ve aç gözlüğü ortadan kaldırınmak için elimizden geleni yapmamız gerektiğini" vurguladı. Ne var ki, kısa bir süre sonra politikacılara gene kuşku ve korkular sarmıştı. Ve Başkan Truman söyle konusu: "Biz(Amerikalılar), bu Dünya Savaşı'ndan dünyanın belki de dünya tarihinin en güçlü ulusu olarak çıktı. Bu gücü sahip bir ülke olarak da yönetimi bizim sağlamamız gereki." O dönemin tanrıları olanlar, Churchill'in Fulton konuşmasında o kuşkucu ifadeının nasıl bir etki yarattığını hâlâ anımsarlar. İsgal altındaki Almanya'nın, tek yanlı kararlar sonucu yeniden nasıl bir türlü paylaşılaman bir elmeye dönüştüğünü de gördük. Ardından Berlin bunalımı ve Kore Savaşı'nın yola aldığı üzüntüler de unutmuş değiliz; Küba bunalımı sırasında faleket çığlığının kopmasının nasıl kilayı önlendiğini de biliyoruz. Stratejik ve diplomatik nedenlere dayanan toplu karşı koyması, nükleer üstünlük tehdit, caydırıcılık ve son olarak da nükleer denge kavramlarından oluşan bir sözluğu de öğrendik. Avrupa'nın ikiye bölünmesinin, kuşku ve kinlerin büyümesine yolaçan propaganda sal-

dirilerinin da ne olduğunu anladık. Avrupa'nın iki organik parçası birbirinden kopmuş, birbirini karşılıklı tanıma ve işbirliğinin yerini bloklaşma anlayışı aldı. Güvensizlik duygusu, deniz diplerini kaplayan yosunlar gibi ülkemizi sarıp sağlıklı güçlerin devinimi engelledi. Öyle anlar yaşandı ki, bu aptalca gelişmelerin durdurulabileceğine ve Avrupanızın yalnızca kendilerini bu kavganın içinde sayan bir grubun değil, tüm Avrupalıların olduğuna ve ancak bu yolla kendini bulabileceğine inananların sayısı çok azaldı.

Helsinki sağduyunun saçma'ya karşı zaferi oldu, bunalımların üstesinden gelme olanakları yaratıldı, güvenliğin ve çokyaklı işbirliğinin herkes kabul edilebileceği yolundaki ilkeler saptandı.

Ben bir Doğu Avrupalıyım, ülkenin tarihini biliyorum, ortak geçmişim nedeniyle ülkemizin komşularının da, sosyalist müttetiklerimin de dumrularını çok iyi biliyor ve anlıyorum. Biz, Avrupa'nın en şiddetli savaşların geçtiği, en büyük acıların yaşadığı ve en çok kan döküldüğü bir bölgesinde yaşamaktayız. Avrupa'nın bu bölgesinde, savaştan önce toplumsal gelişmesi ve ekonomisi bakımından Batı ülkelerinin çok gerisinde kalmıştı ve temel

"Çağımızda etkilerini hepimizin duyduğu çeşitli bunalımlarla karşılaşabiliriz, ama bunların çözümüne yine ortak çabalarla ulaşabileceğini de bilmemiz gereki."

haksızlıklarla dolu çiruk toplumsal ilişkilerin acısını çekiyordu; dahası, bu bölgeler, devletlerarası toprak anlaşmazlıklarının, halklara ve azınlıklara karşı yürütülen baskının ve azınlık savaşlarının da sahneleri yerlerdi. Yine bu topraklar nice fatihlerin güzergahıydı. İşte bu nedenle, bir yandan harabeye dönümüş ülkemizi yeniden kurarken, bir yandan da halkımızın toplumsal ve ekonomik kurtuluşunu gerçekleştirmemiz gerekiyordu. Sovyetler Birliği ve öteki sosyalist ülkelerle kurulan ittifak, bu görevleri güvenlik ve barış içinde yerine getirmemizi sağladı. Barış ve güvenlik, istikrar ve açılık ulusal çıkarlarımızın ayrılmaz

Yaşamak İçin el ele

birer parçasıydı, bugun de böyle. Bu yüzden Macaristan, yetmişli yılların sonlarına doğru ufkuların yeniden kararmasını, seksenli yılların ilk yarısında da kavga, korku, kuşku ve tehditler dünyasına doğru kayılmamasını büyük bir üzüntü ile karşılamıştır.

Önümüzde iki büyük tehdit görüyoruz: Birincisi, ABD'nin askeri güçler dengesine ve eşit güvenlik ilkelerine dayalı bir barış düşüncesinden ayırmak istemesi ve silahlanma yarışını frenlenemez kılacak planlar gerçekleştirmeyi yeğlemesi. ABD hükümetinin Stratejik Savunma Girişimi olarak adlandırdığı bu plan, silahlanmanın uzaya sıçratılmasından başka bir şey değildir. Bu adım, silahlanmanın netimini olanaksız kılacak ve karşı tarafa güvensizliği sınırsız bir noktaya vardıracaktır. Güvenin tüm temellerini sarsacak bir başka eğilim de Yalta anlaşmasına yönelik dikenli saldırılardır. Birinci, iki en büyük güç arasındaki Cenevre görüşmelerinin konusunu bile ortadan kaldırabilir. Bu görüşmelerin iyi bir sonuca varması hepimizin yararına olur, çünkü bu alandaki bir başarısızlık bu kez sınırları ölçülemeceğe gelismelere yol açabilir. Yalta Anlaşması'nın hiçe sayılması ise, Helsinki Nihai Senedi'nin katılan devletler birbirlerinin tüm sınırlarını, bütün Avrupa devletlerinin sınırlarını dokunulmaz sayalar" maddeğini hedef alabilir. Herkes kolayca görevbilir ki böylesi bir gelişime Avrupa'daki barışın belini kıracaktır. Ayrıntıya girmeden konuya ilişkin bir noktayı belirtmek istiyorum: Yalta Anlaşması'nda ne bir tür alışveriş, ne çıkar alanlarının bölüşülmesi, ne de Almanya'ının bölünmesi söz konusudur. Bu-

na karşılık sağlanan, "Almanya'nın dünya barışını bir daha hiçbir şekilde tehdİYE düşürmemesi" gibi güvencelemdir. Anlaşmada ayrıca şu nokta da yer almıştır: "Alman ordusunun silahsızlandırılması ve terhis edilmesi, Almanya'nın demilitarize edilmesi, Alman askeri sanayiinin sökülp kalırmalı, savaş suçlarının cezalandırılması gereklidir." Anlaşmaya göre, "Polonya toprakları kuzeyde ve batıda önemli ölçüde genişletilmeli... Nazi Almanyası boyunduruğundan kurtulmuş halklarda faşizm kalıntılarının yok edilmesi ve kendi seçekeleleri demokratik kurumların oluşturulması hakları tanınmalıdır."

Yalta'ya yönelik saldırılar şu anlama gelmektedir: Sosyalist ülkeler kurulmuş devlet ve toplum düzeni tanınmamalı ve meşru sayılmamalıdır. Bundan, sosyalist ülkeler arasındaki Macaristan'ın iç düzenini altüst etmek için bir tür hukuksal dayanak aradıkları açıka anlaşılmaktadır. Böyle bir girişimi uluslararası ilişkilerin temel kurallarına aykırı görmeyecek ve bunu reddetmeyecek egemen bir ülke düşünülebilir mi?

Çağımızda etkilerini hepimizin duyduğu çeşitli bunalımlarla karşılaşabiliriz ama bunların çözümüne yine ortak çabalarla ulaşabiliriz. Bu sorular arasında çevre temizliğinin korunması ve enerji kaynaklarının ekonomik kullanımını da var. Ayrıca, doğal olarak kapitalist dünya ekonomisinden kaynaklanan daha çok çeşitli sorunlar da var ki, bunlar Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu olduğu gibi, Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'ne üye olan ülkeleri de yakından ilgilendirmektedir. Ancak bunla-

rin dışında siyasal nedenlere dayandırılan önlemler de var ki, bunlar zaten bölgelerde dolu ekonomik dünyamızda ticaret ve mal değişiminin normal akışı karşısına binbir engel çıkarmaktadır. Ekonomik boykot ve ambargonun gelişigüzel bir baskı aracı ve içişlerine karmaşa yolu olarak uygulanması, uluslararası ilişkileri bozmakla ve Batı'nın o pek önem verdiği liberalilik ilkesini hiçe saymakla kalınmamış, aynı zamanda bloklar politikasına yeniden dönüşün en açık bir belirtisi oluşturuyor. Macaristanın barış açısından önemli olan şu ki, bu tür yersiz ve haksız davranışlar, en büyük darbeyi de bunu hiç haktırmeyen küçük ülkelere indirecektir. Uygulamaların yarattığı sonuçlar konusunda ise şu kadarını söylemekle yetineceğim: Bu tutumlar hedef alınan ülkelere çeşitli güçlükler çıkartmakta, bağlamında da onları kendi iç kaynaklarını seferber etmeye itmekte ve yeni geceninlerini, üye oldukları ekonomik grup içinde karşılayabilecek teknik potansiyellerin oluşturulmasını hızlandırmaya yöneliktedir. Buda öteki ekonomik grubun piyasaya olanaklarını daraltmaktan başka bir işe yaramamaktadır.

Macaristan Helsinki Nihai Senedi'nin VII. bölümünde yer alan İnsan Hakları ve temel özgürlüklerle ilişkili hükümleri yerine getirmekte olduğunu rahatlıkla belirtebilir.

Ancak tüm değişimlerin ön koşulu barış ve güvenlidir. Bu koşulların sağlanıp sağlanmaması Helsinki Anlaşması'na imza koyan 35 ülkenin barışı ve güvenliği birlikte ve güçlü bir şekilde istemelerine bağlıdır. □

1941... Faşizme Karşı Direniş

Söyleşi: Mehmet Ünal

Simon Korper 78 yaşında. Şubat 1941 direnişinin örgütlenmesi ve uygulanmasına katıldı.

□ Hitler'in Hollanda'yı işgaline karşı ünlü "Şubat Direnişinin" hazırlık ve uygulama çalışmalarına katıldınız. Bu konuda bizi bilgilendirir misiniz?

□ Direnişi iyi anlayabilmek için, öncelikle nasıl hazırlandığını anlatmak gereklidir. Çünkü o gökten inmedi. Örgütlendi!

Şubat Direnişi herhangi bir baskıya karşı, doğal bir patlama olmadı. Çok iyi düşünülerek, örgütlendi. 1940 yılında Hitler, Hollanda'yı işgal etti. O yıllarda ülkemizde işsizlik anlatılmaz boyutlardaydı. Önce iş gereksinim vardı. Çalışanlarla iş koşullarına ve yeterli ücretre gereksinimi vardi. Bir anamda kozlar bizim elimizdeydi.

Hitlerin işgal kuvvetleri halk üzerinde aşırı bir baskıya başlamışlardı.

Ari halk yasaları yürürlüğe sokulmuştu. Yahudi halk işten çıkartıldı. Çocukları okullardan uzaklaştırıldı. Terör tam anlamıyla kol geziyor. Nazilerin bu insanlık dışı uygulamaları en yakın yardımçıları, yerli faşistlerdi. Öte yandan halk arasındaki kızgınlık artmaya başlamıştı. Çünkü Hollanda halkı anti-faşist bir niteliğe sahipti. Hitler'den kaçan birçok Alman ileri buraya sığınmıştı.

Amsterdam mahallelerinde halk faşistleri karşı irili ufaklı örgütlenmiş. Çatışmalar oluyordu. Bir keresinde halk Hollanda faşist örgüt başkanını nehre attı. Bu durum bugün hala halkın anılarındadır. Şöyle ki: "Amsterdam'da kanallar kokuyor. Çünkü içinde hala faşistler yatıyor."

Kanalda atılan bu faşisti Alman ordusu "kahraman" ilan etti. Bununla birlikte tedbirlerde alımıyordu. Yeşil üniformalı polisler, halka daha çok baskı yapmayı başlamışlardı. Yahu-

dilerin oturduğu mahalleden 425 kişi toplanmıştı. Bnlardan yalnızca üç kişi sağ geri dönebilmişti. Tüm bunları izleyen halk gittikçe huzursuzlaşıyordu. Herkes: "Artık birşeyler yapmalı. Gözümüzün önünde olan bu olayları seyredemeyiz" diyordu. Ama ne yapmalı? İşte bunun yanımı işçilerin örgütü verebilirdi. İlk huzursuzluklarını dile getirenler tersane işçileri olmuştu. Aynı zamanda işçi örgütleri arasında sürekli toplantılar yapılarak, ne gibi bir direniş yapılması düşünülüyordu. Ve 22-23 Şubat 1941'de alınan karar: GREV, GREV, GREV!.. oldu.

Ve hemen gruplar halinde bu grevin ön çalışmalarına başlandı. Belediye işçileri greve evet dediler. Bunu tersane işçileri, küçük işyerlerinde ve atölyelerde çalışan işçiler izledi. Şimdi sıra halkın da onayını almaya gelmişti. Yazılan ilk bildiri gizlilik koşullarında hemen hemen herkese ulaştı.

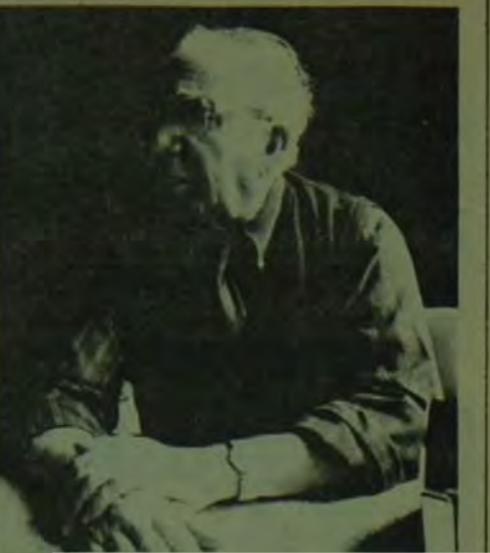
24 Şubat 1941'de belediye işçileri, metal işçileri, tersane işçilerinin hepsi eksiksiz greve katıldı. Katılmak istemeyenler halk karşı çıktı. Bir tramvaya işe gitmek isteyen bazı küçük işyerlerinde çalışan işçiler, kadınlar ve çocuklar tarafından işe gönderildi.

Amsterdam'in her yönünden işçiler şehir merkezine doğru geliyorlardı. Bu heybetli durum karşısında birçok gazeteci ve diğer aydınlar da greve katıldılar. Amsterdam sokakları hincə hincə insan doluydu. Bisikletle bile gidilemeyecek kadar insan vardı.

GREV, GREV, GREV çağrısı amacına ulaşmıştı. Radyolardan yalnızca bu grev üzerine yayın yapıyordu.

□ Sonuç nasıl oldu?

□ Grev bastırıldı. Dört şehit verdik. İki Hollandalı, ikisi de yahudi. Bu genel olarak Hollanda'nın namusunu korudu. İşçilerin birliktelikini vurgulayan bir sembol olarak kalplerimize kazındı.

Simon Korper (Foto: Mehmet Ünal)

□ Grevden dolayı takibe uğradınız?

□ Tabii. Nazilerin "yeşil polisler"ının geldikleri evlerden bir tanesi de bizim evimiz. Ancak biz çoktan gizlenmemiştik. Ailem kapıyı açtığında hızla içeri giren "yeşil polisler" bizi bulamayınca hayal kırıklığına uğramışlar. Karım başka bir yerde, ben başka bir yerdeydim. Bir manavın yanına sıyrılmıştim. O iyi bir katolikti, ama beni nazilere karşı sakladı, korudu. Karımla birbirinden yıl sonra başka kişiliklerle karşılaşmıştık. Ve nazileri yurdumuzdan atana dek, kendi karımla üç aynı kimlik altında üç kez evlenmemiştik.

Şimdi bu grevi ve verdigimiz şehitleri her yıl anıyorum. Naziler tarafından öldürülen işçilerin çocukların toplantılara katılıyorlar. Babaları öldürülüğünde dört yaşılarında olan bu çocukların şimdi anma komitesinin en aktif çalışan üyeleri...

□ Bu grevi niçin yapmışınız?

□ Hitler'in işgal ettiği ülkeler arasında ilk direniş hareketi Hollanda'da başladı. Amacımız diğer ülkelerde de güç kazanırmaktı. Ve öyle de oldu. Sessiz kalarak kaderimize razı olamadık. Direniş bununla son bulmadı. Küçükte olsa sürdü. Ve 5 Mayıs 1945'de ittifakların da yardımlarıyla Hitler faşizmi tarihe gömüldü.

□ Size kırk yılı aşmış olan bu anılarınızın halen çok fazla olduğunu söylesem; bana bunun nedenini nasıl açıklayınız?

□ Bunun nedenini söyleyebilirim: İşçi sınıfının savaşa içerisinde zamanı olan herkes genç kalmıştır. Şimdi emekliyim. Ancak günümüz koşullarında bu benim için barış için verilen mücadelede geri durmam amacına gelmez. Bu nedenle hala bir çok komitede görev yapmaktadır. Günümüzde genç kuşakların gününün sorunlarına daha aktif katılması saglamalıyız.

Vergi "Şampiyonları" ve Basın

Oğuz Oyan

Her yıl en yüksek Gelir veya Kuruşlar Vergisini "ödeyecek" olanlar basınımızca "vergi rekortmenleri" olarak listeler halinde halka duyurulur. Sanayi ve Ticaret Odaları, üyeleri arasından en yüksek vergiyi ödeyecek olanlardan ilk sıralara girenleri ayrıca birer madalya ile ödüllendirerek kamuoyunun ilgisini canlı tutarlar. İş dünyamızın renkli simaları veya tanınmış firmaları da, tipki ordu vakıflarına yapılan (vergi matrahından düşürülebilen) ve ek avantajlar sağlanan kuruluşlarda olduğu gibi, bu devava reklam fırsatını kaçırınca istemezler.* Vergi kaçırmanın, haksız ve kolay kazancın uyankılk veya işbitiricilik sayıldı; gerçek vergi mükelleflerinin doldurduğu Hazine'nin sırtından birkaç yılda armatör dahil olunabildiği; gelir bölüşümünün alabildiğine bozulduğu; işsiz sayısının hızla tırmandığı; toplumsal yozlaşma ve çırılımenin kaygı verici biçimde yaygınlaştığı bir toplumsal dokuda, "vergi kahramanları" iş dünyasının ihtiyacı olan güven dopingini bir süre için sağlarlar. Toplumun önemli bir kesiti de -ki bunların arasında gelirlerine oranla en yüksek vergi yükünü taşıyan tüccarlar de yardım-kendileri için ulaşlamayacak servetler olan on milyonlar veya yüz milyonların vergi olarak ödemesi karşısında büyülerler.

Nedendir bilinmez, bu yıl bu bütçe biraz bozuldu gibi. Hersey, en popüler iş adamımızın diline Sümbül Hanımı dolamasıyla mu başladı, bilmiyoruz; ilk günahı kimin işlediği bir yana, bizim bilebildiğimiz bu işin Sümbül Hanımla bitmediği ve bitmeyecek gözükmesi. Sanayi Odası ile Ticaret Odası üyelerini birbirlerine ve hepsini birden ünlü iş adamımıza karşı düşüren bu olaydan hemen sonra İstanbul'da (dolayısıyla Türkiye'de) en

lini daha sonra kim ödeyecekti? Casip faizli ve vergisiz devlet tahvilî veya gelir ortaklısı senedi almayı TV reklamlarıyla davet edilenler mi? Bu borçlar sonradan vergi gelirleri ile karışılacaksa, neden borçlanma yerine şimdiden yüksek oranda vergi kaçıran çevreler üzerine gidilmiyor? Bankalara toplu subvansiyonların yapıldığı, her tasarruf sahibinin faiz geliri-risk hesabı yapmaya davet edildiği koşullarda bazı bankalar açısından yeni banker faciaları beklenebilir miydi?** Enflasyon neden durdurulamıyor? Hayali ihracatçılar, vergi borçuları neden açıklanmıyor?... Kisacası, 1980'lerin siyasal yönetimi, ekonomik icraatlarını sürekli ön planda tutarak; bu alanda göründürdeki içgerti başalarını allayıp pullayıp piyasaya sürerken, açık başarısızlıklarını beceriksizce örtmeye çalışarak; bir yandan ücretlilere vergi iadesi ve KDV uygulamalarını ve bunlarla ilgili aydınlatma kampanyalarını sürdürürken, öte yandan haksız vergi iadesi alan hayali ihracatçıları korumaya, kredi faizlerinde geçmişe şamil indirimler getirip birkaç yüz büyük şirketi kurtarmaya, vb. yönelik, halkı, en azından vergi konusunda, istemedikleri kadar bilinçlendirip yangına körükle gitmemişler miydi? Üstelik, ekonomik politikanın açmazları kadar okuyucu tarafından da sıkıştırılan basın (popüler ekonomi haberleri belli bir piyasası olan metayı artı), bu tür haberleri zaman zaman manşete çikarma ve tüm yetersizliklerine, çarpıcı ekonomik haber/röportaj arayışlarına karşın, renkli sayfaların ortalamaya kalitesinin üzerine çökabilen ekonomi sayfaları düzenlemeye başlamıştı. Bazı popüler konularda da (vergi kaçaklığı bunlardan birisi olmuştu artı), ciddi sayılan basından daha atak çıkışlarla olayların üzerine gitmişlerdi. Elbette bu tutum, siyasal iktidarnın yönetim anlayışına göre, cezasız kalmazdı; %49'luk kağıt zamı, bir iki istisna dışında, günlük basını özelleştirile hedefliyordu. (Bu, basının görevini yaptığı değil, iktidarin en masum eleştiriye bile tahammüslüslüğünün ölçütü olabilir ancak. T. Ateş'in *Bilim ve Sanat*'ın temmuz 1985 sayısındaki yazısı, basının görevi konusunda uyarı bir örnektr.)

BASIN NE DİYOR?

Son birkaç ayın günlük basınında konuya vergi ile sınırlayarak kısa bir gezinti yapmak, burada söylenenler konusunda bazı fikirler verebilir. *Hürriyet gazetesi*, 1985 Haziranında vergi kaçaklığının had safhada olduğu üç kesim üzerine gitti: kabzımlar, doktorlar ve kuaförler. Bunlardan özellikle birincisi üzerine yapılan yazarlarla köprü-baraj gelir payları satışı neden gidiliyordu? Bunların beden

rayı bir günde kazananlar bulunmakta idi) etkili oldu. İstanbul Defterdarlığı 300 vergi denetim elemanıyla Hale baskın yapmak zorunda kaldı. İncelemeye alınan kabzimalların bu işten kayayı fazla hasar vermeden kurtaracakları kesindi. Ancak kamuoyunun konu üzerinde duyarlı kılınması da az iş sayılmazdı. Gazete de görüşlerini alınan uzmanlardan mali müşavir T. Arıç, "nereye el atsanız vergi skandalı çıkar" derken, başhesap uzmanı E. Altaca, "denetim işportacı kovalamakla olmaz; kabzimalların servetleri 200 milyarın üzerinde ama bunların arasında 1 milyar lira Gelir Vergisi ödeyen dahi var mı?" diyor. (Hürriyet, 14.6.1985) Yüksek bürokratların çaresizliğine kabzimallar bir yana, tüm Türkiye'de bugüne kadar 1 milyarı aşan bir Gelir Vergisi beyanı yapılmamış olması üzerinde durulmalıdır.

İlginc bir inceleme-yorum da 17.7.1985 tarihli *Milliyet*'te yer aldı. Ö. Erkan imzalı yazı, 1980 yılında ISO'dan madalya almış 50 firmaların 1984'deki durumlarını karşılaştırmalı bir biçimde soruşturmak üzere kaleme alınmıştı. Buna göre, 100 milyon liranın üzerinde vergi ödeyerek

"1980'de ilk elli arasına giren firmaların bu yıl da 30'u 'ödülé lâylîk' görülmüşü." Ancak, "bu 30 firmaların toplam vergisi 1984 yılında 4 yıl öncesine göre yalnızca %68 oranında artarak (12 milyardan) 20 milyar liraya çıkmıştı." Oysa, "Hazine'nin endeksinde göre toptan fiyatlar 1980'den 1984'e yüzde 240 artış göstermiş, (...)

bu oranda vergi artısına yalnızca üç firma ulaşabilmisti." Buna karşılık, örnek alınan evli ve bir çocuklu işçi E. Özdemir'in ödediği Gelir Vergisi ise, oranlardaki düşüse rağmen, 4 yılda yüzde 390 artış göstermişti. (Bu işçinin aylık brüt ücreti 1980'de 16.175 TL'den 1984'de 66.226 TL'ye çıkarken, yıllık vergisi 39.408'den 193.224'e çıkmıştı.)

"Ayrıca bu içsimiz vergisini görmeden peşin peşin verirken, firmalar 1984 yılı vergilerini 1985 yılı ortalarına doğru ödüyorlardı. Bazi firmalar bunu bile ertelerken, bazılarının ödemekleri vergileri 'ucuz kredi' olarak kullandığı biliniyordu." Bu durumda, şampiyonların vergileri reel olarak gelirlerken, "madalyasız şampiyon" olan ücretlilerin vergileri reel olarak artmaya devam ediyordu. Aynı sayfada görüşlerine yer verilen eski Maliye bakanımız A. B. Kafaoğlu söyle diyor: "Büyük şirketler vergi kaçırmasız(!), çünkü istedikleri kadar vergi öderler. Kârlarını istedikleri gibi artırır, istedikleri kadar azaltırlar. Bazi şirketler veya bankalar, itibar müsesesi olduklarından kârlarını sınırlır." Listedede yer alan bazı "vergi şampiyonu" firmaların yöneticilerinin ise, "düşük vergiler"in kabahatini uygulanan ekonomik politikaya (kemer sıkma politikasının satış ve kârlılığı olumsuz etkilemesi, yüksek faiz ve gerçek kur politikasının maliyetleri yükseltmesi, azalan bakiyeli amortisman usulüne izin verilmesiyle bilanço kârlı gözüken şirketlerin dahi vergi ödememesi gibi) yüklediği görülmektedir.

İş adamlarının düşük vergi ödediği hakkındaki yawnardan rahatsız olan TÜSİAD ise, aylık yayın organı *Görüş*'ün Temmuz sayısında (27.7.1985 tarihli *Cumhuriyet* buna geniş ölçüde yer verdi), açıklanan vergilerin gerçeği tam yansımadığı konusuna değinirken asıl yaptığı, daha az vergi ödemeden yollarını (devlet tahviline para bağlamak, yatırım yapmak, kurum gelirlerinden pay almak vb. gibi) göstermekten ibaret oluyordu. Bunlara burada ayrıntısıyla girmek mümkün değil, (Daha fazla bilgi için, *Bilim ve Sanat*'ın Ocak 1984, Şubat 1985 sayıları ile gene *Bilim ve Sanat* yayınılarında bu ay çıkacak bir derlemedeki makalelerimize ayrıca *Yapıt* dergisinin son sayısındaki ya-

zımıza gönderiyoruz.)

BAZI DEĞİNMELER

Burada sadece bir iki noktaya değinelim. **Birinci**, sanayi, ticaret ve serbest meslek erbanının düşük vergi vermesiyle sadec 1980 sonrasında "kemer sıkma" politikası arasında bir ilişki kurmanın yeterli olmadığıdır. Türkiye'de vergi kaçırma eğilimi öteden beri çok yüksektir; ancak bunun hızlı bir tırmanışa geçmesi 1980'den önceye, enflasyonun da hızlandı 1977'ye dayanmaktadır. Hesap Uzmanlarının inceledikleri gelir beyanlarında buldukları matrah farklarının (matrah farkı: gizlenen gelirlerin beyan edilen, gelirlere oranı), 1977'den itibaren önceki dönemlere kıyasla iki-üç katlık artışlar göstermesi bunu doğrulamaktadır. 1972 öncesinde, bir yıl içinde hep yüzde 100'ün altında olan matrah farkları, 1973-1976 arasında yüzde 106 ile yüzde 152 arasında değişmiş, sonraki gelişmeler ise aşağıdaki gibidir (yüzde olarak):

1976: 109	1977: 187
1978: 280	1979: 212
1980: 281	1981: 253
1982: 238	1983: 241

Göründüğü gibi, beyannameli yükümlüler, vergilerini kendileri ayırmayan ücretlilerin aksine, enflasyonun kendi vergi oranlarını yükseltmesine izin vermeyecek biçimde gelir beyanlarını düşürmüştür. Matrah farkını ortalama yüzde 250 alırsak bunun anlamı, yüzde 70'ün üzerinde bir ortalama vergi kaçakçılığı olduğunu. Bu oran, bazıları için yüzde 90'ın çok üzerinde çıkmaktadır.

İkinci nokta, az vergi vermenin tek göstergesinin vergi kaçırma oranları olmadığıdır. 1980'den sonra vergi yükünü düşürmenin yasal yolları eskisine oranla daha da yaygınlaştırılmıştır. Özellikle sermaye şirketleri lehine getirilen yeni vergi ayrıcalıklarının getirdiği hafifletmeler yukarıdaki rakamlara girmemektedir.

Üçüncü, beyan edilen matrahla gerçekle ödenen vergiyi karıştırılmamak gerekmektedir. Vergi ertelemeleri, vergi cezalarında indirimler ve vergi afları 1980'lerin gündeminin sürekli konuları olmuştur. Bu nedenle, matrah beyanlarından yola çıkılarak bulanacak vergi yükleri yanıltıcı olacaktır. Vergi ertelemelerini, 1985'de yaşanan mali bunalım dolayısıyla daha sıkı denetlemeye karar veren iktidarın vergi borçları tarafından nasıl bunalıldığı, buna karşılık vergi borçlarının açıklanması için basının yaptığı baskılı bu yazının yazıldığı günlerde gördük. (Bkz.: *Hürriyet*: 5.8.1985: "Maliye açıklayamıyor"; 7.8.1985: "Vergi borcu olanlar Ankara'yı buntalttı"; 9.8.1985: "Halit Narin: Vergi borcunu erteletmek ayip değil beceri"; *Cumhuriyet*: 10.8.1985: "TÜ-

SİAD'ın ünlüler vergi borçlarıyla ilgilenmiyor mu?" vb.). Bu arada, TÜSİAD'ın Başkanı Ş. Kocatopcu'nun 14.8.1985 tarihinde düzenlenen ve 15.8.1985 tarihli gazetelerde yer alan basın toplantısı da son derece ilginçti. Daha önce vergi borçlarının 600 milyar TL düzeyinde olduğu yolundaki yawnar üzerine Maliye Bakanı bir açıklama yaparak, vadesi geldiği halde ödenmemiş olan 1 milyon liranın üzerindeki vergi borçlarının 282,4 milyar olduğunu ve bunun sadece 98 milyarlık bölümünün 6740 adet özel sektör kuruluşuna ait olduğunu belirtmişti. (9.8.1985 tarihli gazeteler). İlginç olan, TÜSİAD başkanının, konuşmasına, "özel sektörün vergi borçlarının 600 milyar yerine 98 milyar olduğunu açıklayan Maliye Bakanına teşekkürlerini sunarız" diye başlaması, bir gazetecinin "Son günlerde basında yer alıyor. Sadece YÜRTAŞ, PEKTAŞ ve KULA'nın 20 milyar dolayında vergi borcu var. Bu durumda Maliye Bakanının açıkladığı 98 milyarlık rakamdan bu üç firmanın 20 milyarlık borcu düşürüldüğünde geriye kalan 6737 firmanın 78 milyarlık borcu size normal gözüküyor mu?" sorusu üzerine verdiği şu yanıt: "Evet normal değil. Sanırım 98 milyarlık rakam çiplaktır. Faiz ve cezaları içermemektedir. Sayın Maliye Bakanımızın bu durumu düzelteceği kanısındayım." (*Cumhuriyet*, 15.8.1985). Maliye Bakanının açıklamalarını kökünden kuşkulu duruma sokan bu yanıt yanında, TÜSİAD'ın, vergi borçlarının açıklanmasına dernek olarak karşı çıkan ve "vergi borcu olan firmaların adalarının açıklanması (onları bankalar ve piyasa karşısında güç duruma sokacağı için) ve bu borcun hemen tahlil edilmesi halinde işsizlik artar" diyerek (*Hürriyet*, aynı tarihli), faizsiz kredi kullanmanın bedelinin sonuçta işçilere ödeteceğini ima etmesi de aynı ölçüde ilginçti. (Şunlar da Kocatopcu'dan: "Vergi borçlarının taksitlenmesi taa Recep Peker'in başbakan olduğu dönemde, çok eskilere dayanan bir yasadır. Ben vergi borçları erteletirken yaşam yanında kurunun yanmasına karşım. Eğer bir firma gerçekten zor duruma düşmüsse bunun vergisinin erteletilmesi bir haktır")

Simdi, 14.8.1985'de açıklanan ve 1.9.1985'den sonra yürürlüğe girecek olan, kamu alacaklarının geciktirilmesi dolayısıyla alınan cezai faizin yıllık toplam %54'den %75'e çıkarılması olusunu da hesaba katarak yorumumuza yapalım. Ama ilk önce, söz konusu gecikme zamanındaki artışın yanlış değerlendirilme olasılığının çok yüksek olduğunu (nitemiz, 15.8.1985 tarihinde, "Vergi borçlusuna fena yandı": *Hürriyet*; veya "Vergi borcu artık ucuz kredi değil" *Günaydın*; vb. başlıklar atıldı).

Bunların arkasında Devlet Bakarı M. Yılmaz'ın "kamu alacaklarını şirketler için bir finansman kaynağı olmaktan çıktıktır" sözleri vardı; ve hükümetin vergi konusuna üzerine çok büyük kararlılıkla gittiği şekilde yorumların gecikmeyeceğini bildiğimiz için bu konu üzerinde bu kadar durduğumuzu belirtelim. i) %75'lük faiz yıl için söz konusudur; gecikme ikinci ve sonraki yıllara kaydırıldığında cezai faiz aylık %5'den yıllık %60'a düşecektir. Bu oran da (hatta bazı firmalar için ilk oran bile) kredi maliyetlerinin altındadır. ii) Usulü dahilinde yapılan vergi ertelemeleri için uygulanacak faiz oranı ise yıllık toplam %42'den %54'e çıkarılarak kredi faizlerinin çok altında bırakılmaya devam edilmiştir. iii) Meselenin özü de buradadır: ayırm做过eteden bütün beyannameli yükümlüler yapılan kör ve genel teşvikten, seçmeci, bilinçli ve özel teşviklere geçilmek istenmektedir. Bu, iktidarın icraatına uygun olduğu gibi büyük sermayenin de öteden beri talep ettiği bir husustur. iv) 1985'de yaşanan kamu finansmanı sıkışıklığının, hükümetin vergi konusundaki sözde kararlılığından çok daha önemli bir neden olduğu dikkate alınmalıdır. v) Ayrıca, 1980'den sonraki vergi cezalarının affının hazırlanın "af yasası" kapsamı içine alınmak istendiğinin unutulmaması gerekmektedir.

Beyannameli mükelleflerin, bu arada özellikle büyük sermaye çevrelerinin vergi yüklerinin aslında görünüşünden de daha düşük olduğu konusuna dönersek, dikkate alacağımız **dördüncü** ve herhalde en önemli nokta da, gerçek vergi yüküne ancak kamu harcamalarının, kamu teşviklerinin, verginin yansıtılma olaklılarının hesaba katılmasıyla ulaşılabilceğidir. Bu hesap yapılabilecektir, birçok yükümlünün görünürdeki vergi yükünün gerekte negatif olduğu ortaya çıkabilecektir. Şirket kurtarma operasyonları, hayali ihracata vergi iadesi ödeme vb. da bu hesaba girecektir. Bu alanda en yakıcı konu da, "Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu"ndan, teşvik belgeli firmalara geriye dönük olarak faiz borcu hafifletilmesi getirilmesi oldu. (*Hürriyet*, 8.7.1985).

Cumhuriyet, aynı konuya dört günlük gecikmeye yer verdi. Bu gizli kurtarma ve veya ikram operasyonu 824 şirketi ama hepsinden çok batık kredilerle bunalmış bankaları ilgilendiriyor. Yeni bir kurtarma paketi hazırlığı da 26.7.1985 tarihli *Cumhuriyet*'te yer aldı. (Yabancı sermayenin yatıldığı her 100 liraya 76 lira teşvik alması da ilgi çekici bir haber olarak buradaki temamızı ilgilendiriyor: *Cumhuriyet*: 24.5.1985.)

vi) Esasen, vergi ödemeyen cezada ilk vergi kaçırında 2/3 oranında indirilmektedir.

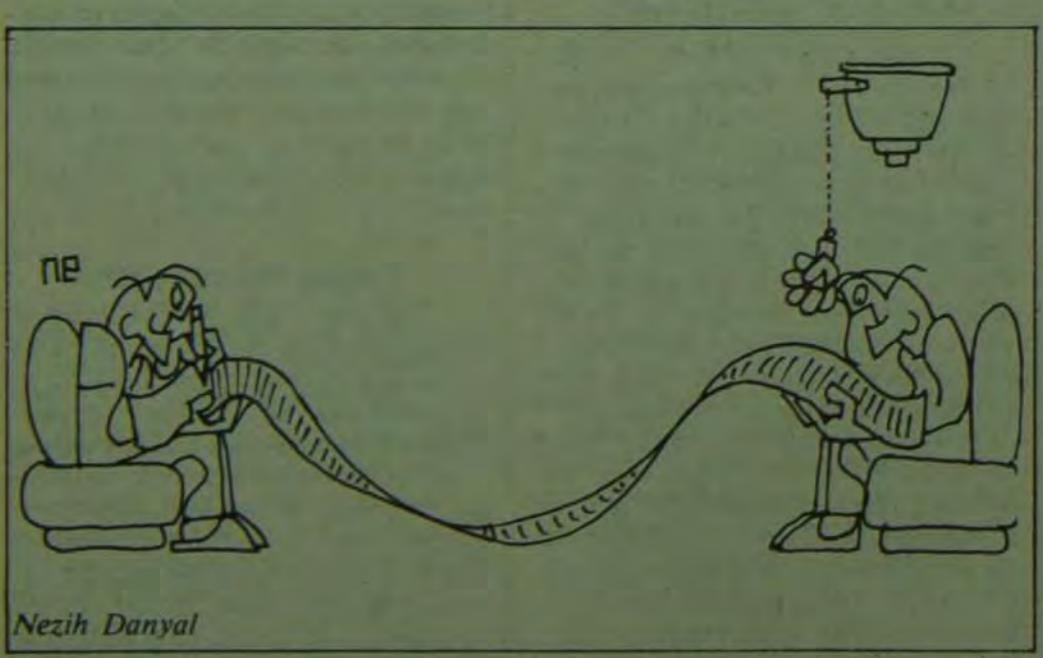
SONUÇ YERİNE

Burada degeneceğimiz son bir nokta da, *Dünya* gazetesi gibi uzmanlaşmış gazeteler dışında ekonomi haberlerine en fazla yer ayıran gazetenin *Cumhuriyet* gazetesi olduğu, ancak onun da belirli bir düzeyi her zaman tutturmadığıdır. Örneğin, 13.6.1985 günü *Cumhuriyet*'te birinci sayfaya 6 sütunlu manşet halinde giren "Maliye, vergi için kolları sıvadı" yazısı ile, 18.7.1985 günü, aynı sayfada 4 sütunlu "KDV patlaması" manşeti ve haberini bize çok yüzeye ve olayın derinliğine inmeyen haber/yorumculuk olarak gözükü. Keza, 5.8.1985 tarihinde O. Ulagay'ın köşe yazısındaki, (bu yazının bütününe genelde katılmamıza rağmen), "Türk toplumunun kangren olmuş bir diğer konusu gündeme geliyor: Vergi. Özal hükümetinin bu konuda attığı adımlar gerçekten cesur, ama kısa vadede umulan sonuçların alınabilmesi ve bu yolla kamu açıklarının kapatılması kolay görünmüyordur" değerlendirmesini yadırgatıcı bulmamamız mümkün değil. Vergi gelirlerini 1 yılda GSMH'nın %13'ü düzeyine geriletmek "başarısını" gösteren Özal hükümetinin, altından kalkamadığı bütçe açığı karşısında tekrar eski mevkileri (hem de adaletsiz dolaylı vergilere kayar) ele geçirmeye çabaşamasının neresi 'cesur adım'dır merak ediyoruz. **Bilim ve Sanat** okuyucularının çok büyük bir bölümünün *Cumhuriyet* okuru olmalar ve "dost acı söyley" atasözünün doğruluğuna inanmamız yüzünden bunları dile getirmeyi borç biliyoruz.

Kamu maliyesine ilişkin bilgilerin koyu bir sis perdesi altında tutulmayı çalıştığı, çelişkili veriler ve açıklamalarla bilinçli bir belirsizlik aranlığı, araştırmacıların daha güvenilir veriler için IMF ve Dünya Bankası gibi kurumların kaynaklarına başvurmak zorunda kaldığı bir dönemde, basına ve özellikle ekonomi sayfalarından sorumlu olanlara, haber kaynaklarını genişletmek ve çeşitlendirmek de dahil, çok daha büyük sorumluluklar düşügü kanısındayız. □

* 1984 vergi rekortmeni ve Emlak Kredi Bankasının itibarlı müsterisi Kemal Horzum'un, bu bankanın aracılığıyla 60 milyon \$ dış kredi sağladıkta sonra terk-i diyar etmesi çok çarpıcı bir örnektir.

** Hazine ve DT Müşteri İşleri Bankası ve Kambiyon M. Müdür E. Şenay'ın "bankaların en büyük sorunları 1 trilyona varan donmuş alacaklarının tahsil edilmesidir; bunun çözüm yollarını arıyoruz" şeklinde konuşmuş olması (*Milliyet*, 17.7.1985), bankaları bekleyen krizin hametini olduğu kadar, bu kesime yapılan (son olarak, mevduat faizlerin geriletilmesi ve Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu'nu devreye sokarak borçlu firmaların faiz yükünü azaltma) toplu desteklerin nedenlerini açıklamaktadır.

Örgütlenme Hakkının Korunması

Çeviren: Kadir Okçu

Düşünme-örgütlenme özgürlüğü ve hakkı, demokrasinin olmazsa olmaz koşuludur. Düşünme-örgütlenme özgürlüğü ve hakkı ile demokrasi arasında doğrusal bir ilişkinin bulunduğu yadsınamayan bir gerçekliktir. Ne ölçüde düşünme-örgütlenme özgürlüğü ve hakkı varsa, o ölçüde demokrasi vardır. O nedenle düşünme-örgütlenme özgürlüğü ve hakkına karşı olmakla demokrasiye karşı olmak eşanlamlıdır.

Demokratikleşme düzeyinin artması ile ücretlilerin reel gelirlerinin artması arasında da nedensel bir ilişki vardır. Demokratikleşme düzeyi arttıkça ücretlilerin reel gelirleri artmaktadır, demokratikleşme düzeyi düşükçe ücretlilerin reel gelirleri de düşmektedir. Ücretlilerin bu nedensel ilişkinin ayırdında oldukları gözlenmektedir.

Uluslararası hukuksal kaynaklar da düşünme-örgütlenme özgürlüğü ve hakkının korunması ve geliştirilmesini evrensellesitmekte demokratikleşme sürecine önemli katkılarında bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Genel Konferansı'nda (1978) benimsenen 151 nolu Sözleşme, kamu görevlilerinin örgütlenme özgürlüğü ve hakkının korunmasını öngörmektedir. Kamu görevlilerinin sendikal örgütlenme özgürlüğü ve hakkını evrensellesştiren bu Sözleşmenin kamu hizmetlerinde çalışma ilişkilerinin demokratikleşmesine önemli katkıda bulunacağı açıktır.

Türkiye kamu görevlilerine sendika kurma hakkı tanımakta geç kalmamalıdır.

KAMU HİZMETLERİNDE ÖRGÜTLENME HAKKININ KORUNMASI VE İSTİHDAM KOŞULLARININ SAPTANMASI YÖNTEMLERİNE İLİŞKİN (151) SAYILI ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ (ILO), KAMU HİZMETLERİNDE ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ SÖZLEŞMESİ (1978)

Uluslararası Çalışma Örgütü Genel Konferansı, Uluslararası Çalışma Bürosu Yönetim Kurulu'nun çağrısısı üzerine, 7 Haziran 1978 günü toplanan 64'üncü oturumda, Örgütlenme Özgürlüğü ve Örgütlenme Hakkının Korunması Sözleşmesi (87 Nolu Sözleşme) 1948, Örgütlenme Hakkı ve Toplu Pazarlık Sözleşmesi (98 Nolu Sözleşme) 1949, İşçi Temsilcileri Sözleşmesi (135 Nolu Sözleşme) 1971 ve Tavsiye Kararının hükümlerini gözönüne alarak,

Örgütlenme Hakkı ve Toplu Pazarlık Sözleşmesi'nin (1949), Kamu görevlilerinin bir bölümünü kapsadığını ve İşçi Temsilcileri Sözleşmesi ve Tavsiye Kararları'nın (1971), işyerindeki işçi temsilcilerine uygulandığını düşünerek,

Birçok ülkede kamu hizmetlerinin bü-

kümlerinin uygulanmasında karşılaşılan yorum güçlüklerini ve ILO'nun denetleyici organlarının, bazı hükümetlerin ve bu hükümetlerin uygulamalarında kamu görevlilerinin büyük bir bölümünü kapsam dışı tuttuklarına ilişkin gözlemlerini gözardı etmeyerek,

Oturum gündeminin beşinci maddeinde yer alan "Kamu Hizmetlerinde Örgütlenme Özgürlüğü ve İstihdam Koşullarını Belirleme Yöntemleri" ile ilgili önerilerin benimsenmesine, önerilerin uluslararası bir sözleşme formunu almasına karar vererek, bin dokuz yüz yetmiş sekiz yılının yirmi yedi Haziran günü "Kamu hizmetlerinde Çalışma İlişkileri Sözleşmesini" (1978) onaylar.

BÖLÜM I SÖZLEŞMENİN KAPSAMI VE TANIMLARI

Madde 1: 1) Bu Sözleşme, kendilerine diğer Uluslararası Çalışma Sözleşmelerindeki daha elverişli hükümler uygulanmayan, kamu kuruluşlarında istihdam edilen tüm kişilere kapsar.

2) Bu Sözleşmenin getirdiği güvencelerin, görevleri karar verme ya da yöneticilik olarak belirlenmiş bulunan yüksek düzeydeki görevlilere ya da görevleri yüksek düzeyde gizlilik gerektirenlerne ne ölçüde uygulanacağı ulusal yasa ve tüzüklerle belirlenir.

3) Bu Sözleşmelerin getirdiği güvencelerin, Silahlı Kuvvetler ve Polis Örgütüne ne ölçüde uygulanacağı ulusal yasa ve tüzüklerle belirlenir.

Madde 2: Bu sözleşmede geçen "Kamu görevlisi" terimi birinci madde uyarınca Sözleşmenin uygulandığı tüm kişileri tanımlar.

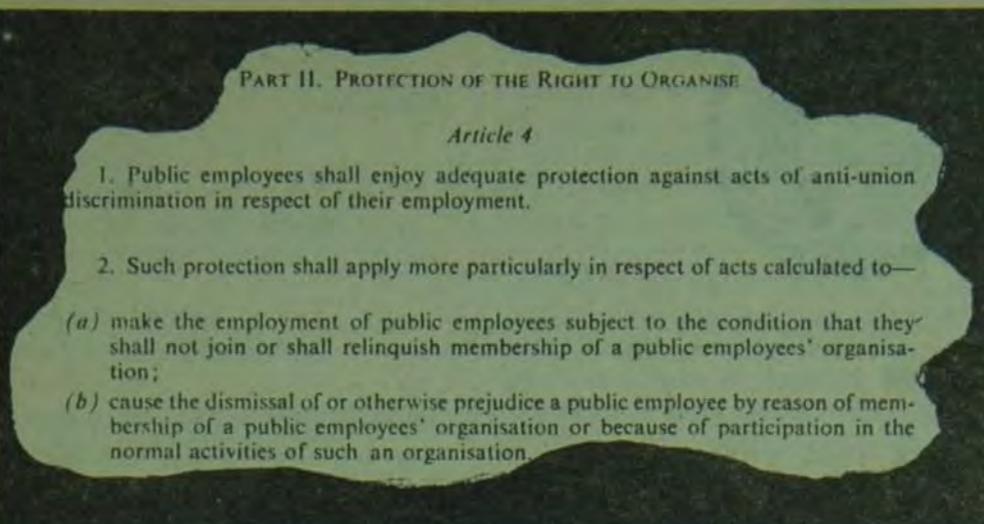
Madde 3: Bu Sözleşmede geçen "Kamu görevlileri örgütü" terimi, ne türde olursa olsun, kamu görevlilerinin çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla kurulmuş örgüt anlamına gelir.

BÖLÜM II ÖRGÜTLENME HAKKININ KORUNMASI

Madde 4: 1) Kamu görevlileri, istihdamları açısından örgütlenme özgürlüğine zarar verecek her türlü ayrim işlemlerine karşı tam bir koruma ve yararlanacaklardır.

2) Bu tür bir koruma, özellikle aşağıda belirtilen amaçlarla yapılan işlemlere karşı uygulanacaktır:

a) Bir kamu görevlisinin istihda-

1978 (ILO) kararlarından

mini, kamu görevlileri örgütüne üye olmama ya da üyelikten ayrılmak koşuluna bağlamak;

b) Kamu görevlileri örgütüne üye olduğu için ya da böyle bir örgütün normal etkinliklerine katıldığı için bir kamu görevlisini işten çıkarmak ya da kendisine başka yollarla zarar verecek davranışlarında bulunmak.

Madde 5: 1) Kamu görevlileri örgütleri, kamu makamları karşısında tam bir bağımsızlıktan yararlanacaklardır.

2) Kamu görevlileri örgütleri, kuruluşlarında, çalışmalarında ve yönetimlerinde kamu makamlarının her türlü karıslımlarına karşı gerekligi biçimde korunacaktır.

3) Özellikle, bir kamu makamının baskısı altında kamu görevlileri örgütü kurulmasının özendirilmesi ya da bir kamu görevlileri örgütünün maddi ya da başka bir biçimde desteklenmesi bu madde uyarınca karışım olarak nitelendirilecektir.

BÖLÜM III

Madde 6: 1) Kuruluşları tanımlı olan kamu görevlileri örgütlerinin temsilcilerine, görevlerini gecikmeksiz ve etkin bir biçimde yapabilecekleri için, gerek çalışma saatleri içinde, gerekse çalışma saatleri dışında kolaylıklar sağlanacaktır.

2) Bu kolaylıkların sağlanması ilgili kuruluşun ya da servisin çalışmalarını aksatmayacak biçimde olacaktır.

3) Bu kolaylıkların niteliği ve kapsamı, bu sözleşmenin 7. Madde'sinde belirtilen yöntemlere göre ya da uygun diğer herhangi bir yolla saptanacaktır.

BÖLÜM IV

Madde 7: İstihdam koşullarının, ilgili kamu makamları ile, (kamu görevlileri örgütleri arasında toplu pa-

Madde 12: 1) Bu Sözleşme'yi onayan her üye, O'nun, Sözleşme'nin yürürlüğe girdiği tarihten başlayarak 10 yıllık bir devrenin bitiminde Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdürü'ne göndereceği ve Genel Müdür'ün tescil edeceği bir bildirim ile feshedebilir. Fesih feshin tescili tarihinden başlayarak bir yıl sonra geçerli olacaktır.

2) Bu Sözleşme'yi onamış olup da, bundan önceki fikrada belirtilen 10 yıllık devrenin bitiminden başlayarak bir yıl içinde bu Madde'de öngörülen fesih hakkını kullanmayan bir üye, yeniden on yıllık bir süre için bağlanmış olacak ve bundan sonra bu Sözleşme'yi her on yıllık devrenin bitiminde, bu Madde'de öngörülen koşullar içinde feshedebilecektir.

Madde: 13 1) Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdür, örgüt üyeleri tarafından kendisine bildirilen tüm onama ve fesihlerin tescil edildiklerini Uluslararası Çalışma Örgütü'nün tüm üyelerine bildirecektir.

2) Genel Müdür kendisine gönderilen Sözleşme'nin ikinci onama belgesinin tescil edildiğini örgüt üyelerine bildirirken, bu Sözleşme'nin yürürlüğe gireceği tarih hakkında örgüt üyelerinin dikkatini çekecektir.

Madde 14: Uluslararası Çalışma Bürosu Genel Müdür, yukarıdaki madde'de gereğince tescil etmiş olduğu tüm onama ve fesihlere ilişkin tam bilgileri, Birleşmiş Milletler Andlaşması'nın 102. Maddesi gereğince tescil edilmek üzere Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne ulaştıracaktır.

Madde 15: Uluslararası Çalışma Bürosu Yönetim Kurulu gereği zamanlarda, bu Sözleşme'nin uygulanması hakkında Genel Konferans'a bir rapor sunacak ve onun kısmen ya da tamamen değiştirilmesi konusunun Konferans gündemine konulması gereğine ilişkin karar verecektir.

Madde 16: 1) Konferans'ın bu Sözleşme'yi kısmen ya da tamamen değiştiren yeni bir sözleşme kabul etmesi durumunda, yeni sözleşme başka bir şeyle öngörmüyorsa:

a) Değişik yeni sözleşmenin bir üye tarafından onanması, yeni sözleşme yürürlüğe girdiğinde, yukarıdaki 12. Madde gözünden bulundurulmaksızın bu Sözleşme'nin hemen ve kendiliğinden bozulmasını getirecektir.

b) Değişik yeni sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihten başlayarak, bu Sözleşme artık üyelerin onamasına açık bulundurulmayacaktır.

2) Bu Sözleşme, onu onayıp da değişik yeni sözleşmeyi onamamış bulunan üyeleri için şimdiki biçim ve içeriği ile yürürlükte kalacaktır.

Madde 17: Bu Sözleşme'nin İngilizce ve Fransızca metinleri aynı derecede geçerlidir.

GENÇLİK...
GENÇLİK...

1986 yılı usfuktan gülümserken, gençliğin sorunlarına çözüm bulunabildi mi? Bir yıla yaklaşan bir süredir, gençliğin sorunları tartışılmaktadır. Genel olarak gençlik özgür sorunları abartılan bir yaşı diliyor olarak gösterilmektedir. Oysa her yaşı diliinin kendine özgü sorunları vardır. Tüm bu sorunlar da insanın sorunlarıdır, ve toplumsal ilişkilerin yansımalarıyla maddileşirler. Doğaldır ki hiçbir sorun toplumsal ilişkiler bağlamından soyutlanarak çözümlenemez. İştirak, gelişme, ve huzur'a ayrılmış bu yıl bir anlamda soyutlama yıl olmuştur. Nüfusunun yarısından çoğunu gençliğin oluşturduğu bir ülkede, gençlerin sorunları ivedi çözüm isteyen sorunlardır.

Eğitimim öğretimin karmakarışık yumağında ipucu bulunamadı. Artan harçlar, barınma, beslenme, ulaşım, ulaşımız kitap ücretleri, disiplin cezaları, sınavların işkenceye varan boyutları, kişisel ve bilimsel gelişmeyi sağlayacak öğrenci örgütlenmelerinin yasaklanması ve keyfi uygulamalar sürüp gitmektedir.

Gençlik geleceğini hazırlayacak etkinliklerden, kindar bir tutumla ve özenle uzak tutulmaktadır. İşsizlik bir çığ gibi büyümektedir. İşsizliğin kıvrandırıldığı genç insanlar, ruhsal olarak hızla tüketmeye, fuhuş, intihar, hırsızlık, iyuşturucu taşıyıcılığı gibi binbir bunalıma sürüklenevmektedir. Ülkesinin sorunlarının çözümüne katkılmak isteyen gençler, engellemelerle karşılaşmaktadır.

Cezaevlerinde solması beklenen binlerce genç, bu arıman yıldır, rüşvetin, dolandırıcılığın, kaçakçılığın, yalancılığın erdemlerini kırık bir gülümseme ile izlemektedirler.

Gençlik, sorunlarına, kaçınılmaz olarak, toplumun dinamik ve gelişmeye açık güçleriyle eklemendiğinde çözüm bulacaktır.

Bu sayımızda, toplumun tüm dokularına işlemiş sorunlardan, kendisine düşen payı alan gençliğin, sorunlarından bir bölümune değinen, bir dizi yazısı sunuyoruz.

İki Yüzlü Janus

Taner Gürel

25 Haziran 1985; İştirak, gelişme ve huzur'a ayrılmış bu yıldır, aynı zamanda bir gündür. O sabah da insanlar, gündelik sorunların telaşında birer Büyük İskender gibidirler. Bu telaşın içinden, bir genç adam sıyrılmakta, boğazın incisi ve intiharların anıt köprüye doğru sürüklenevmektedir. Onu köprüye siren akıntı, ekmeğini taşan çıkaramamanın, umutsuzluğun, yoksanmanın, umarsızlığın, kapkara geleceğin yillardır biriken mirası ile beynini bulmuştur. Öyle bir bulmuştur ki, iki sözcükle son kez seslenmiştir dünyaya. "Yaşamımı noktalıyorum." Arkasından dengesizdi, ruhsal bunalımlara düşerdi, denmiştir. Hiç bir işe dikkat tutturamazdı. Değerleri, yargları boşalmış biriydi, inançlı bir insan olsayıdı, diniminin yasak ettiği bir eylemi yapmadı denmiştir. Ölümyle de suçludur.

Yandaki sokaktan mayolu gençler geziyor, gözlerinde fosfor, bacaklarında 4000 kalorilik gurur. Geziyorlar Rüzgar Gibi Geçti kızlarıyla; Mutluluk omuzlarına ativedikleri o yumuşacık havlu...

Düzenleri düzenlerine mübarek olsun! Ben burada obur gençliğimi ihtiyyacım o.

Daireden daireye

Apartimandan apartimana
En enli arz dairesinden en boylu tul
taşınırcasına,
Gün bombalarını
Yıldız kitaplarını
Ve çiçek dörbünleriyle tüfeklerini
Ve kurşundan ağır; kurşundan vahim
yüreklerini
Gök demeden taşıyan
O Sevgi ve Öfke Hamallarını
.....

Bilinir, insanları, "Sevgi ve Öfke Hamalları" ya da "Rüzgar Gibi Geçti kızlarıyla" diye kalıba dönen, toplumsal ilişkilerin dökümhanesidir. İnsan kendisinden önce hazırlanmış bir dünyaya doğacaktır. Doğmasıyla da geçmiş kuşakların kalıntılarını, bir kambur gibi sırtlanacaktır. Ruhsallığı, bilinci, bireyselliğince ve toplumsal ilişkilerin öğretikleriyle oluşacaktır. Ne ki insan bu dökümle kalmayaçak, deneylerinin tornasında kendisini düzeltectir. Ama genç adam vahşi bir kırk gibidir. Soruların, merağın, bilmenin, öğrenmenin, anlamamın sonsuz kırlarında dolu dizgin koşmak isteyecektir. Ne ki genç adam, özgür bir kuş değildir. Özlemleri, tutkuları, istemleri dalga dalga gelip, toplumsal ilişkilerin dalgakırانında sonecektir. Genç adam örselenen örselenen yaşamı öğrenecektir. Sırtındaki kamburun mantığını sorgulayacaktır. Kendisini toplumsal ilişkilerin ağı doğurmıştır, bilincinin nesnesidir, bir özne olarak bu ağı irdeleyecektir. Yaşamı sorgulamada genç insan, Roma kapı tanrıları Janus'u benliğinde duyumsayacaktır. Janus; geleceğin, umudun fidesi ondeki genç yüzüyle ileri bakarken, geçmişin koğuşmuş değer yargılarını, çıkarların

kan damlayan hançerini, kırıcılığını çizgilediği, ihtiyar arka yüzüyle karlangıa bakmaktadır. Toplumsal ilişkiler sorgulayan genç insan, toplumsal ilişkilerin sorgusuyla karşılaşacaktır. Janus'un hangi yüzü? Çelişkiler firilden geçen bilinc, umut tefrikalarının batağını görecektir. Sırtındaki kamburun ağırlığı ile yaşamak istemi çarpışacaktır. İnsanın tüm olanaklarıyla kendini gerçekleştirmesinin, insanın serüvenine katılacaktır. Kendine ilişkin sorunları olacaktır, çözümle arayacaktır, çıkarımlarda bulunacaktır, kurgulayacaktır, sinayıp, deneyecektir. Eylemi aracılığı ile kendini arayacaktır. Kişiliğinin filizlenmesine ilişkin tüm araçları kullanacaktır. Kaçınılmaz olarak kendisi gibi insanlarla yanyana gelecek, sorunlarına çözüm yolları tasarlayacaklar, birlikte düşünücekler, yazacaklar, çizerekler, düşündüklerini yayacaklardır. Bağımsız örgütlerini kuracaklar, sanatsal, hukuksal, cinsel, dinsel, siyasal, spora ilişkin sorunlarının çözüm yollarını arayacaklardır. Yaşamı oluşturan tüm ilişkiler üzerine, bir yonsem tutturacaklardır. Genç insan, üniversitede ise, yönetsel işlerlik ve eğitim sürecinin akışına katılacaktır. Eğitim öğretim kurumunun olmazsa olmaz yetkilisi olarak doğal bir işlev sahibidir. Bu hakkı dayanarak, ders programlarının oluşturulmasını, geliştirilmesini, içeriğinin belirlenmesini, kılrumun diğer öğeleri, öğretim görevlileri, araştırma görevlileri ile birlikte kotaracaktır. Harç sorunlarının çözümüne yönelik, beslenme, barınma, spor sorunlarının çözümüne yönelik önerilerini tarışmayarak, yazacaklar, yayacaklardır. Öyle ya bu dünyaya yaşamak için gelinmiştir. Janus'un ya bir yüzü olunacaktır ya da obur yüzü.

Bir ekonomi öğrencisinin, iktidar piramitin doruklarındaki düğmelerle ilgi duymaması olanaksızdır. Yeni bir silaha yataran sermayenin, büyümeye labirentlerinde dolaşmak istemesi de olanaksızdır. Bir matematik öğrencisinin, silah sanayine yataran paryla, insanın gereksinimlerin karşılaşması düşlerinin türevlerini almaması da olanaksızdır. Bir ruhbilim öğrencisinin savas korkusunun tedişini, insanların gözlerinden anlamaması da olanaksızdır. Bir tip öğrencisi ile bir fizik mühendisliği öğrencisinin, insan bedeni üzerindeki elektrik direncini ölçmemesi de olanaksızdır. Bir elektrik mühendisliği öğrencisinin kent cereyanı kesintisi ile akımın gövde üzerindeki dolanım süresini karşılaştırmaması da olanaksızdır. Bir mimari öğrencisinin gençlik üzerinde yayılan, 7. kat fobisine düzeltenme, çizgi açısından çözümler düşünmemesi de olanaksızdır. Bir toplumbilim öğrencisinin terör ile siyaset bilimi ilişkisine de根本没有 toplumsal ilişkileri irdelememesi de olanaksızdır. Tüm bu sorunlara, çözümlerine genç birisinin, genç bir kamu çalışanının ilgi duymaması da olanaksızdır. Her sabah yaşamın dışlıklarını devindiren bu insanlar, kuşkusuz özenle onun akışını da izleyeceklerdir. Fiziksel, zihinsel, bedensel gelişmelerinin olanaklarını, koşullarını araştıracaklardır. Ekonomik ve politik haklarını koruyan, geliştiren, yaşamsal olanaklarını artıran kurum ve kuruluşları kuracaklar, destekleyeceklerdir. Ülkelerinin iyi yönetilmelerine ilişkin, önerilerini, yönemelerini dile getirecekler yazacaklar, çizerekler, yayacaklardır. Öyle ya bu dünyaya yaşamak için gelinmiştir. Janus'un ya bir yüzü olunacaktır ya da obur yüzü.

TAMER OCAK ÖLDÜ

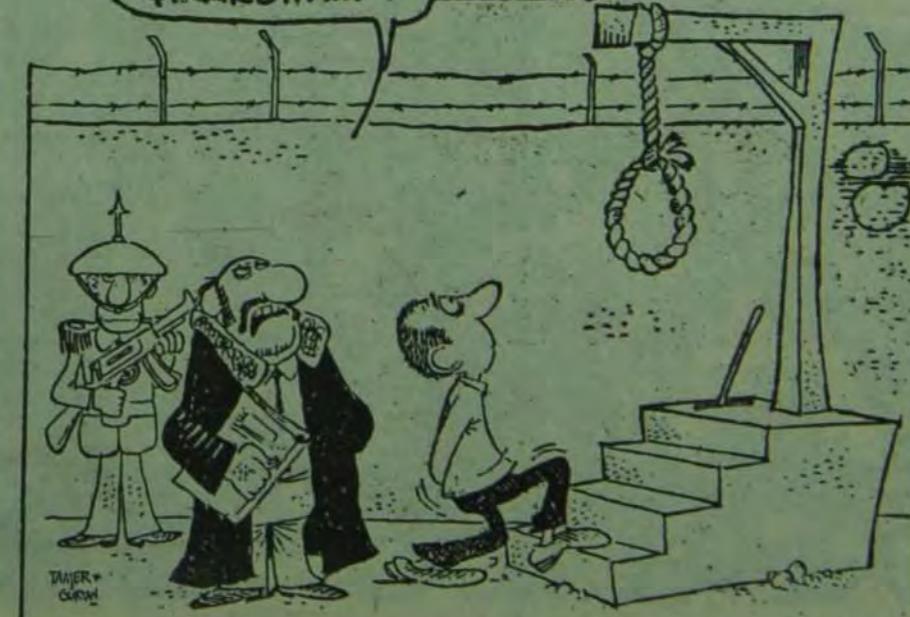

1965—1985

Gırgr ailesi, genç çizerlerinden Tamer Ocak'ı yitirdi. Kendine özgü bir mizah biçimini kuran Ocak, çocukların ve ezik insanların sorunlarını çizgilemişti.

Ocak ve Gırgr ailesinin acılarını paylaşıyoruz. B.S

OOOH.. Bİ DE GENÇ OLUCAKSIN.
BEN SENİN YAŞINDAYKEN
MERDİVENLERİ ÜZER BESİR
ÇIKARDIM...

Küçük mü Büyük mü?

Gürhan Uçkan

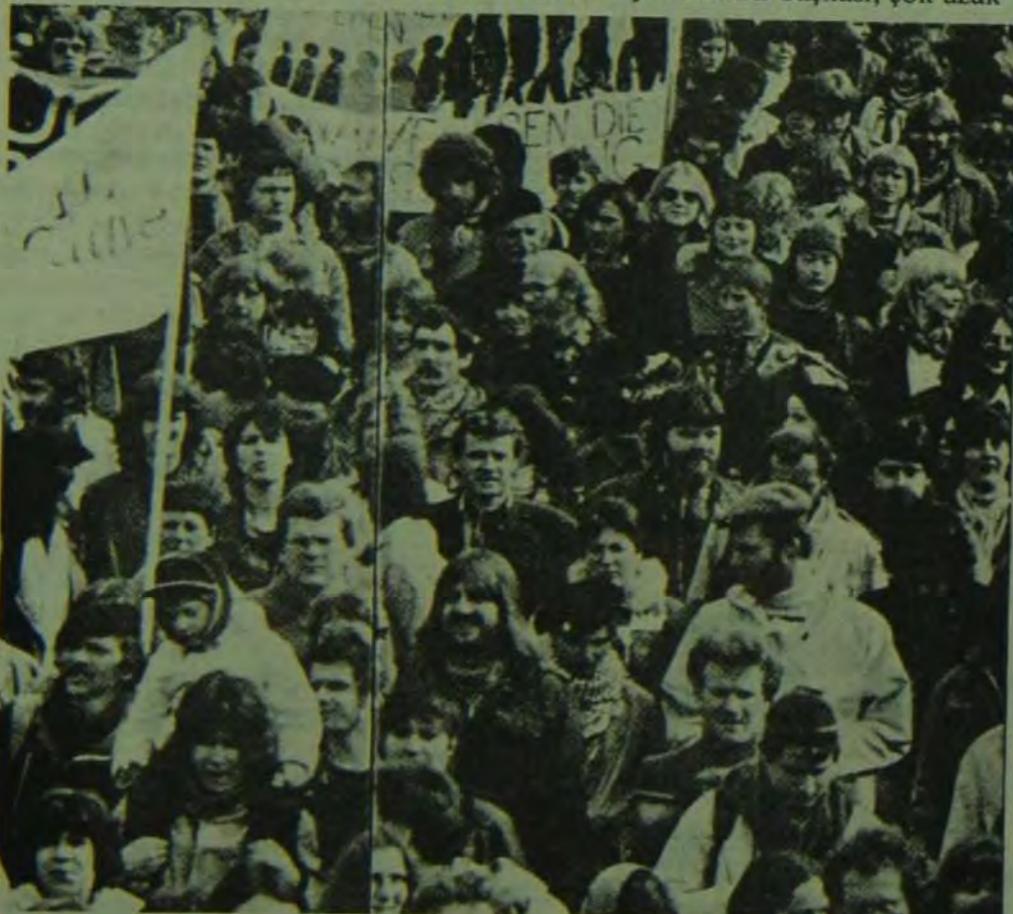
...sürün çocukları dağlara
özlemleri öfkeleri sürün dağlara

birgün göreceksiniz
birgün vurur yanınızı yüzlerinize

sürün çocukları dağlara
sürün ve sürdürün bu karanlığı...

Hasan Hüseyin

Ne zaman genç insanlar, kendi geleceklere ve yeryüzünde olup bitenler üzerine soru yönelttiler, o zaman çingar çıktı. Hep "büyüklerin" yönettiği, ama savaş meydanlarında "küçüklerin" can ver-

Başış insanlığın gözbebeğidir.

bir ülkeye asker gönderip, geriye genç ölüleri getirdiği için, verdiği karardan pişman olduğunu söyleyebiliyor. Örneklerimiz oldukça yeni. Ne ki gençlerin ne olup bittiğini anlamak istemelerinin geçmişini epey önceye, altıncı yillardaki öğrenci direnişlerinin başladığı yıllara gidiyor.

Gençlik kavramı, sınıfa değil yaşa bağlı olduğu için bilinen politik teorilerle bir kaliba sokulamıyor. Üstelik, gençlerin yaşadıkları ülkelerin toplumsal yapıları benzerlik kadar ayrılık gösteriyor. Örneğin ABD'de tüketim toplumu kurallarının neden olduğu bir çıkmazda canını yitiren genç ile en temel insanlık haklarının çiğnendiği azgelişmiş bir ülkede sokakta öldürülen genç arasında büyük ayrılık olduğu biliniyor. Ne ki sonları aynı: erken yitirilen bir yaşam. Daha az dramatik bir örnek alırsak, en azından yitirilen bir gelecek. Ünlü, "yitireceğimiz zincirlerimizden başka bir şey yok," sözünü burda, "yitireceğimiz geleceğimizden başka bir şey yok," şeklinde kullanabiliriz. Artık bu durumun bilincinde olan gençler, nerede ve hangi koşullar altında olurlarsa olsunlar soruyorlar: Ne zamana dek?

"Küçükler, büyükleri" sigaya çekiyorlar ve yanıt istiyorlar. Ayrı ülkelerde, değişik sınıflar içinden bulup çıkarılan oylar aynı sonuçta toplanıyorlar: Kimsenin, kimsenin geleğini saptama hakkı olmadığı; onurlu bir yaşam sürebilmek için alın terinin karşılığını veren bir iş sahibi olmanın en temel insanlık haklarından birisi olduğunda; eğitim, sağlık, yuva kurma, kişiliğine saygı görme ve benzeri birçok temel hakkın artık daha fazla ertelenmeyeceğinde. Böyle ortak noktalardan yola çıkıldığında, Şili'de polis kurşunuyla canveren genç ile İsveç'te yalnızlık nedeniyle kendi canına kıyan genç arasında; Türkiye'de derse geç geldiği için öğretmeni tarafından yok yazılan ama daha sonra öğretmeninin kendisine yönelttiği bir soruya "ben yokum ya," şeklinde yanıldığı için üniversiteden atılan genç ile Federal Almanya'da atom başlıklı Amerikan füzelerinin yerleştirilmelerini protesto etmek için gösteri yaparken polis arabası altında kalarak ölen genç arasında; TV dizilerinde pek kolay gözüken lüks yaşamı sürebilmek için,kestirme yollar denerken içeri düşen genç ile çabuk para kazanmak için esrar kaçırırken yakalanan "iyi aile çocuğu" arasında; evet tüm bu insanlar arasında büyük bir benzerlik var. O da, içinde bulundukları düzenlerin, kendilerine toplumda bir gelecek konusunda güven vermemesi ve birşeyler yapma regi duymaları. Bu örneklerden yarısı toplumsal nedenlerle, yarısı kişisel nedenlerle geleceklerini ortaya koyan insanları yansıtıyor. Ortak olan şey, bu insanların geleceklerini riske etme-

lerine yol açan etkenler. Bunlar, tüketim toplumunun aşılılığı hızlı zengin olma düşü, diğer bir deyişle "bu dünyada bir kez yaşanır, kendini kurtaran kaptan" bireyciliği; ülke yönetimini elinde tutanların gelecek konusunda çok tehlikeli girişimlerde bulunmaları; yuva kurma, iş edinme gibi özellikle gelişmiş ülkeler için olağan olması gereken doğal hakların giderek güç karşılaşır hale gelmesi hatta çok sayıda insan için alenen karşılaşamaz olmasının şeklinde özetlenebilir.

Kitlelerin çıkışa tersine kararlar verip sorumluluğu kendi üzerinden atmak isteyen bir azınlık ve dur demekte kararlı bir çoğunluk...

Gençlere ve yaptıklarına yaklaşım, genellikle biraz tedirgince olur. Öyle ya hangi yetişkin "ben onların yaşındayken..." diye söyle başlamamıştır arada sırada; ya da, "bizim yaşımıza gelsinler, evde kari-çoçuk bekliyor olsun da görelim," denemiştir yeri geldiğinde.. Üstelik bu sözlerde gerçek payı yok değil. Gençken yaptıklarından-otuzlu yaşları bulup, babasının ya da kayınpederinin bulduğu torpilli ve doyurucu işlere kurulduktan sonra "gençlik işte canım, biraz pürüz vardi ama, şimdi artık kalmadı" şeklinde söz eden az genç eskisi yok. Ya da, kendi bırakıldığı yolda konumunu koruyup yürüyen bir eski tanıdığı gördüğünde "... bakiyorum sen hala şiir miirle uğraşıp dergilere birşeyler yazıyorsun, heh heh..." gibilerden söyle yarenlik edenler az değil. Bir an heveslenip ya da diğerlerinden geri kalmamak için olumlu bir girişime katılan ama daha sonra attığı adımı geri almak için türlü bahaneler bulan mesleki yaşamlarının en verimli zamanındaki yetişkinler, yaptıkları şeyle olumlu da olsa salt belki ilerde tavrı değiştirirler diye kuşkuyla karşılanan gençlerden daha çok mu güvenilirler?

Yeryüzümüzde gençler ve onların eylemleri, karanlık gecelerde çakan kılıcımlar gibiler. Diyebiliriz ki günümüzün alarm zilleridir onlar. En değerli yanları ise, yanlış yapmak için peşlerinde yıllarca kitleleri koşturmaları ve yapılan yanlışları haykirmak için yılların geçmesini beklemeleri. İşin en ilginç yönü de zamanın, çoğunlukla gençleri haklı çıkarması. İşte Fransa, Federal Almanya, İngiltere

gençliği.. Nasıl çıktı yirmi yıl önce dedikleri ortaya? Hani iş, hani gelecek, hani yuva kurma hakkı? Kendilerine içinde bulundukları tüketim toplumunun sunduğu, savaş hazırlığı; iş bulma kurumu kuyruğu; bolbol düş görme ve ipin ucunu bırakarak "Yarın yoktur; bugün ne koparırsan kârdır," deme bireyciliği bencilliği..

Ama yok; artık o denli kolay değil gençleri "gütmek". Avrupa'nın en kuzeyindeki genç kız, metro çıkışında çekip durduğu kırkIRMIZI burnu ile kar altında titreyen titreye üzerinde Nikaragua'ya yardım yazan kumbarayı evine acele acele yetişmeye çalışan "büyüğün" gözüne sokuyorsa; yine kendisinden binlerce kilometre uzaktaki bir ülke için genç şarkıcı masraflarını bile karşılamadan konser çikip, "Evet sen Victor Jara sesi olduğun içerdekilerin evet sen umudu olduğun elindeki geleceğin/diye haykırıyor ve şarkısını İnsانın yaşadığını gibi ölümesi tüy gibi hafif/ama halkı için ölümesi taş gibi ağır" diye bitiriyorsa; uğruna sokaklara döküldüğü insanlardan önemli bir bölümünün gitme edeceği koşullar altında güzel güzel yaşama varken sarı yağmurluğu ile yollara çöküp atlı polisçe eziliyorsa; Güney Kore'den Şili'ye Filipinler'den Guatema'ya dek yeryüzünü rengârenk karşılayan bir geometri içinde genç insanlar yollara dökülüyorsa ve başta "büyükler" aslında kimin "küçük" olduğunu haykırıyorlar, vardır bir bildikleri ve çıkacaktır ortaya bir gün..

Zamanımızda artık yeni masallara, kafası çalışan herkesin karnı tok. Eldeki tek bir yeryüzü ve kimsenin elinde onun varlığını tehdit etme hakkı yok. Biliyoruz ya meselesi değil doğrulara söyle, yanıltıcı çözme. Ne ki yiğilecek zaman da yok. Ne derse de sinin genç eskileri ya da hiç genç olmamışlar, karşılardakı gençler ve kişiliği, eylemi, dayanışması ile genç olanlar öyle bir güç birliği içindeler ki ortaya kesinlikle dengesiz bir savaş çıkarıyor:

Kitlelerin çıkışa tersine kararlar verip sorumluluğu kendi üzerinden atmak isteyen bir azınlık ve dur demekte kararlı bir çoğunluk...

Yeryüzümüzde gençler ve onların eylemleri, karanlık gecelerde çakan kılıcımlar gibiler. Diyebiliriz ki günümüzün alarm zilleridir onlar. En değerli yanları ise, yanlış yapmak için peşlerinde yıllarca kitleleri koşturmalı ve yapılan yanlışları haykirmak için yılların geçmesini beklemeleri. İşin en ilginç yönü de zamanın, çoğunlukla gençleri haklı çıkarması. İşte Fransa, Federal Almanya, İngiltere

Hangisi acaba?

YILDIZ
5. YIL KUTLU OLSUN

EYLÜL (49) SAYISI ÇIKTI

1 Eylül Dünya Barış Gününde
→ BARIŞ SAVAŞIMI VE
ULUSAL KURTULUŞ
SAVAŞLARI ÖZEL
BÖLÜMÜ

Yılmaz Uslu/Başış İçin Savaş ve Haklı Savaşlar • A.Tufan Aydin/Sömürgecilik ve Ulusal Kurtuluş Hareketleri • Gürhan Uçkan/Kaynanın Bir Kitabı: Asya • Uluslararası Dayanışma Örneği/Derleyen Yusuf Cemali • Gülay San/Günümüzde Yeni Sömürgecilik • Mehmet Yıldırım/Dışa Bağımlı Politika ve Yansımaları • Orta Amerika'da Yanan Ateş • Fernando Fernandez ile Konuşma/"Öyle bir gençlik ki gururlandırır or" • Erik Stinus/Nikaragua'dan Mektup Var • Haklı Savaşlarda Gençlik, Dünya Barışı ve Helsinki Sonuç Belgesi'nin 10. yılı

• Yarın/Gündemdeki Sorun: Genel Af • İlhan Selçuk/"Demokrasi Savaşlarında Toplumun Emekçi Güçlerinin İleriye Dönük İstemeleri de Bulunmakta"

Füsun Öztürk/12. Dünya Gençlik ve Öğrenci Festivali'ni İzlerken • İsmail Gü'l/Hacılar Zamları • Selim Demirci/Olaganüstü Hal Yasası ve Öğrenci Derneği • Öğrenci Demekleri Çalışmaya Başladı

Abone koşulları: Yıllık 2400 lira, altı aylık 1200 lira, Yurtdışı yıllık 30 DM. Yazışma Adresi : PK: 723 Kızılay-Ankara

50. SAYIDA BULUŞMAK
DİLEĞİYLE

Çalışma Yaşamında Çocuklar ve Gençler

A. Gürhan Fişek

İngiltere'de Büyük Sanayi devrimi sırasında, çocuk sömürüsü ile yapılan ekonomik atılımın üzerinden 1.5 yüzyıl ve aynı olgunun Çin'de tekrarlanmasıının üzerinden ise 70-80 yıl geçti. (1)

Ancak hâlâ çalışma yaşamında çocukların gençler vardır. Bu olgu az gelişmiş ülkelerde yaygın biçimde, gelişmiş kapitalist ülkelerde ise daha sınırlı biçimde görülmektedir. Levin bunu şöyle ifade etmektedir: "Sanayileşmiş ülkelerde, çocuk emeğinden yararlanma, tarihsel bir inceleme alanı oluştururken; bu, üçüncü dünya ülkeleri için yaşamın bir gerçeğidir." (2)

Gelişmiş kapitalist ülkelerde çocuk emeğinin tamamıyla kaybolduğu sanılmamalıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nde, tarım kesiminde 5 yaş ve altında çalışan çocukların, bu alan da çalışanların % 1.3'ünü oluşturmaktadır. 14-17 yaş arasında ve yasadışı olarak çalıştırılanların miktarı ise 5 milyonu bulmaktadır. Öte yandan, yine ABD'de bir milyon Meksikalı çocuk, mevsimlik işçi olarak çalışmaktadır. Bunların yanı sıra, aileleri ile gelen, tarlalarda ana-babalarına yardım eden çok daha küçük çocuklar vardır. (3)

İtalya'da, iş kazalarına uğrayanların yüzde 8.8'i çocuk veya 18 yaşından küçük gençlerdir. Japonya'da yapılan bir araştırmada, 12 yaşında iken boyları birbirine yakın olan çocukların 14 yaşından önce çalışma yaşamına atılanlarla 18 yaşından sonra çalışmaya başlayanlar arasında 4cm.'lik boy farkı saptanmıştır. (4)

Yine gelişmiş ülkelerde, özellikle Güney Avrupa ve Kuzey Amerika'da, 15 yaşın altında milyonlarca çocuğun çalışma hayatı belirtilmektedir. Bazı Avrupa ülkelerinde, 15 yaşın altında çocuk işçilerin oranı, aynı yaş dilimindeki nüfusun % 8'ini bulmaktadır. (5)

da da söyle denilmektedir: "Çocuk işçilik, ekonomik yönden çiruk, psikolojik yönden yıkıcı ve fizik yönden de tehlikeli ve zararlıdır... Ancak, içinde bulunulan ekonomik durum, mevzuat yoluyla çocuk işçiliğin kökünün kazınmasının hemen gerçekleşmeyeceğini göstermektedir. Tek pragmatik alternatif, istenmeyen çalışma koşullarının giderilmesi ve uygulamada çocukların kolları kollanmasıdır." (7)

Khandekar, kente aileleriyle veya bireysel olarak göçen, çocuklar ile gençlerin önemli bölümünün işçi olarak çalıştırılmasına dikkat çekmektedir. Kent kesiminde çocuk işçilikle ilgili olarak yapılan sınırlı araştırmalar, çocukların, sağıksız koşullarda, uzun saatler ve herhangi bir eğitim verilmeksiz çalıştırıldıklarını ortaya koymaktadır. (7)

GERÇEKTE VAR OLANIN ALTINDA

Öte yandan Yunanistan'da çocuk işçiliği inceleyen, Papaflessa ve Spiliopoulos, bu ülkeyi, kırsal yaşam biçiminden kentsel yaşama geçmeye olan bir toplum olarak tanımlamaktadır. Geniş aile yapısı ve güçlü aile bağlarının hala varlığını sürdürdüğünü; ana-babaların çocukların okuması yönündeki beklenenleri ile yaşam standartlarının yükselmekte olduğunu belirtmektedirler. 1971 verilerine göre 10-14 yaş grubunda çalışan çocukların sayısı 724 bin 732 olup, bu miktar tüm çalışan nüfusun % 8'ini oluşturmaktadır. 10 yaşın altında çalışanlar ise, tüm çalışanlar içerisinde % 17'lik bir paya sahiptir. Ancak bu oran düşme eğilimi göstermektedir. Çocukların ve gençlerin çalıştırıldığı iş yerlerinin büyük bölüm kent-içinde veya çevresinde yer alan küçük işyerleridir. Öte yandan çok sayıda çocuk, okul tatillerinde, ailelerine yardım amacıyla çalışmaktadır. (8)

Ülkemize gelince, Ne yazık ki, ülkemizde çocuk ve genç işçilere yönelik bir kaç araştırma dışında veri bulunmamaktadır. Varolanlar da ülke çapında temsil edici değer taşımaktadır. Devlet İstatistik Enstitüsü (DIE) ve Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) tarafından yayınlanan veriler ise, gerçi varolanın çok altındaki değerleri yansımaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre (1975 yılı), 12-14 yaş diliminde yer alan çocukların % 38,1'i; 15-19 yaş diliminde yer alan gençlerin % 53,3'ü çalışmaktadır. (9) Ancak bu değerler, okulla ilişiği kesilmiş kesimi kapsamaktadır. Okurken, bir yandan da, ailesine yardım amacıyla çalışanları kapsamamaktadır. Bu kümeye, özellikle tarım kesiminde oldukça önemlidir. Şöyle ki, bir araştırmada, 11 yaşından önce (yani ilkokul çağla-

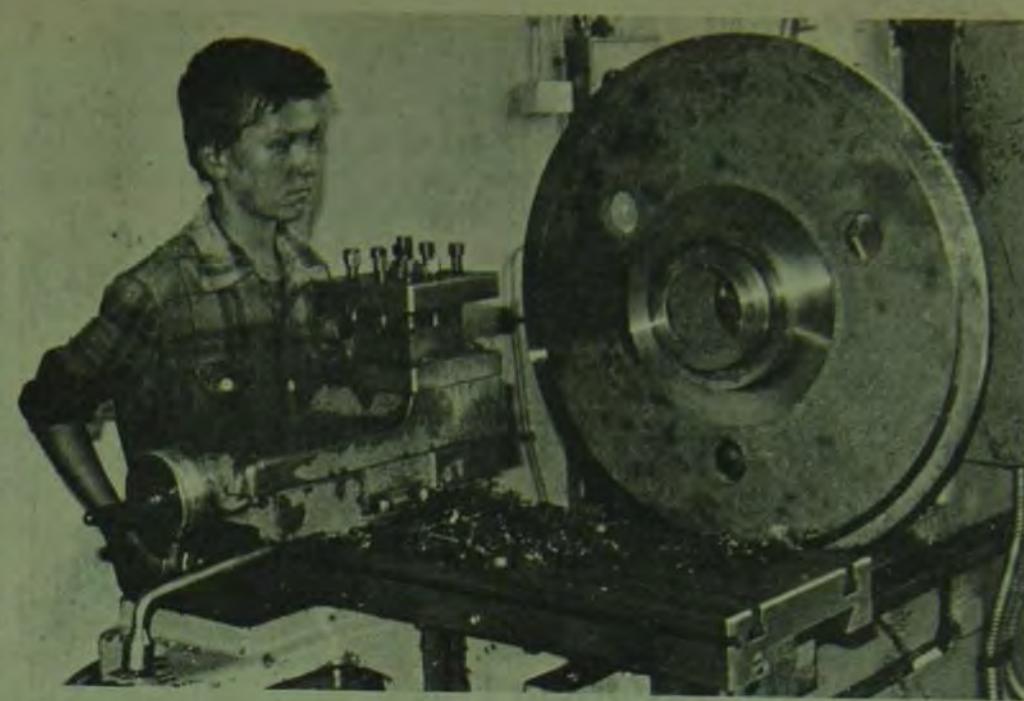
rında) hayvan otlatanların oranı % 90,5; tarlada çalışanların oranı % 68,8; yevmiyi tarım işçi olarak çalışanların oranı % 12,4; kent kesiminde ücretli işçi olarak çalışanların oranı ise 11,9 olarak bulunmuştur. (10)

SSK'nın yayınladığı istatistikler arasında, sigortalıların yaş dağılımlarını gösteren veriler bulunmamaktadır. Dolayısıyla, çocuk ve gençler arasında sigortalıların ne miktarda olduğu öğrenilememektedir. Buna karşın, iş kazasına uğrayan veya meslek hastalığına yakalanan çocuk ve gençlere ilişkin bilgiler bulunmaktadır. 1984 yılında, 14 yaşından küçük sigortalılar dan 546'sı kazaya uğramış veya meslek hastalığına yakalanmış; bunlar içinde ölen olmamıştır. Aynı yıl, 15-19 yaş diliminde yer alan sigortalılarından, 17 007'si kazaya uğramış veya meslek hastalığına yakalanmış; bu olayların 69'u ölümle sonuçlanmıştır. 20-24 yaş dilimindeki için ise, bu değerler sırasıyla 27 bin 155 ve 191 olmuştur. (11) 1984 yılında iş kazasına uğrayan veya meslek hastalığına yakalanan 24 yaşından küçük çocuk ve gençlerin, bütün içindeki payı ise % 292,2 olmuştur.

Ölümle sonuçlanan oglular dışındaki, gerçekte varolanın altında saptanmışlardır. Bunun ilk akla gelen kanıt, SSK verilerinin tarım ve orman kesimini kapsamamasıdır. Diğer bir kanıt, kent kesiminde, çalışan çocukların gençlerin yalnızca bir bölümünün sigorta ettirilmiş olmalarıdır. İmalat sanayiinde yürütülen bir araştırmada, çocuk ve gençlerin sigortalanma oranı % 30 olarak saptanmıştır. (12) Çeşitli işkollarında yürütülen bir başka araştırmada ise bu değerler, imalat sanayii için % 30,8 ve genel olarak % 15,2 olarak saptanmıştır. (13)

Öte yandan, verilerdeki yetersizliğin çok önemli bir nedeni, elde edilen verilerin yasal çerçeveye uydurma çabasıdır. 1983 yılında kadar en düşük çalışma yaşı 12 idi. Bundan ötürü istatistiklerde 12 yaşın altında olup da, çalışma yaşamında yer alanlar belirtilmemektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na yürüttülen iş denetimlerinde, işyerlerinde yasal yaş sınırlının altında olan çocuklar, ya hiç sayılمامaktır; ya da "çırak" olarak kayda geçirilmektedir. Buna karşın, "çırak" sayılabilmenin bazı önkosulları vardır. Çokunlukla bu koşullar varolmamaktadır.

Çalışma yaşamına katılmak isteyen gençler için ilk ve büyük sorun işsizlikdir. İş ve İşi Bulma Kurumu verilerine göre, 1985 yılı başında işsiz durumda bulunanların, yaş dağılımları incelendiğinde, 14 ve daha küçük yaşı işsiz olarak kaydedilenlerin 12 bin 684'ü erkek, 2695'i kız olup, toplam içindeki payları % 17'dir. 15-19 yaş dilimindekilerden, işsiz olanların

Torna, freze yoğunuyor yaşamı (Fot. AFSAD)

da; genel eğitim kurumlarında okuyanlar, işsizler içindeki payı % 79,0'dur. Tek başına bu veri bile, çocukların gençlerin genel eğitimden uzaklaşmaları için yeterlidir. Kaldı ki, öğrenim harcamalarının yüksekliği, üniversitelere girebilmek için gerekli olanlar ve giderek yükselen bu sınavı kazanamama olasılığı... Bütün bunlar ve başkaları, çocukların ve gençleri, ya mesleki öğrenime yönelmeye ya da çok küçük yaşta çalışma yaşamına atılmaya - ki büyük çoğunluğu kapsamaktadır.

İste çocukların ve gençlerin, en büyük sorunu olan işsizlik, erken yaşta çalışmaya atılmak gibi, başka büyük bir sorunu doğurmaktadır. Çocukların çalıştırılmasının çeşitli yönlerden sorun doğurduğu konusunda yazarlar uyum halindedir. Ancak, belki koşullarda aile tarafından çocuğun çalışma yaşamına zorlanmadan ve kolay geçişinin sağlanabileceğine düşünülmekte ve bu olgu "sosyalleştirme süreci" olarak tanımlanmaktadır. Konunun sosyal ve kültürel yönüne, özellikle toplumun geleneksel örtüsüne dikkat çekilmektedir. (14)

Tablo 1'de görülen en yüksek oranlar, meslek eğitimi yapılmayan genel öğrenim kurumlarında okuyanlar arasında işsizlik oranının yüksek bulunduğu göstermiştir. Zorunlu ilk öğrenim aşamasından sonra öğrenimin sürenler dikkate alındığın-

Tablo: 1 İşsizlerin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımları

	E	K	T	%
Okuma - yazma bilmeyen	17968	5569	23537	2,6
Okur - Yazar	44473	11647	56120	6,3
İlkokul öğrenimli	430354	44820	475174	53,0
Orta ve Denge okul öğrenimli	82383	19090	101473	11,3
Sanat orta okul öğrenimli	737	296	1033	0,1
Lise ve dengi okul öğrenimli	100963	50495	151458	16,9
Sanat ve teknik lise öğrenimli	59590	9844	69434	7,7
Lise üstü sanatla ilgili okul öğrenimli	1180	176	1356	0,2
Yüksek okul veya fakülte öğrenimli	13039	4199	17238	1,9
TOPLAM	750687	146136	896823	100,0

Türkiye'de bu çerçevede değerlendirebilecek olgular, tarım kesimi ve inşaat kesimi ile ilgili olanlardır. Tarım kesiminde, çocuk emeğinden yararlanma, belirli mevsimleri kapsamakta oluşu, tarımda makineleşmeye bağlı olarak tasfiyeye uğraması nedeniyle ötekilere oranla çocuk üzerinde daha az zararlı etki yapmaktadır. Bu na karşın, inşaat mevsimlerinde, köylерinden çalışmak üzere, başta kentler olmak üzere, inşaat yapılan her yere göç eden kümeler halindeki işçiler arasında, yeni çocukluk çağından çıkmakta olan gençler de sıkılıkla bulunmaktadır. Bir araştırmada, ilk kez gurbete çıkanların yaş ortalaması 14.8 olarak bulunmuştur. 14 yaş öncesi

SONUC

ken; 15 veya daha büyük yaştaki gençler arasında bu oran, % 54,1'e düşmektedir. Bu belirli bir kollama çabasının ifadesidir. Ancak inşaatlarda çalışmaya başlayan çocukların % 72,6'sı işyeri, bekâr evi ve oteller gibi olumsuz koşullarda yatmaktadır; % 76 sıklıkla 4 ve daha yüksek katlı binalarda inşaat işçi olarak çalışmaktadır. İnşaatlarda işçi sağlığı ve iş güvenliği koşullan değerlendirildiğinde, 20 temel konudan ancak 4'ünde (ortalama) çözüm sağlanmış olduğu saptanmıştır.⁽¹³⁾ Bu durumda, köyünden ve annesinden koparılmış olmasının yanı sıra, bu etmenlerin de gözönüne alınmasıyla, "Sosyalleşme süreci"nin çocuğun iş yaşamına yumuşak geçiş için hoşgörulebilir sonuçlar getirmediği anlaşılmaktadır.

Benzeri yargıya, imalat sanayii için de varılabilir. Kent kesiminde çalışan çocukların, iş çeşitlerine göre dağılımı incelendiğinde, okul sırasında çalışanlar arasında, sokaklarda yapılan bağımsız-hafif işler % 28,6'lık bir pay alırken, imalat sanayiinde yapılan işler % 48,2'lik pay almaktadır. Okulun bırakılmasından sonra imalat sanayiinin payı % 66,6'ya çıkarken; sokaklarda yapılan bağımsız-hafif işlerin oranı % 1,5'a düşmektedir. Öğrenimini yarı bırakıp çalışma yaşamına atılma yaşı, kent kesiminde, ortalamada 13,5 olarak bulunmuştur. İmalat sanayii işyerlerinin işçi sağlığı ve iş güvenliği yönünden değerlendirilmesinde, 20 temel önlemden, ortalamada 3,1'inin alındığı saptanmıştır. Önlemler küçük işyerlerine doğru gidildikçe azalmakta; çocuk işçi çalıştırılan yerler ise, koşulları ötekilerden daha olumsuz olan işyerleri olarak görülmektedir. (13)

Çocukların ve gençlerin, çalışma yaşamında karşı karşıya oldukları olumsuz koşullar arasında sunular sayılabilir: Uzayan günlük çalışma saatleri, yapılmayan sağlık kontrolleri,

ısınma ve havalandırmada yetersizlikler, koruyucusuz makinelerde çahışması, kişisel korunma araçlarının bulunmayışı veya kullanma alışkanlığının kazandırılmaması vb.

Ülkemizde, giderek artan, meslek okullarına yönelme eğilimi çok olumluudur. Meslek öğrenmede, gelişgizel yöntemlerden, belirli bir program içinde, belirli bir standardın üzerinde bilgi ve deney edinmelerinin sağlanması çocuklar için sevinilecek bir durumdur. Ancak bir araştırma, bu okullarda çalışan çocukların % 59,3'ünün boş zamanlarını çalışarak değerlendirdiklerini ortaya koymustur. Tatillerde çalışanların içinde, yaz tatilinin yanı sıra, okulun açık olduğu dönemlerde de çalışanların payı % 29'dur. (10)

- 1) Soon young Yoon: "Asia and the Pacific: Children at Risk, Children at Work" - **JChild Labour: A Threat to Health and Development**, Defence for Children International, Geneva 1985 s.69
 - 2) Leah Levin: "Exploitation of Child Labour: An International Concern" - **Child Labour: A Threat** ...a.g.k. s.54
 - 3) P.M. Shah: "AlternativeHealth Appoac-hes for the Health Care of Working Children" **Child Labour: A Threat...** a.g.k.s.38,39
 - 4) Assefa Bequele: "Child Labour: Trends, Problems and Policies" - **Child Labour: A Threat** ...a.g.k. s.45
 - 5) K.D.Gangrade: "India" - **Children at Work**, (Ed.) Elias Mendelievich, International Labour Office, Geneva 1980 s.81
 - 6) Usha S.Naidu: "Child Labour and Health in India" - **A Threat** ...s.94
 - 7) Leela Dube: "The Economic Roles of Children in India: Methodological Issues" - **Child Work, Poverty and Underdevelopemnt**, International Labour Office, Geneva, 1981 s.183,194
 - 8) Theodora Papaflessa, Sophia Spiliotopoulou: - **Children at Work**...a.g.k. s.73
 - 9) **Türkiye İstatistik Yıllığı 1981** - Devlet İstatistik Enstitüsü 100. Yıl Özel Sayısı , s.153
 - 10) A.Gürhan Fişek: Yayınlanmamış Veriler 1985
 - 11) 1984 İstatistik Yıllığı-Sosyal Sigortalar Kurumu, Yayın No.419 s.63,73
 - 12) M.Kemal Öke: "Ankara'da Çıraklıların Çalışma Koşulları Üzerine Toplumbilimsel bir Araştırma" - **Çalışma Dergisi**, Ocak-Nisan, 1979 s.39
 - 13) A.Gürhan Fişek: "Special Risk Factors on Children At Work" - **Dünya Sağlık Örgütü'ne sunulan rapor**, 1985.
 - 14) İİBK Bülteni, İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel Müdürlüğü, Ocak-Şubat 1985 Sayı 98-99 s.23

Safter Çınar: “Kimin İçin Kayıp Kuşak”

Söyleşi: Gisela Parwez

Türkiye'den kapitalist Avrupa ülkelerine iş göçü akımı sonucu, günümüzde bu ülkelerde oturan 15 yaşındaki Türkiye'li genç sayısı yaklaşık olarak 700 bin. Bunlardan 500 bini Federal Almanya'da yaşıyor. "Dünya Gençlik Yılı"nda bu gençlerin sorunları ile yakından ilgilenen bir Tükiyeli ile soruları tartışmak istedik. Arkadaşımız Gisela Parwez,*Federal Almanya Eğitim ve Bilim Sendikası (GEW) Berlin, eyalet başkan vekili ve GEW genel denetim kurulu üyesi Safter Çınar ile bir söyleşi yaptı. 18 yıldır Federal Almanya'da yaşayan Safter Çınar okul çağından meslek eğitimine geçiş dönemindeki gençlerle ilgili bir danışmanlıkta görevli. İki yıl aşın süredir Alman Sendikalar Birliği - DGB'ye bağlı GEW'in Berlin başkan vekilliğini de yürüten Safter Çınar, Federal Almanya sendikalarında böyle bir görevde seçilmiş olan ilk ve tek yabancı.

Kapitalist Avrupa ülkelerindeki Türkiye'li genç ve çocukların "kayıp kuşak" diye nitelendiren bir görüş var. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

□ Bu, kimin neyi yitirdiği sorusuna, daha doğrusu "yitikliğin" kıtasına bağlı. Bir görüş var ki, bu gençleri Türkiye açısından "kayıp" görmekte, bu gençler "Türklüklerini yitirdikleri" için hayıflanmaktadır. Bu kanımcı özünde son derece şoven, tehlikeli bir görüstür. Öte yandan, bu gençlerin içine doğdukları ve içinde yaşadıkları yeni sosyo-ekonomik ortamda henüz yer tutamadıkları, içlerinde topladıkları iki kültürün sentezini daha yapamadıkları ve tam tutarlılığı.

dogal olarak evden ve yakın sosyete çevreden gelen geleneksel değerler yetişirken eş zamanlı olarak içinde bulundukları Kuzey/Batı Avrupa toplumu da yaşıyorlar. Sizin de dediniz gibi, 3. kuşak denilen Avrupa ülkelerinde doğmuş ve büyümekte olan gençler için Türkiye sadece annelerinin babaların ülkesi olarak, bir de tatil ülkesi olarak anlamlı. İkinci kuşak denilen, Türkiye'de doğup bir süre yaşıdıktan sonra Avrupa'ya gelen gençler, özellikle genç kızlar arasında geri dönmek istemeyenler az değil.

Ancak, sanırım siz salt bu olguya değerlendirmeye karsınız!

Doğru. Olaya çağdaş bir kıstasla yaklaşmayı denemek gerekli.

- Gene de bu kavramı üstünde biraz durmak istiyorum. Söz konusu gençlerin anne-babalarının gelenek ve göreneklerinden uzaklaştıkları, -hiç değilse belli bir bölümünü bulundukları ülkelerden Türkiye'ye geri dönmek istemedikleri -özellikle 3.
- Sizee bu kıstas ne olabilir?
- En geniş anlamı ile, çocuk eğitiminin amacı nedir, sorusuna yanıt ararsak, sanırım diğer soruna da sağlıkla yaklaşmış oluruz.

Herhalde çocukları ve gençleri kişilikli, bireysel ve toplumsal sorunlarına sahip çıkan, bunun için gerekli kültür ve bilgi birikimine sahip insanlar olarak yetiştirebilmek amacımız olmalı.

Evet olaya böyle yaklaştığımız zaman, Avrupa ülkelerinde yaşayan hele oralarda doğmuş veya küçük yaşıta bu ülkelere gelmiş gençler için de asıl önemli olanın, bu kişiliğe kavuşmak olması gereklidir. Böyle yetişmiş gençler için de artık "kayıp" olmak diye bir şey düşünülmelidir. Böyle yetişmiş insanlar toplumlar için kazançtır. Nerede yaşamını sürdürürse, orası için kazançtır.

□ Sanırım, konunun özi ortaya çıktı ve buna katılmamak mümkün değil. Her demokratik eğitimin özi böyle olmalıdır. Tabii, bu genel çerçeveyi saptadıktan sonra akla gelen soru, kapitalist ülkelerdeki göçmen işçi çocukların bu tür bir eğitim olağlığı bulun bulamadıklarıdır.

Haklısınız. Doğal olarak evvelâ söz konusu ülkelerin eğitim yapısına bakmak gereklî. Söz konusu ülkeler kapitalist üretim ilişkilerinin egemen olduğu ülkeler, yani sınıflı toplumlar. Kuşkusuz eğitim sistemleri de ona göre. Ancak gene de özellikle 1965-1975 yıllarındaki reform dönemi kuşkusuz gerek şekil, gerekse içerikleri açısından önemli bir demokratik ivme getirdi. Fakat, toplumların bu yapısı sürdürdü-
ce, eğitim sistemi de ona göre sınıf-
sal/katmansal ayrımcılık üzerine ku-
rulu olarak sürecektr.

Federal Almanya açısından
bakarsak...

□ Evet, Federal Almanya'da zorunlu okul süresi 10 yıl. Bunun ilk dört yılı (Batı Berlin'de 6 yıl) ilkokul. Diğer altı yılda (Batı Berlin'de diğer dört yılda) orta dereceli okul oluyor. Orta dereceli okullar üç ayri tipte:

1/ Gymnasium: 10. sınıfından sonra daha üç yıl sürüp üniversiteye girmeyi sağlayan 'lise diploması' veriyor.

2/ Realschule: Bu tip orta dereceli okula gidenler, 10. sınıfından alındıkları diplomalarla belirli meslek okularına gidebilirler.

3/ *Hauptschule*: Burada 10. sınıfı bitirenler iş yerinde meslek eğitimi yapabiliyorlar, genelde. Doğaldır, kısa bir anlatım, Üç okul tipinin bir ara- a bulunduğu *Cesamtschule* de var. Orta dereceli okullara ve de lise üst bölümünden sonra üniversitede giden öğrencilerin sosyal konumuna ilişkin tartışmalar yukarıda söylediğimizi özler önüne seriyor. Örneğin, üniversite öğrencilerinin sadece % 14'ü işçi ökenli (kökenli ailelerin çocukları,

TÜS SERGİ KİTABEVİ

- İlk, orta, yüksek öğrenim ders kitapları
 - Bilimsel - sanatsal yayınlar
 - Süreli yayınlar
 - Kurtasiye gereçleri

HİZMETİNİZDE
Adres: Birinci Beyler Sokak.
Uğur Pasajı 10/B
Tel: 13 72 22 - İZMİR

G.P.) Genelde işçi çocukları Hauptschule'de. Diğer bir deyişle çocukların çok büyük bir kısmı babalarının/annelerinin çizgisini sürdürmek durumunda..

Araştırmalar, göçmen işçi çocukların da %50'ye yakınının en düşük okul olan Hauptschule'ye gittiklerini ve çoğunun buradan bile bir diploma alamadıklarını gösteriyor.

Doğaldır, toplumsal hiyerarşide ve üretim yapısında en alt basamakta bulunan göçmen işçilerin çocukların da eğitim yapısındaki yazgısının böyle olması süsüttü değil.

Bir de, Sonderschule denilen, bedenen sakat veya geri zekâlı çocukların gittiği okullar var. Burada da yabancı çocuk oranının giderek arttığı gözüyoruz.

Bu okulların en yaygın tipi "öğrenme zorluğu" veya "davranış bozukluğu" olan çocukların gönderildiği okullar. Özellikle bu tip okullara giden göçmen işçi çocuğu sayısındaki süratli artış, ana sorunlardan birisi ve bunun temelinde göçmen işçilerin içinde bulunduğu toplumsal konum yatar.

Kötü yaşam koşulları, toplumsal dışlanma vs. gibi...

Özet olarak, evet. Bir de, başta dil sorunu olmak üzere diğer bazı kendi-

lerine özgü sorunları olan bu çocukların ek uğraş verileceğine, bunları "normal" okullardan anılan tür okul lara atma eğilimi mevcut

Peki, Hauptschule'den diplomalı veya diplomasız çıkan gençlerin durumu nedir?

Önce şuna değineyim.. Daha iyi tip okula giden yabancı genç, belli bir aşamaya gelmiş olmalı ki, bu tür okulda başarılı olabilse. O oranda ileri meslek-eğitim öğrenme yönünde de başarı şansı var. Tabii, bu da genel toplumsal ve ekonomik koşulların elverdiği ölçüde. Günümüzde Federal Almanya'daki 2.5 milyon kayıtlı işsizin %10'u, 20 yaşının altındaki gençler. İşsiz Türkiye'liler arasında ise 20 yaşının altındaki gençlerin oranı %19 (İşsiz kavramı kapsamina, mesleki eğitim olanağı bulamamış gençler de dahil). G.P.) İşte bu ortamda genel olarak Hauptschule öğrencilerinin iş ve eğitim piyasasındaki rekabet gücünün ne denli düşük olacağı açıklar. Hele bir de, Hauptschule diploması bile yoksa ve yabancı ise.

Bu ortamda göçmen işçi çocukların arasında suç işleme oranının artmasına da şaşmamak gerek, öyle ise.

Zaten pek şasan da yok.

Girişte sözünü ettiniz ikinci anlamda "yitiklik" bu olsa gerek. Türkiye'li gençlerin bulunduğu toplum-

da "bir kenar grup" konumuna düşmeleri.

Belirttiğim gibi, kavram iyi bir kavram değil, ama dedığınız doğrudur.

Bir de "iki kültür arasında kayıp gençler"den söz ediliyor. Herhalde burada da "kayıp" kavramı kullanılmış olsa bile, doğru yanları olan bir gözlem sözkonusu.

Kuşkusuz. Gençler, belirli bir yaşıya oturtulmuş bir eğitim içinde yetişmiyorlar. Daha çok kendiliğinden, raslantısal bir yetişme ortamı içindeler. Bunun sonucu geldikleri sosyo-kültürel çevreden oldukça ayrılmış, ancak içinde yaşadıkları toplumda bir yörüğe bulamamış bir konumalar.

Bu somutta nasıl görülmüyor?

Aşırı ulusal, dinsellik, Federal Almanya toplumunu toptan reddetme, soyşuz olarak nitelene vb. davranışlar olayın bir ucu. Öbür ucu ise gelişmiş sosyo-kültürel bağları yadsıma, ana dilini konuşmayı reddetme, saçlarını (Alman olmak için) sariya boyama, "aşırı Almanlaşma" gibi eğitimler. İki ucu da, içinde yaşadığı toplumsal koşulların organik bir parçası olarak yaşam kavgasına katılmak yerine, toplumun kenar bölgelerinde dolayısıyla, sağlıklı bir kişilik ve bilinc gelişmesinden söz edemeyiz.

Bunu birbirinden oldukça farklı iki ortamı aynı zamanda yaşamak ve bu ikilemin çözümünde gerekli toplumsal destekleri bulamamak şeklinde özlemek mümkün mü?

Evet.

Peki sizce, hangi çözümler söz konusu olabilir?

Bu denli çok boyutlu toplumsal bir olayın çözümü de, o denli karmaşık. Kimse de basit recepteler verecek durumu yok. Ancak, "yabancı işçi çalıştırma" politikasından "iş göçmen işçi" politikasına geçilmesi gereklidir. Avrupa Topluluğu Komisyonunda 1985 yılı başında aynı yolu önerdi. Özellikle Federal Almanya "burası gec ülkesi değildir" manlığını halâ resmi politikası olarak belirtiyor. Hristiyan Demokratlar da Sosyal Demokratlar da bu görüşte. Ve hedefi, yabancı işçi çocukların bir an önce Almanca öğrenmesi, buraya tamamen uyması olarak belirtiyorlar. Ancak, pratikte bir özümseme (asimilasyon-Almanlaşdırma) politikası bile uygulanıyorlar.

Herhalde böyle bir politika uygulansa karşı çıkmak gereklidir.

Kuşkusuz. Ancak - yanlış anlaşılması -, kesin bir özümseme pratığı ile bugünkü başbozukluktan iyidir, anlamında kullandım.

Doğru. Yerimizin kısalığını göz önünde tutarak, neler yapılması, nelerin yapılabileceği konusuna da kısaca değinebilir misiniz?

Toplumun mevcut dengeler yapısı, ekonomik kriz vb. durumu daha da zorlaştırıyor. Gene de bir anlamda ideal durum gibi gözüke de, nereye varmak istediğimizi belirememeliyiz. Herseyden önce burasının 1955-1973 döneminde gelen, getirilen işçiler ve aileleri için bir göç ülkesi olduğunu kabul ettmek gerekli ki, günlük değil, uzun vadeli, kalıcı önlemler getirebilsin. Göçmen işçilerin hukuki durumu güvenceye bağlanmalı ki insanlar da uzun vadeli yaşam hesapları yapabilse. Okul öncesi ve okul eğitimi çok önemli. Herseyden önce göçmen işçilerin anadilleri ve kültürleri tüm eğitim kurumlarına eşit haklarla girmeli, burada geliştirilmeli. Artık tüm demokratik kuruluşlar Alman çocukların "bir arada eğitim artı anadil ve kültür" istemini altını çiziyorlar. Çocukların ve kültürlerini öğrenmelerinin toplumla uyum sağlamak kostek değil, destek olduğu görüşünü uygulanan politikalara da sokmak gereklidir.

Sanırım bunun tam olarak gerçekleşmesi, hem yakın sosyo-kültürel çevre ile (aile, v.b.) ilişkilerini daha sağlam bir düzeye getirecek. Hem de şimdide dek-en azından-hor görülen dil ve kültürlerinin değerini fark edecek ve bu çocukların kendilerine olan güvenini artıracaktır.

Çok doğru. Bunun pedagojik formülleri, okul yapısına nasıl oturtulacağı konusunda da hem pilot projeler, hem de bol malzeme var. Sorun pratikçe geçirebilmekte. Bu da politik bir sorun.

Türkiye hükümetinin bu konu hakkında tutumuna ne diyorsunuz?

İşçilere "döviz makinesi" olarak bakan politikaların çocukların ve gençlerin sorunlarına başka türlü bakmasını beklemek herhalde gerçekçi olmaz. Bedelli askerlik olsu ortada. Eğitim ve yetişme konusuna ise girişte de degindigimiz "çocuklarımız el-

den giyor" mantığı ile bakılmaktan öte gidilmiyor. Belli bir basın da bunu körklätiliyor. Herseyden önce şunun bir kez daha altını çizmek gereklidir. İnsan, içinde yaşadığı topluma göre yetişmek zorundadır. Federal Almanya'da, Türkiye'de yaşamak üzere genç, çocuk yetişmez. Bunu yaptığımda çocukların çözülmeyen bir bunalıma sokarız ve sokuyoruz da.

Gerçekten, çocuklar ve gençler bir geçiş dönemi yaşıyor.

Evet, ve tüm çabalar bu geçiş döneminin mümkün olduğunda çocuklar ve gençler hasar görmeden geçilmesine yönelik olmalı. Diğer bir deyişle, gençlerin bu geçiş çukurunda kaybolmasını, tersine sağlam bir kişilikle bu dönemde geçmelerini sağlamalıyız. Böyle yetişen çocuklar da her toplum açısından kazançtır.

*GISELA PARWEZ tarihcidir. Essen Üniversitesi'nde, Türkيلي göçmen işçilerin geri dönüşleriyle ilgili doktora tezi hazırlamaktadır.

ÜLKELER TERÇÜME BÜROSU TRANSLATION OFFICE

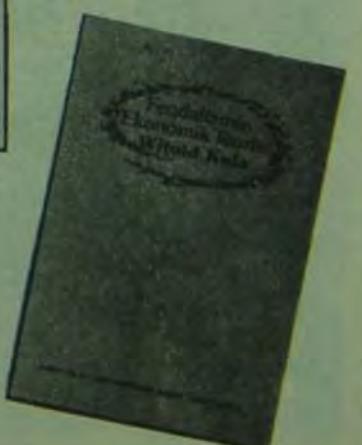
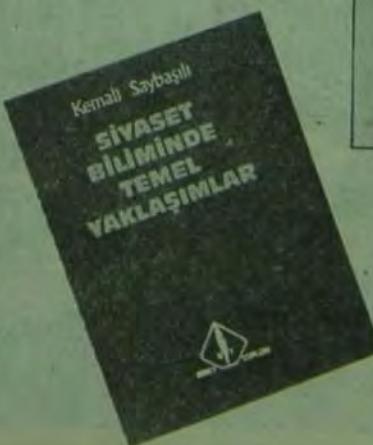
Meşrutiyet Cad. 10/26 Bakanlıklar-Ankara
Tel: 17 83 90

- Noter onaylı ve özel tercümler
- Pasaport, vize, işçi ve öğrenci işlemleri
- Teknik ve tıbbi tercümler
- Ticari yazışmalar
- Sözlü tercümanlık hizmetleri vs.

BİREY VE TOPLUM YAYINLARI

François Furet

Aşırı Ulusal, dinsellik... Gelişmiş sosyo-kültürel bağları yadsıma... içinde yaşadığı koşullarda, yaşam kavgasına katılma...

(Foto: Mehmet Ünal)

Eğitim mi Sınav mı?

M.Tahir Hatiboğlu

Yükseköğretim'in "sınav" anlamına geldiğini bilmeyen kalmanın. Öğrencinin adı da "sınavcı" oldu. Gerçi, yalnız yükseköğretim değil, tüm eğitim basamaklarında sınav öne geçmiştir. Öğrenci, ilkokul, ortaokul, lise ve yüksekokul düzeyinde giriş ve çıkışta hep sınavla birlikte oluyor. Böyle olduğu için de Türkiye'de son yıllarda en hızlı ve iyi gelişen sektör "sınav sanayi" olmuştur.

Sınav değişik biçimlerde yapılır. Türkiye'de en yaygın biçimi ise, "test yöntemi" dir. Artık günümüzde ne tür eğitim dalı olursa olsun, özgün yanlarına bakılmaksızın sınavlar testle yapılmıyor. Öyle olduğu için de "test uzmanlığı" diye meslek türemiştir. Bu uzmanlık dalı en geçerli uzmanlık olmuştur. Yapılan gözlemlere göre bu alanda pek çok ülkeden ilerde imiziz. Oysa ki, her eğitim dalında test yöntemi geçerli kılmak çok yanlış. Özellikle yüksek öğretimde test yöntemi çok sakincalıdır. Zira, üniversite eğitiminde akademik bilgiler verilir; öğ-

renci düşünmeye yorum yapmaya ve üretmeye yönlendirilir. Test yöntemiyle ne akademik bilgi tam ölçülür, ne de yorum yapma ve yaratma erki geliştirilir. Yükseköğretimde anlatımlı ve yüzüze sınav daha iyi sonuç verir. Test yöntemi tamamen ezberciliği, hazırlığı ve bazı kalıpları öğretmeyi sağlar, geliştirir.

Sınavın eğitimde öne geçtiği bir ülkede bol sınav yapılırsa, kuşkusuz test yöntemi benimsenir. Öyleyse asıl sorun, sınav sayısında aranmalıdır. Sınav sayısı sorunu çözülmek eğitim öne geçmez ise, çok yakını gelecekte sürekli ve her sorunda: bellİ kâtip arayan, yaratma erkinden uzak "test çocukları" ile karşı karşıya kalacağız. Bu çocuklar mesleklerini yürütürken tıkanacaklardır. Örneğin, bir hekim ve vet. hekim hastasına bakarken test yöntemini mi kullanacak? Yine bir yargıç, yargılama gücünü kullanırken yorum yerine testle mi çıkış yolu arayacaktır? Benzer durum tüm diğer meslekler için de geçerlidir. Üni-

Sınavdan sınava (Fot. Akif Bülbül)

versite meslek adamı yetiştirebilir. Meslek adamlığında testin yeri olamaz. Test yöntemi, bilimsel eğitimde sıkılıkla geçerli değildir. Çünkü, eğitimle ilgili herkes bilir ki, her bilgi testle ölçülemez ve test sorusu şeklinde dönüştürülemez..

Üniversite eğitime test, YÖK'le birlikte girmiştir. YÖK sistemi biraz da bunu zorunlu doğurmıştır. Öğretim üyesi bol sayıda sınav yapmak ve çokça sınav kağıdı okumak durumundadır. Ne yazık ki, YÖK de, öğretim üyelerini bol sınav yapmaya zorlamaktadır ve bunun için bazı özendirci önlemler de almıştır. Özendirme şöyle olmaktadır: Öğretim üyesi bir yarı yılda ikiden fazla yaptığı her sınav için, bir "öğretim yükü" almaktadır. Bir sınav öğretim üyesine hafifada bir "yük" kazandırmaktadır. Böylece bir yarı yılda bir sınavla 16 yük kazanmış olmaktadır. Bir yarıyılda ikiden fazla, iki sınav daha yapan bir kişi, 16 haftalık bir yarıyılda 32 yük elde etmiş oluyor. Bu sayının iki anlamlı vardır; bir, öğretim üyesi daha az derse girmekte; iki, 32 ders saatlik ücret almaktadır. Böylece bir özendirmenin faturası öğrencilere yüklenmektedir. Az öğrencili fakültelerde, sınav sayısının iyice artmış olmasının ana nedeni budur. Burada asıl amaç öğrenciyi çokça sınava almaktır.

Sınav sayısının bollugunu çok insan bilmiyor. Hattâ, öğrenciler anababalarına anlatmakta güçlük çekiyorlar. Yalan söyleniyor gibi bir izlenim yaşanıyor. Oysa ki, bol sınav çok doğrudur. Şöyled ki, 10 ders okuyan öğrenci, bir yarıyılda en az 20 ara sınava girmek durumundadır. Bu derslerin 5'i uygulamalı ise sayı 30 olur. Beş dersin öğretim üyesi yük artışı için ikişer fazla sınav yaparsa sayı 40'i bulur. Böylece 70 gün olarak belirlenen bir yarıyılda, öğrenci tam 40 kez sınava girecektir. Bu sınavlardan sonra 10 kuramsal, 5 uygulamalı olmak üzere 15 kez de yarıyılda sonu sınavı vardır. Bu sayılar günde 45 sınav yapılmasına neden oluyor. Yetmiş günde bu denli çok sınavın olması, eğitimim arkâ plana itildiğini açıkseçik gösterir. Ders sayısını artırmak için de her fakülteye Beden Eğitimi, Türkçe ve Devrim Tarihi dersleri konmuştur.

1980 öncesinin üç sorumlu ögesi belirlenmiştir. Bunlar öğretim üyesi, öğretmenler ve öğrencilerdir. Ondenle tüm yaptırımlar bu üç gruba yönelikdir. Öğrenciler için uygulanan yaptırımların yukarıda anlatılan bol sınav yöntemidir. Sonuçta öğrenci, gençlik dönemini yaşayamaz duruma getirmiştir. Ayrıca, güncel toplumsal, siyasal ve bilimsel olayları izleyememektedir. Kişilik geliştirici, bilgisini tamamlayıcı ve sosyal içerikli etkinlik-

lerden uzak tutulmaktadır. Bununla yeni bir öğrenci tipi geliştirilmek istenmektedir. Bu tip boğuk, stressli ezik, heyecansız, cansız ve cesartsız bir insan tipidir. Özlenen bu tip yaratılır mı bilemeyez; ancak, yaratıldığını varsayırsak, geleceğin Türkiye'si, küçük işlerle uğraşan küçük insanlarla dolup taşacaktır. Büyük işlerin üstesinden gelecek büyük insan olmayınca, ülkedeki geriye gidiş hız kazanacaktır.

Yaptırım uygulanan bir öğe de öğretim üyeleridir. En kolay yaptırım bu öğe uygulanmıştır. Çıkarılan bir kişi yasaya, işten kovulduğunu mutemmeten öğrenen binlerce öğretim üyesi, sokağa itilmiştir. İçeride kalan öğretim üyeleri de mevsimlik tütin işçileri gibi aylık ya da yıllık işçi konumuna sokulmuşlardır. Tepelerinde "kılıç" tutulan öğretim üyeleri bu yolla "hizaya" sokulmak istenmiştir. Arada işine son vermeler sürdürül-

dükçe hızaya girmeler ve korkudan "rücu" edenler çoğalmıştır. Böylelikle bu öğede başarı yeterince sağlanmıştır.

Üçüncü öğe olan öğretmenler için "sınav" yöntemi benimsenmiştir. Yüzbinlerce öğretmeni işinden alamayanlar, öğretmenleri öğrenci yaparak "hizaya" sokmayı yeğlemiştir. Bu da nasıl oluyor? YÖK Üniversitesi Milli Eğitim Bakanlığı işbirliği sonucunda bu yıl 130 bin öğretmen Açıköğretim Fakültesine yazılacaktır. Kendilerine, terfi ve aylık artışı gibi "bir şeker" gösterilmiştir. Olayın iç yüzü bu değildir. Öğretmeni çok seviyor! yönetim, isterse bu günde yasa çıkarır ve bunu sağlar. Geçmişte bunun örnekleri vardır. Öğretmeni geliştirmek de amaç değildir. Asıl amaç, öğretmeni, tipki öğrencilerde olduğu gibi sınavla boğmak, yurt sorunlarını düşünmekten alıkoymaktır. Ve onu, ekmek, iş ve sınav kargasası içinde boğmaktadır.

SONUÇ:

YÖK sayesinde sınav, uyutma ve uyıştırmada kullanılan "ilaç" olmuştur. Bu ilaçın toplumun en dinamik ve güçlü kesimlerini uyutmaya yeteceği varsayılmaktadır. Oysa ki bu üç öğe, diğer meslek gruplarından ayrı olarak, eğitimle, okuma-yazma ve düşünme ile içcedirler. Bunlar bilgi üretmeye en yetkin olanlardır. İşte bu yeni "icat" 12 Eylül sonrasında YÖK'üler tarafından bulunmuş ve sonuç alınması için ivedilikle uygulamaya başlamıştır.

Bütün bunlar itici güçler için çok iyi hazırlanan "senaryo" nun ürünüdür. Uygulaması olana uyariya karşın acımasızca yapılmaktadır. Kutlamak gereklidir. Ancak, böyle bir senaryo itici güçleri düşünmekten alıkmaz. Asıl öncü olan bu sorunun yanıtıdır. Bizce yanıt "hayır" ama, zamanı beklemek en iyisi. Acısı, ülkeye ve deneye alınan ve gençliğini yaşamayan milyonlarca insana dokunuyor.. □

KENT-KOOP "GENÇ İNSAN ve ÇEVRESİ" KONULU KARİKATÜR YARIŞMASI

KENT-KOOP (Batıkent Konut Üretim Yapı Kooperatifleri Birliği) 6. Kuruluş Yıldönümü etkinlikleri çerçevesinde bir karikatür yarışması düzenlenmiştir.

Kentleşmenin beraberinde getirdiği sorunlara karşın, insanların içinde yaşadıkları kent ve çevre ile ilişkilerinin daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasının zorunluğundan hareketle ve bu yılın Dünya Gençlik Yılı olması nedeniyle, yarışmanın konusu 'Genç İnsan ve Çevresi' olarak saptanmıştır.

YARIŞMA KOŞULLARI

- Yarışma, amatör ya da profesyonel tüm karikatür sanatçılara açıktır.
- Yarışmaya katılkacak karikatürler yayınlanmış ve ödüllü almamış olmalıdır.
- Yarışmaya en çok üç karikatürle katılabilir.
- Gönderilecek karikatürlerin boyutları 25 x 35 cm'den büyük olmamalı ve postada kırılıp, yıpranmayacağı şekilde ambalajlanmalıdır.
- Yarışmacılar, karikatürleri ile birlikte bir adet fotoğraf ve kısa özgeçmişlerini de gönderebilirler.
- Gönderilen karikatürler geri iade edilmeyecektir.

g. Karikatürlerin engeç 1 Ekim 1985 tarihine kadar KENT-KOOP, Atatürk Bulvarı No: 57, Sıhhiye-Ankara adresine taahhütlü olarak posta ile ya da elden ulaştırılmasa gerekmektedir.

h. Yarışma sonuçları KENT-KOOP'un 6. Kuruluş Yıldönümü olan 17 Ekim 1985 tarihinde açıklanacaktır.

i. Ödüller,

- Ödüllü, plaket ve 120.000 TL
- Ödüllü, plaket ve 80.000 TL
- Ödüllü, plaket ve 60.000 TL

Ayrıca 5 adet mansyon, plaket ve 20.000 TL

j. Yarışma karikatürleri, KENT-KOOP'un 6. Kuruluş Yıldönümü etkinlikleri arasında Ekim ayında sergilenecek ve bir kitapta toplanacaktır.

SEÇİCİ KURUL (Abecesel sırayla)

Nezih Danyal
Hatay Dumluşan
İsmail Gülgç
Kamil Masaracı
Tan Oral
Fatma Ergün (KENT-KOOP adına)

Prometeus'un Yeryüzü Tanrısı

Ahmet Telli

Burjuva devriminin ortaya çıkan kardığı bir olgudur gençlik. Çünkü o, ancak tarihin bu dönemeinde kendine verilenle yetinmeyeip soru sormaya başlıyor. Talep etmeyi, onaylamamayı, karşı çıkmayı ve başkaldırıkyişiliğinin parçası haline getiriyor. Belli ki, bireyselleşme olaganın ortaya çıkışıyla açıklanabilir bu durum. Bireyselleşmemiş insanın beingeni olmaz. O yalnızca kendine ve rümlü, kendisi adına seçilmiş olanla yetinir. Yeni tadlar, yeni kokular, keşfedilmemiş güzellikler yoktur sanki. Birbirini izleyen onlarca kuşak aynı türküy, aynı oyunu, benzer duygularla sevebilir. Yazgıcılığın biçimlenmesi bir yaşam anlayışı, boyun eğmeyi, hiyerarşik düzenin değişmezliğini kabullenmiş sürüp giderken, beingilerdeki tekdüzelik de buna koşutur. Bu yüzden anonim olan yetkindir, ulaşabilecek mükemmelidir. Böylece bütün bir ortağın yaratıcı düşüncesi, kişinin özgürlüğünü nesil engellediğini anlayabiliz. Kilise müziğinin teksessi atmosferinde, ikonaların değişmeyen yüz ifadeleri, yaşama sevincini yokeden bulutsu bir gölgelerin yeryüzünde. Kesin bir teslimiyetin, dünyayı "yalan" bulan bir anlayışın anlatımıdır egemen olan. Aileye dayanan, içine kapalı ekonomik yapılanmasıyla, yeniliğe en kapalı dönemdir bu. Üretim tecrübeleri kadar, beingiler de babadan oğula pek fazla değişmeden aktarılır. Yüzlerce yıl Aziz öyküleriley zihinsel tembelliğe uğratılan genç insanın yaşama karşı, edinilmiş, sınırlı sevincin ötesinde bir pirinç yoktur gözlerinde. Böyle olunca genç, yalnızca bir simgelye, güçlüğün ve geçmiş olanın, yitirilmiş olanın simgesine dönüşür. Dahası, kötülük tohumlarının gizlendiği bir bedendir gencin bedeni. Kendi bedeninden nef-

ret eden gençliğinin manastırı kapanışı, bir erdem, bir kurtuluş gibi gösterilmeye çalışılır. Denilebilir ki, bireyselleşme olaganının bulunmadığı yerde genç insanlar var yalnızca, gençlik olgusu görünmüyör.

Durgun ve duragan bir dünyanın ne şıriyeti olabilir ki! Aristokratların yaşamaya karşı duyduları bezginlik, üretim sürecine katılmayı kadar, dünyanın değişmediğini, değişmeye eğenini sannalarından geliyor. Öyle ya, "sonsuz bir ilkbahar" bile bikkinkilik verebilir. Malikanelerin koruluklarında, salonlarda ve hatta yatakokalarında bile, belirlenmiş davranışların dışına çıkamayan insanın, kendi çizdiği sınırlar ve kurallar içinde boğulmasından doğal ne olabilir? Ama yer yer gedikler açılmıyor da değil. Sanat ise bu gedikleri tespit eden bir "ayna"dır o dönemde. Sözlü "Vadideki Zambak", aristokrasının koyduğu bağlılık anlayışına, doğanın ve aşkınlı isyanıdır bir bakıma. Şöyleden söylenebilir: Bütün inceliklerine, görkemine karşın, aristokratın yüzünde gizli bir ölüm çizgisini bulmak olanağı.

KABUĞUN KIRILIŞI

Sı var ki, düşünsel olarak kabuğun kırılışı, yine de aristokratın salonlarından başlayacaktır. Burjuva devriminin öncüleri, kuramsal temelleri bu mekanlarda hazırlayacaklardır. Aklin dünyaya dönüştür bu. Ve akıl, nesnel gerçege "kuşku" ile yaklaşıncı, sanatta, yaşama tarzında "aydınlanma"nın ilk işıkları belirliyor. Denilebilir ki, aklin egemenliğini savunan bu dönem, kuşkuluğu, diyalektik kavramın yerine ödenç vermiştir. Diğer yandan dünyayı hareketsiz ve evrenin merkezi sayan ortağın, Kopernik ve Kepler'in çalışmaları bir karşı çıktıı elbette. Böylece hareket ögesinin sanatlarda ve hatta yaşama

tarzında köklü dönüşümlere yolaçtı. Görülür. Ortağın duvarlara gömülü heykelleri, barok mimaride bir adım öne çıkar ve çepeçevre ıskıla kuşatılırken, kilise müziğinin afyonlaştırıcı egzisine de Bach karşı çıkar. Bunlar "uyanış"ın ilk adımlarıdır. Artık "madde, şırsel, duygusal bir parlaklıktı gülümşüyordu insana."

Burjuva devrimi, bireyin özgürlüğünü savunmasına karşın, bu özgürlüğün belli bir sınıf adına savunulduğu gerçekini gizleyemez. Böyle olunca bir yandan sanayi üretimine karşı küçük el sanatlarını öneren düşünceler tepkici bir biçimde ortaya çıkarırken, bir yandan da bireyin kendini geliştirmesine engel olan her şeye edilgin bir biçimde karşı duranlar belirir. Toplumsal yapıya alternatif getirilemediği sürece nostaljik duygulara kapılan birey, kendi parçalanmışlığını yarınluktan, doğanın gölgeli kuyularında, los mekanlarda bulur. Genç ölmeye, hastalıklı bir yüz ifadesiyle dünyaya bakmaya ve böylece yaşam ile kendisi arasında konulmuş sosyal gerçeği algılamaya, daha doğrusu bu gerçekten kaçmaya çalışan birey, mutsuzluğu erdemleştiriyordu. "Paul ve Virgin", "Graziella" gibi yapıtlar bu sürecin sanatsal ifadesi olsa gerek. İlk tepki belki de yine kendinedir bu romantik gencin. "Genç Werther", eline aldığı tabancayı dünyanın çirkilikleri yerine kendi beynine doğrultur. Ama onun tabancasından çıkan ses, hiç de yankısız kalmamıştır. İntihar bir salgın haline gelir ve bu salgın, "gençlik" in ilk isyanı sayılabilir. Davranış kazanma belirtisi olarak görülebilir bu olgu. Edilgin kimlik, etkin olmaya başlamıştır. Yaşam ile ölüm arasındaki en uzak yerden bir kırıntı ile duyuruyor kendini gençlik. Yaşamın anlamını bulanık bulduğu yerde ölümü seçiyor.

EKONİMİK KRİZLER...

Romantizmin, başkaldırıyan insana giden bir köprü olduğunu unutmadan, gençliğin sosyal gerçek içinde tabakalaşmakta olduğunun ilk verileri de bu dönemde belirir. Ne var ki, çağdaş anlamda gençliğin ortaya çıkış, biraz da 20. yüzyıl gerçeğinde yatar. 19. yüzyılın savaşları ve krizleri, gençlik olgununu şekillendiren ilk fırça darbeleriyse, 20. yüzyıl, gençliği tam anlamıyla sosyal bir gerçek haline dönüştür olaylar toplamıdır.

Birinci Dünya Savaşının son浪漫ist savaş olduğu söylenir. Göğüs göğüse bir savaştır bu. Gençlerin bu savaşa duyuğu tepki, kendilerinin savaşa süreklilik olmalarından çok, ölümü kendi iradelerinin dışında yüklenmelerinde yatıyor. İkinci Dünya Savaşı, soğuk savaş, Vietnam savaşı gibi olaylar yanında, dünyayı saran

ekonomik krizler de gençlikte kendine özgü bir tepki geliştirmesine yol açan olaylardır. Hemen her genel savaş ya da ekonomik kriz sonunda gençliğin düşünsel, eylemsel eğilimlerine tanık olunmaktadır. Soru soran genç, başkaldırıya ve sorgulamaya yönelmiştir.

Birinci Dünya Savaşı, birey olgusunun altın çizen en belirleyici etmen olmuştur. Gerçeküstünlük, varoluşculuk gibi düşünsel akımlar, sanattan bireyin yaşamına doğru akarken, bireyselliği savunan birer çıkıştır. J.P. Sartre'in, Camus'un bunan gençleri, sosyal gerçeklikten tipleştirilen ve fakat dünyaya dönüp kendilerine yandaşlar bulan gençlerdir. Ernest Hemingway'ın o destansı romanlarında ise bireyin bunaltısı cepheden, cephe gerisine doğru sizarken "silahlara veda" edemeyen bir dünyada Çanlar'ın herkes için kaldığını işaretler. Özellikle de gençler için. Saçma'dır nesnel gerçek, insana karışdır. 1929 ekonomik krizi, umutsuzluğun toplumları temelden sardığı yıllar yaşatır. Faşizm, bu bunalmalar ortasında gençlik bir başka batağa çeker. Bireyselleşmeye karşı, katı, acımasız, yaratıcı düşünçeyi reddeden bir gençlik tabanı sağlar. Picasso'nun, gözleri ve diğer uzuvaları yerlerinden fırlamış insanı 20. yüzyılın ilk yarısındaki dehseti belirtirken, gençliğin bu dehset içinde bunaldığını ve akacak bir vadide aradığını duyurur. "Vadi" o kadar geniş değildir. İkinci Dünya Savaşı ve onu izleyen yıllarda gençlik bir yalnızlık içindedir. Dünün surasında burasında savaşlar sürmektedir ve bu savaşlarda ise gençler ölmektedir. Bu acımasızlık ortasında gençlik kendisine özgü arayışlar içinde, kendilerini toplumdan koparacak eğilimlerle kitleleşmeye başlar. Nitekim 1950'li yıllarda bir rock hareketi salgın haline gelir. "1950'lerin ortasında rock'ın roll patlayışına yol açan nasıl bir toplum yapıtıydı? Genç insanların yalnızca farklı biçimde giymek değildi bu. O zamanın boğucu toplumuna karşı çıktıı. Savaş 1945'te bitmiş ama gölgesi uzun sürmüştü... Savaşlar hâlâ sürüyordu. Silah altındaysanız kendinizi Malaya'da Kore'de, Kenya'da, Süveyş'te pek de barışçı olmayan yöntemlerle barıştırken (!) karşı karşıya bulmanız pekala mümkünür. (...) On beside okulu terketmişseniz, bulabildiğiniz bir işte üç yıl geçirdikten sonra, 18. doğum gününüzde askere çağrılacağınızı biliyorunuz. Para kazanıyor idiyiseniz hemen hemen hiçbir şeyin sizin için üretilmediğini görüyordunuz. Yetişkinler ve çocuklar için bir sürü giysi vardı örneğin. Ama ikisinin arasında sizin için hiçbir şey.. Genç olma düşüncesi yeniydi. Hâlâ eveyeyiniz gibi giyme, onlarla aynı eğlen-

celerden faydalananma, aynı müziği dinleme, hatta aynı fikirlere sahip olmanız bekleniyordu. Genel olarak ne kadar iyi zaman geçirebileceğinizin bilincine varamadan yaşanmak gibi bir şedyi bu." (Kalem Yayınları'na zırlanmakta olan "Rock" kitabından). İşte tam da bu noktada Elvis Presley'in şu sözleri oldukça anlaşıldı: "Çok şanslıydım, yeni bir şey anıyordı ve ben de tam o sırada çıkmış bulunum."

KENDİ MİRASINA SAHİP ÇIKMA

Dünyanın sancıları savaş ve savaş korkusuyla biçimlenirken, gençliğin tepkileri de yeni boyutlar kazanıyor. 1960'lı yıllarda Beatnik hareketi yine bu doğrultuda açıklanabilir. Vietnam savaşının gençlik üzerindeki etkisi ise, toplumdan kopuk hippleri ortaya çıkardı. Toplumun değer yargılarını umursamayan bu çiçek çocukların, üretme, üretim sürecine katılmamakta, kendilerini dünyadan konağı olarak görmektedirler. Hüzünlu bir öykü içinde eriyip gittiler en sonunda. Şu var ki Vietnam savaşıyla birlikte gençliğin potansiyel gücünde radikal eğilimler de belirmeye başlar. Öldürülecek kadar büyümüşlerse, söz söyleme haklarının da olmasını isteler. 1968 gençlik hareketleri bu radikalizmin bir somutlaşmasıdır. 1970'li yıllarda kendini daha çok duruyan politik talepler, sınıfal rotaya uyarlanmadığı noktalarda erozyona uğruyor. Giderek nihilist eğilimlerin ağır bastığına, toplumsal kurallara karşı kendini savunma adına ortaya çıkan hevilye metal, punk gibi akımların yayıldığına tanık oluyoruz. Bu durumda koşut olarak Kafka vb. yazarların edebi değerleri dışında öne çıkarılmıştır. Werther gibi, kurşunu kendi kafasına sıkma hakkını tanıyalabilir miyiz ona? Kuşkusuz hayır. Çünkü onun serüveni biraz da Prometeus'un yeryüzü tarihidir.

Bir Afrika atasözüyle bitirelim: "Bu dünya bize atalarımızdan miras kalmadı, biz onu çocuklarımızdan ödünç aldık."

Ödünç alınanın geri verilmesi gereklidir. Barışçı bir dünyadır bu sevginin çiçeklendiği bir yeryüzündür. □

**COMUGRAPHIC
DİZGİ
KONUSUNDA
HİZMETİNİZDEYİZ**

**DEMAGRAPHIC
BİLGİSAYARLI
FOTO DİZGİ HİZMETLERİ
VE TİCARET LTD ŞTİ**

Izmir Caddesi No 7/9 Kızılay/ANKARA
Tel: 300 644

mürüsüne girdiler. Bu türlü ülkelerde gençliğin bağımsız bir tabaka olarak kimliğini kazanma sancıları, emperyalizme karşı mücadele ile başlığı çoğu kez. Böyle olunca da politik bir boyut kazanmış oldu.

KENDİ BAĞIMSIZ KİMLİĞİ

Gecikmiş burjuva demokratik taleplerin ceremesini belki de en çok gençlik ödedi. Kendi bağımsız kimliği için mücadele bir lükstür onun için. 1980'lerin Amerikan gençliği, kendine özgü giysileri, müziği, beğenisini olmadığı için isyan edebildi. Ama aynı yılın Türkiye'ligenciği emperyalizme karşı yükseltecekti sesini..

Emperyalizmin sömürüsü altındaki ülkelerde politik bir boyutu olmayan gençlik hareketleri hep biraz özenti kokmuşlardır. Birey olarak tanınma taleplerinin haksızlığından değil de, bireyselliğin ve gençlik olgunluğun ham koşullarda içi boş, ödünlük hali ortaya çıkmalarından geliyor.

Bireyselliğini yaşayabilmelidir gençlik. En değerli yanını, başkaldırı gücünü ortaya koyabilmelidir. Ama ne pahasına? Apolitizasyon pahasına olmamalıdır bu. O, pahalı sonuçları kaldırılamayacak kadar keskin çelişkiler içinde olgunlaşmak zorunda. Werther gibi, kurşunu kendi kafasına sıkma hakkını tanıyalabilir miyiz ona? Kuşkusuz hayır. Çünkü onun serüveni biraz da Prometeus'un yeryüzü tarihidir.

Bir Afrika atasözüyle bitirelim: "Bu dünya bize atalarımızdan miras kalmadı, biz onu çocuklarımızdan ödünç aldık."

Ödünç alınanın geri verilmesi gereklidir. Barışçı bir dünyadır bu sevginin çiçeklendiği bir yeryüzündür. □

Toplumsal Bunalım ve İntihar

Selçuk Alsan

BATI TOPLUMLARINDA BUNALIM VE GENÇLERDE İNTİHAR

Bir yaz tatili. Alp dağlarının eteğinde, dağ sporları merkezi Grenoble'dayım. Bir meydanın ortasında büyük bir levha üzerinde şu sözleri okuyorum: "İntiharı denemedim önce aşağıdaki numaraya telefon ediniz, telefon başında 24 saat psikiyatrist bulunmaktadır." İşte 20. yüzyılın çelişkilerinden biri daha diye düşünüyorum. Büyük üniversitesi, atom santralleri, turizm olanakları ve ortasından köprürek akan İsere ırmağı ile bu güzel şehir, intiharı önleme gereği duyuyor. Dağlara tırmanma olağanı olan bir yerde doğaldır ki intiharlar da artıyor, insanlar kendilerini dağ uçurumlarına atieveriyor ya da ruhsal boşluktan fizik boşluğa geçiveriyor. Dünyanın birçok büyük kentinde intiharı önleme telefonları olduğunu biliyorum. Birgün elbet Türkiye'de de bu tip telefonlar ve nöbetçi psikiyatrlar olacak diye düşünenim.

Yeni tanrılar, yeni rahipler

Kede ne yazık ki son yirmi yılda gençlerde kaza, cinayet ve intiharla bağlı ölümler de %11 arımıştır. 15-25 yaş arası genç ölümlerinin 3/4'ü kaza, cinayet veya intihar sonucudur. İntihar, gençlerde kaza, cinayet nedeniyle ölümlerden sonra 3. sırada gelen ölüm sebebidir. ABD'de her yıl 14 yaşından küçük 30.000 kız gebe kalmaktadır. 1960-1973 arası 16 yaşından küçük kızlarda gebelik oranı %80 artmıştır. Kurtajların üçde birini genç kızlar yapmaktadır. Bunun intiharla ilgisi büyük. Evlilik dışı gebe kalan genç kızlarda intihar riski 10 kat artmaktadır. İlginçtir, kurtaj yaptırmış genç kızlar tüm çocukların doğacağı tarihlerde, bilincaltı bir durtu ile intihara yönelmektedirler.

İNTİHARIN DERİN SOSYAL NEDENLERİ

Dünyanın en varlıklı ülkesi ABD ile Avrupa'nın en demokratik, en sakin ve zengin ülkesi olan Danimarka, İsviçre-Finlandiya ve İsveç dünyada intihar ve cinayetlerin en sık görüldüğü ülkelerdir. Bu sıklık 100.000'de 20-35 arasındadır. Bu beş ülke ile Fransa ve Norveç alkolik sayısı bakımından dünyada ilk 7 sırayı almaktadır. ABD'de hastane yataklarının yarısından fazlası akıl hastalıklarına ayrılmakta ve bunun için yılda 1 milyar dolar harcanmaktadır. ABD'de her askere alınmayan 6 kişiden birinin askere alınmama nedeni akıl hastalığıdır. Batı gençliğinde uyuşturucu maddeler (eroin, esrar, afyon, kokain, uyku hapları vb.) alışkanlığı giderek artmaktadır ve uyuşturucu kullanmaya başlama yaşı giderek kürçülmektedir. Günlümüzde ABD'de uyuşturucu kullanmaya başlama yaşı 10-11'dir, 1950'lerde ise bu yaşı 16-17 idi. Alkolizm, akıl hastalığı, evlilik dışı gebelik ve uyuşturucu kullanma alışkanlığının sık görülmüş intiharlarla yakından ilişkilidir. Bu verdiğimiz rakamlar çok şaşırtıcıdır, yoksa gelişmiş batı toplumlarda temelden yanlış olan birşey mi var?

İnsanlar büyük bir saflıkla coğuluğun benimsediği düşünce ve duyguların doğru olduğuna inanırlar. Hiçbir şey bundan daha yanlış olamaz. İki kişinin paylaştığı delilik (folie à deux) olduğu gibi milyonlarca insanın paylaştığı bir çılgınlık da olabilir. "folie à millions". Milyonlarca insanın aynı kötülükleri paylaşması o kötülükleri erdemeye çeviremez; bir çok yanlış paylaşması, o yanlışlı doğru yapamaz; milyonlarca insanın aynı akıl hastalığını paylaşması da o insanların akıl sağlığı duruma getiremez. Batı toplumlarda intihar, cinayet, alkolizm, kazalar, akıl hastalıkları ve suç işleme eğilimleri artmaktadır, bunların sorumlusu bu toplumların sosyal ve ekonomik yapılarıdır. Bu gereklere zenginliğin herşeyi halledemediğini göstermek, "yalnız ekmek için yaşanmaz" kuralını doğrulamaktadır.

İşte insanları intihara götüren binlerce nedenden bazıları: Makina gibi insanlar, içten kahkahalar yerine hesaplı ve yapay güllüler, derin konular üzerine konuşma ye-

İntiharın eşliğinde...

rine anlamsız gevezelikler, gereğinde acıda duymak yerine taşlaşmış bir umursamazlık, sevgisi insanlığa yöneltmek yerine bencilce tek bir insanı sevmek ve bu na "aşk" adını verebilmek, yaratamayınca yoketmemi hemde kütle halinde ağaçları, hayvanları ve insanları yoketmeyi denemek; herkese ve herşeye bir mal gözüyle bakılması-fiyatı alçak veya yüksek, bugün olmazsa yarın gerekecek bir mal büyük ölçüde herkese karşı bir güvensizlik; kökleri derinlere inen sevgi manolyaları, yerine karşılıklı cinsel tatminin (en anormal şekilleri dahil) isırgan otları; "kötlülük insanın yaradılışındadır ve bu nedenle zulüm, kavga ve savaş kaçınılmazdır" düşüncesini yaymak; "herkes kendine, Tanrı hepimize" diyerek bencilliği kuralaştırmak; her isteğin hemen doyurulması hiç bir isteğin engellenmemesi -paran çıksamaza taksitle al; bugünün eğlencesini yarına bırakma, bugünden herkes mutlu sözünü sık sık tekrarlamak; yenir, içilir, görülür her şeyi yutmak ("dünya koça bir şıshedir, elmadır, memedir, iç, ye, em"); düşünceni söylemek söylememekten zararlı, ise hiç konuşma, utanmayı bırak, "girgin ol" akıllı olma, kurnaz ol (akıl gerçeğin özünü arar ve yaratıcıdır; kurnazlık Makyavelizm'in uygulanmasıdır; çoğu kez akıl değil, aldatmaca ve utanmazlık gerektir); duygusalı denen aptallığı bırak, Huxley'in Gözüpeksi. Yeni Dünyasında dediği gibi "birey duyarla, toplum kayar"; olayların nedenlerini ve sonuçlarını kurcalamaktan kaçın ("patronlar fazla meraklıları sevmez") senderi sonra tufan, geleceği düşünme; "ne" diye sor, "neden" diye sorma; uygunsuz düşünceleri ezmek üzere salça makinesi gibi kafayı ezici bir başlık keşfeden Guatemala polis müdürüne O.K. (okey) ve aferin de: "para insanların kendine saygı duyabilmesi için yeterli olamaz" diyenlerin ağızını yirt; siyasal partilerin şirket yöntemleriyle çalıştığını görmezden gel; mutluluk değil, zevk ara; propagandaları gerçek olarak kabul et ve bu işleri kurcalama ("çapanoğlu "rahatsız edilme-

yi sevmey); sen bu çarkın içinde bir dışlısin, hiç sürtüşme yapmadan görevini yerine getir çarkınıza sözcüğünü içeren küberlerden kaçın. İşte size insanları intihara götüren birçok öğreti, birçok rahip Jonez

MODERN KAPITALİST TOPLUMUN YAPISI

Bugün insan bilim ve teknolojinin hem yaratıcısı, hem de kurbanı olmak durumundadır; o hem Tanrı, hem de kıldır. İnsan teknolojiye değil, teknoloji insana egemendir. İnsan giderek canlılara değil, cansızlara muhatap olmakta, canlıları değil cansızları (mal, mülk vb.) sevmekte, karşısında insan değil, para, teknoloji ve robot bulmaktadır. Teknoloji ürettiği mallar gibi bağımsız, başına buyruk ve insanüstü bir karakter kazanmıştır. Böylece "cansız iş" bir vampir gibi yaşayan işin kanunu enmekde, onu köle yapmakda ve kurutmaktadır. İnsan malları değil, mallar insanı satın almaktadır. Bir patent, firmanın işine gelmeme yillarda kasada bekletilmektedir. Bilim adamı bilimin öldürmeye yönelik kullanışlarından dolayı mutsuzdur. 3. Dünya Savaşının ilk gününde nükleer bombalarla 1 milyar insan ölecek, kalanlar kör ve kanseri olacaktır. Bilimin meyvalarını yatan bilim adamıdır, fakat dağıtan o değildir. Teknisizm doğmuştur, bu insanın kendi yarattığı ürünlerde tapması demektir. İnsan endüstriyel ve sosyal makinaların bir parçası, bir dışlısı durumundadır. Dışlılar arasında yalnız iş ilişkileri olabilir. Tornaya emreden insan değildir artık, torna insana işin sıra, hız ve ritmini emretmektedir. İnsan bürokratik makineyi işletecek yerde, bu makine insan işletmektedir. Propaganda makinesi tek gözülü dev Cyclops gibi insanları mağaralarla tıkmada, onları kölesiştirmektedir. İnsan çalışırken kendini bir makine olarak hissetmeyecektir, yaratıcı güçlerini harekete geçirmemekde, kendi ruh ve bedenini harap ederek yıpranmaktadır. Çalışmak onun için doğal bir ihtiyaç olsamaktan çıkmıştır, o aç-

kalmamak için çalışmaktadır. Çalışırken kendini insan değil, yaşayan bir makine hissetmektedir. Dinlenme saatlerinden de hayır gelmez. Yıpratıcı, sersemletici ve monoton bir işe, amaçsız ve pasif eğlenceler yaraşır. Radyo, TV, sinema ve gazeteler, söz birliği etmişcesine, eski ve yeni edebiyatın ve müziğin en iyi örneklerini tanıtmak yerine insanı ruh hastalığı, cinayet, alkolizm ve sadizme itici, en degersiz, süprüntü parçalar sunmaktadır. Müzik, şiir, roman, tiyatro ve sinemanın duygusallığı öldürülmüş, bunlar mekanik, monoton, içersiz duruma getirilmiştir. Moda, reklamı yapılmış" zevktir. İnsanlar hiptonizma edilmiş gibi modaya uyarlar (konformizm). Egemen çevreler duyu öldürür "sanata" milyarlarca dolar harcamakta, kendi istediği doğrultudaki sanatçılara ödüller yağdırılmaktadır. Onlar insan değil, duyan ve düşünen insanından korkarlar, çünkü duyan insan ezilen insanlara acır, düşünen insansa acıdıklarını kurtarmak ister. O halde duymayan ve düşünmeyen, yalnızca bir robot gibi kurallara uyan kişiler yaratılacaktır. Eğitim ve Öğretim, iletişim araçları gibi bu amaca hizmet eder. İşin insanı özelliğini kaybetmesi, "zaman öldürme" denen saçma aktivitelere ve uyuşturucu alışkanlığını yol açar. Uyuşturucu ve alkol kullanımının anlamı sudur: çağdaş Batı toplumu insanlara mutluluk verememektedir, bu nedenle genler "kimyasal" mutluluk aramaktadır. Zevkler baygınlamakta ve anormalleşmektedir. Batı'da hiçbir duyguya yansıtmayan yoz, amaçsız, başbozuk bir "norkotik müzik", "boyun eğit müziği", diskolarda moda ile hiptonizma olmuş gençliğin başını döndürüyor. Resim, heykel ve şirde deli saçması bir anlamsızlık (surrealizm) modernlik gibi yutturuluyor. Kapitalist egemen çevreler, sosyalist gerçekçilik denen modern akımın karşısına köhne surrealizmin cesedini çıkarıyor. Buna en iyi cevabı Maxim Gorki vermiş: "Halkın anلامadığı sanata sanat denemez". Buradaki amaca uygunluğu görmek gereklidir. Devrimci sa-

nat anımsız olamaz, çünkü halk tarafından anlaşılmak zorundadır. Sürealizm "bilincaltından deşarj ediyorum" diyor. Bir "şairin" bilincaltından halka ne? Olsa olsa bir psikiyatrist ilgilendir bununla. Kaldı ki Freudist psikiyatride etkisini büyük ölçüde yitirmiş, onun yerini davranışçı, hUMANİST psikiyatrist vb. almıştır. Dolayısıyla gençlik sanatta da aradığını bulamıyor. Gençlik duyguların en hızlı aktığı zamanıdır, olsa modern diye yutturulan kapitalist sanatın duyu içeriği boşaltılmıştır. Sanata kanalize olamayan gençliğin bir bölgemünün coşkun duyguları memer bir baba yaşılmaktadır: İntihar.

Seksde bir "meta" haline getirilmişdir. Gerçek aşkına karşısına ruhsal içерikten yoksun seks çektirmektedir. Çünkü insanlar ancak severlerse kurtarıcı olabilirler, o halde hedef sevgidir. P.O.Box 1550 Cherry Hill, N.J'ye yazabilirsınız. ABD'de çırılçıplak porno dergilerin her sayısında enaz 20-30 telefon numarası ilanı bulunmaktadır, telefon etme başına 25 doları bir bankaya yatırıp vize numarası aldıktan sonra onlara telefon edebilirsiniz. ABD'de 300 000 çocuk porno film çeviri yıldızı 1.5 milyar dolar kar sağlıyor. Başta Los Angeles (Melek şehir) olmak üzere birçok büyük şehirde çocuk fahişeler artıyor, bunları aileleri satılığa çıkarıyor. Bu şehirde her yıl 30 000 kız ve erkek çocuk fahişeligi başlıyor. Bu yola düşmüş çocuk ve gençlerde intihar oranı yüksek. Londra banliyölerinden gelen 14-18 yaş arası kız öğrencilerin bir bölümünü okul önlükleri ile Londra'da fahişelik yapıyor. (Londra'da Çocuklarla Seks Yapma Derneği var. Daily Mirror gazetesinden çocuk pornosunun tüm pornolardan fazla para getirdiğini öğreniyoruz. Esquire dergisinin bir araştırmasına göre ise Amerikalı ana babalar çocukların

larını bir yük olarak görüyorlar.

... VE İNTİHAR

İntihar bir insanın toplumla olan son bağının da kopması demektir. Yukarda söyledığımız sosyal etkenler bir insanın hayatı bağlayan binlerce bağı yavaş kemirir. Nihayet toplumla tek bir bağı kalır: yaşamakta oluşuyor. Olsa toplumla hiçbir bağı kalmadan yaşamak anlamsızdır, devam edemez. Kişi sevmediği, beğenmediği, sevilmediği ve beğenilmemiği bir toplumda yaşam akta ise, yarından umudu yoksa, toplumla son bağı olan hayatın kendisini de koparır. İnsan, değil yarını, bir sonraki anı bile yaşayacak gücü kendinde bulamazsa intihar eder. Çoku kez kişinin değil, toplumun bunalımı söz konusudur. Demir, protein vb. eksiksliği de intihara yol açmaktadır. İntiharin önlenmesi zordur, çünkü toplumların bunalımını gidermek kişileri aşan bir olaydır, insanlara sevmek ve sevilmenin öğretimini toplumun sosyo-ekonomik yapısı ile sıkı sıkıya ilgilidir ve yine kişiyi aşmaktadır.

Genç Hamlet gördüğü ihanetler karşısında söyle der: "Birşeyler kokmuş bu Danimarka'da" ve dolaylı intihar yolunu seçer: kendinden daha kuvvetli olan Leartes ile düello kabul ederek.

Dolaylı intiharin birçok örneklerini görüyoruz dünya genelinde: Teröre kayan olaylar, hızlı otomobil veya motosiklet kullanmak, eski Rus ruleti oynamak (revolvere tek kurşun koyarak silindir rastgele çevirilir ve namlu şakaşa dayanarak teteğe basılır). ABD'de kim daha korkak (chicky run) otomobil yarışları (iki genç otomobilere binerek bir uçurum keneğine gelir ve diğer gençlerin gözleri önlünde gaza basarak otomobili uçuruma sürer,

uçuruma en yakın yerde durabilen veya arabadan atlayabilecek yarışı kazanır), alkol ve uyuşturucu kullanmak, eşcinsellik ve onun getirdiği AIDS hastalığı vb. İntihar insanın mutluluk için verdiği savaşta yenilüşü demektir. İntihar toplumun, insanı dolaylı olarak yok etmemesidir.

Sonra o intihar eden ayırg filmini hatırlıyorum. Köylüler dağda dolaşan vahşi bir ayırgı uçuruma sürek yakalamak istediler, fakat hiç ummadıkları bir şey oldu, ayırgı yakalanacağını anlayınca iki ard ayağı üzerine dikilip uzun uzun kışnedi, ateş saçan gözleri ile o özgür dolaştığı güneşli tepelere son bir kez baktı ve bırakı kendisini uçuruma. O filmden sonra yazmıştım şiirlerimden birini:

ÖZGÜRLÜĞE ATLAYAN AYIGIR

Yularsız boynun
Sahipsiz yurdun
Gibi dimdik,
Yarınla yarış
ve dünya ile barış
İçin yaşıyordun,

Düşünce sellerinde
Bir büyük çağrış,
Akıcı ve yeni,
tutsak etmek mi seni?
Hâlâ uçurumlarda
Bayrak gibi açılan
Yeleni,
Yemsiz ve gemsiz
Köpüren ağızını
Görüyorum,
Özgürüğünü
Ölümse kıldı ölüm.

bük'e gidiş-geliş fişetleri, sigorta pişimi işeren ve işçi hissesi, mali meşaliyet sigortası pişimi, kadem tazminatı ve ihbar önceli, her türlü vergi, harç v.s. şantiye yetkilisi ücreti ve şantiyenin her türlü giderleri, firmanın kâr ve genel giderleri... ile bu madde de sayılmayan ve işçilere yapılacak her türlü ödeme firmanız ait olup teklif ettiniz ücreti dahildir."

Yani konuşmanın ödemenin de tarafı müteahhit ve bu doğaldır. İşin mantığı da bunu gerekliliktedir. Müteahhit, aldığı paranın ne kadarnı keseciek, işçiye ne verecek, belli değildir ve olması mümkün de görülemez. Hatta hiç vermemesi de olasidir. Çünkü sigorta, vergi, taşıma, kâr payı gibi kesintilere, belki işçinin "hizmet kusuru" nedeniyle işverene verdiği zararlar da eklenecek ve böylesi, o ay ücret almaya hak kazanamayabilecektir.

İşçiye ödenen miktar konusunda bir anlaşmazlık olursa da, müteahhit ile işçisi arasındaki, işveren devlet kuruluşunun taraflılığı söz konusu değildir. Böyle bir durumda işçi, müteahhitde karşı ücret ve tazminat davası açacaktır. Dava harcını, avukat ücretini nasıl sağlayacak, üstelik uzun sürecek yargılama boyunca nasıl dayanacak, bütün bunlar, işveren olan devleti iltihaplayacaktır. Çünkü yargılal anlamda o, "husumet" in dışındadır.

2) Her ne kadar bugünkü iktidarın ekonomik felsefesi "herşeyin alınıp satılabilcegi" noktasında toplanıyor, buna insanın da sokuşması, gerçekten önemli bir sıçramadır. Açıkta ki insanın ihalede sokuşması, özünde ona meta gözüyle bakılması demektir. Bilindiği gibi alınıp-satılmasiya da üretmesi söz konusu olan, sadece metadır. Olsa burada konu, doğrudan doğruya insana yöneliktedir.

Gerçekten, emeğin satılması ayrı bir olaydır. İşveren (burada devlet kuruluşu), belli nitelikte şu kadar işçi aradığını ilan eder, durumu bu ölçülere uygun işçiler başvuruda bulunur. Nitelik konusu uygun biçimde sınıandırtan sonra iş sözleşmesi yapılır ve işçi işe girmiştir. Bu, emeğin işçi tarafından satılmıştır. Ama siz, alacağınız şu kadar işçi ya da memur için müteahhit firmalarla çağrıda bulunur, "muhatap" olarak onu alır ve nohut mercimek hesabı sözleşme yaparsanız bunun adı, istediğiniz kadar zorlayın, insan pazarlamasıdır.

3) Üstelik, olayın bir de uygulama yanı vardır. İşveren, işçileri tek tek tanımayacak, hatta isimlerini bile bilmeyecektir. Çünkü "ihale" ile alındıkları için onun karşısındaki taraf işçi değil, müteahhitdir. İşçilerden birisi için uyarı ya da işten çıkarma sebebi söz konusu olduğunda, bu işçiye değil müteahhitde bildirilecektir. İşçi burada, hukuksal olarak "kişiliği" olmayan biridir, kiralanmış bir üretim aracıdır. Öyle olunca ücret yani kira da işçiye değil, elbette onun "sahibi" olan müteahhitde ödenecektir. Nitekim gazete haberini doğru bulmaktaadır: "...Yemek ücreti, işçilerin kara-

ACININ IRMAKLARI

Asım Öztürk

Yaba Yayınları
P.K. 404 Ulus/ANKARA
Tel: 16 64 80

KUZEY YAYINLARI

İşçi İhalesi

Orhan İzzet Kök

Doğal ekonomik ve demokratik koşullar içinde yapıldığında, dehset duyacağınız kimi eylem ve uygulamalar, toplumların bunalım dönemlerinde tedirgin edici bir tepkisizlikle karşılaşıyor, hatta dikkati bile çekmiyorsa bunun anlamlı ne olmalıdır? O toplumun tarihsel, eğitsel, demokratik erişkinliği mi masaya yatırılmalıdır? Olabilir. Ama gene de, insan hakları, hukuk ve demokrasi konusundaki kavgası yaklaşık ikiyüz yılı bulan bir ülkede, bu tür olaylar karşısındaki tepkisizlikten ürküntü duymamak elde değildir.

Sözü, işçi "ihalesine" getirmek istiyorum.

Bir devlet kuruluşu olan Karabük Demir-Celik İşletmesi, geçtiğimiz 13 Nisan günü "usulüne uygun" birilan veriyor ve "ihale" ile 150 adet işçi alınaçğını, isteklilerin (yani müteahhit ya da taşaronlarının) gerekli bilgi ve belgelerle kuruma başvurularını istiyor. Bu duyuruya karşı 8 müteahhit başvuruda bulunuyor. Bunlardan en ucuz fiazi veren müteahhitde "iş sipariş ediliyor" ve durum, 17 Mayıs 1985 gün, 8627 sayılı yazıyla "ihaleyi kazanan" müteahhitde resmen bildiriliyor (Cumhuriyet, 3.5.1985 ve 30.5.1985).

Söz konusu olan, inşaatın ya da belli bir malzemenin değil, insanın "ihalesi"dir ve devlet kavramının, sosyal devlet ilkesinin geriletilmesinde çok önemli bir tırmanma niteliğindedir.

Konuya değişik açılardan bakmak gerekmektedir:

1) Herşeyden önce bu, Türk Toplumunun geleneksel olarak bilincine yerleşmiş "kamu" düşüncesine, "devlet" simgesine terstir ve doğrudan doğruya bu kavramların yipratılması sonucunu getirmektedir. Nasıl getirmesini ki, devlet bu yolla adeta şirketleşmekte, falan ticaret firması ile arasında, konum ve içerik olarak hiçbir ayrim olmadığı düşüncesi, kitlelerin bilincaltına sokulmaktadır.

Diyelim ki, bir süre sonra, Türkiye'nin gelişme ve kalkınmasında dev-

Ne diyorsunuz, Roma Esir Hukukunu yeniden gözden mi geçirmeli? Ama Roma'nın "insan haklarına dayalı, sosyal" bir anayasası yoktu ki!

Kitap Pazarında Koninin Neresindeyiz?

Mümtaz İdil – Yasemin Çongar

Michel Zeraffa, "Fictions" adlı kitabında, bir yazarın farklınlığı olmadığı toplumsal gerçekleri görmesini, dahası bunları ele alıp, üzerinde düşünmesini sağlayacak olan seyin sınıf bilinci olduğunu yazar. Yirminci yüzyılın bilimsel ve teknolojik gelişmedeki hızlılığı, tüm insanlığı toplu olarak etkilerken, toplumun aydın kesimini, bu arada yazarlarını da hızlı bir değişimle zorlamıştır. Yazar için, bir yanda sınıf çatışmasının artık su yüzüne çıkmış nedenleri, öte yanda da sanayileşen toplumun giderek bireyleriyle çelişen ilişkileri arasında kendisine bir yol bulma zorluluğu dayatmaktadır. Nesnel gerçekliğin sanatsal yolla ele geçirilmeye çalışılmasının getirdiği binlerce yıllık mirasın yanında, sanayi toplumlarının kişiyi soyut kavramlara iten ilişki kargasası içinde yazar, ürünlerinde toplumsal gerçekliğin anlamını, ya gelenek yıl öncelerle yürütmeye yolunu seçmiş, ya da anlamlı soyut terimlere dönüştürerek, yeni anlatım yolları bulmaya çalışmıştır.

Yazar için, şimdilik ve dar anlamda kabul ettigimiz bu iki yolda da, bazı tehlikeler söz konusu olmaktadır. Öncelikle, her iki anlatım yolunda da eleştirilen yabancılaşmış düşüncelere öden vermek, yazarı dönemin koşullarından ve değer yargılarından uzaklaştıracaktır. Durum böyle olunca da, yazarın ürününün, sözgeli romanının toplumdaki bireysel ve ruhsal tüm ilişkileri kucaklaması alabildiğine güçleşmektedir. Yazar, sınıf bilincini varmak üzere giriştiği zahmetli ve iyi niyetli uğraşında yol aldığı her kilometre taşından sonra, "karşı değer yargılarını" amansız kuşatmasıyla karşı karşıya kalabilecektir.

Kolayca anlaşılabileceği gibi, bu yaza hedef alınan, yazarlar değildir. Onlar için aynı kitabin üç ya da beş yayınevinden aynı anda çıkışması, ya da biri tükenebilir, başka bir yayınevinden birkaç baskı yapması, yalnızca kişisel bir tedirginlik ya da övünç olabilir. Asıl ürkütücü olan, kitap piyasasının "kayıtsız şartsız" ticari reklam yoluyla yürütülüyor olmasıdır.

Başka bir bağlamda olmakla birlikte, roman piyasası da ülkemizdeki yayın politikası ve kitap ticareti üzerine örnek oluşturmaktadır. Ve yine belirtmeye yarar var: Bu yazida adı geçen yazarların "yazinsal yetenekleri ve kişilikleri" konusunda herhangi bir sataşma söz konusu değildir. Sözelimi, Türk romanında son yıllarda çıkış yapan Latife Tekin, Orhan Pamuk ve Mehmet Eroğlu'nun yetenekli olduklarından kimsenin kuşkusunu yoktur. Zaten, yazılan eleştiriler de bu yazarların yetenekleri üzerine değil, çok çok "dünya görüşleri" üzerindedir. Latife Tekin, yabancı imgeleleri yerli motifler üzerinde işleyerek ve anlatımını geleneksel gerçekçi anlatımdan iyice soyulayarak, yeni bir anlatım geliştirmiştir. Kendi deyişiyile, hem estetik kayıtları, hem de sınıfal kayıtları bir bütüne varılabileceğini, bir yazarlık dünyası kurabileceğini düşündür ve bunu zorlamıştır. Çiçektepe bir roman kahramanı olarak, hem sınıfal hem de estetik kayıtları ortadan kaldırmayı başaramış mıdır? Bu soru, bir edebiyat eleştirisinin yanıtlayabileceği bir sorudur. Ama, Latife Tekin'in ikinci romanı "Berci Kristin Çöp Masalları" acele yazılmış bir uzun öykü izlenimini verip vermediği sorulursa, bunun edebiyat eleştirisiyle ilgisi olduğu pek söylenemez. O zaman sorunun yanıtını romanın kendisinde değil, yaratılış koşullarında aramak gereklidir. Çünkü, bir de madalyonun öteki yüzüne bakmak gereklidir. Özel ilkokul sınavlarına girmek için kapı kapı koşulan çocukların gibi, edebiyat dünyamızın bu yetenekli romançıları, roman piyasasındaki "zirve" konumlarını koruyabilmek için neredeyse roman kuluçkasına yatarak zorlanmaktadır. Mehmet Eroğlu'nun ilk romanında "Mephisto" etkinliğiyle yarattığı ve Ayhan'ın sık sık geri dönüşlerle kendini içinde mücadele ederek yenmeye çalıştığı "Doktor" tipini, ikinci romanı "Geç Kalmış Ölüm"de gerçekleştirmiştir. Romanın gizli kahramanı durumundaki bu "şeytan", roman boyuncu Ayhan'ın beyinde ikinci bir kişilik olarak yükselir. Eroğlu, görünen kahramanın arkasına gizlediği bu "şeytan" tipiyle, yepyeni bir "baskıcı tip" yaratmıştır romanımızda. Ama, romanın ilgi göstermeyle birlikte, ikinci bir kitap yazması gereğinde, "esas" kahraman bu kez beynindeki tüm baskuları kuşkuyla değiştirerek, güneyin Beyrut'u sayılan Iskenderun barlarında konyağını yudumlayan "James Bond" olmuştur.

Öte yandan, "Cevdet Bey ve Oğulları" adlı romanıyla, tarihsel roman türünün başarılı bir örneğini ve

ren Orhan Pamuk, ikinci romanı "Sessiz Ev"de biçim sorununu ön plana almıştır. Kendi deyişiyile de, üçüncü romanındaambaşa bir denemeye girişmiştir. Geleneksel anlatım tekniğiyle ele aldığı ilk romanında, toplumsal olayları fazla deşmeyen Pamuk, ikinci romanında ise, sanki bunu ancak biçimsel öğelerle yerine getirebileceği düşüncesiyle, biraz da acele davranışını gibidir. Oysa, toplumsal sorunlar yerli yerinde sayıkça ya da yaşama biçimini ve değer yargıları adamaklı değiştirmiştir, yazinsal biçimlerin yazarların bireysel zorlamalarıyla değişmesi mümkün değildir. Burada yeniden gündeme, sınıf bilinci gelmektedir. Söz konusu olan sorumluluk taşıyan bir yaklaşım midir, yoksa yeni bir teknik uğruna ayrıntıları feda etmek mi? Yazarın "Cevdet Bey ve Oğulları" romanı, roman teknigi, anlatım, biçim vb. gibi edebiyatın kişilere sağladığı diğer eleştiri hallerinden herhangi biri açısından eleştirebilir. Öznel beğeniler kimi zaman nesnel değerlendirmeleri perdelemiş de olabilir. Bütün bunlar, roman üzerine yazılacak bir yazda gündeme gelebilecektir. Ancak, burada söz konusu olan Orhan Pamuk'un ikinci ve üçüncü romanını yazmış olması ve bu ürünler için yalnızca biçimsel bazı değişiklikleri ön plana çıkarmaya çalışmasıdır. Salt biçimsel bir değişiklik söz konusu olduğunda, yazar için önceden saptanmış bazı konular ile roman yazmak kaçınılmaz hale gelmektedir. Durum böyle olunca da, kendi deyişiyile 15 roman konusunu yedekte tutarak beklemektedir. Böyle yapay kızıştırma içinde kalan

yazarın suçu ne olabilir? Hiç. Yazar ürünleryle toplumsal bir etkinlik haline geldiği ya da getirildiği zaman ortaya koyacağı her ürün için artık bir "kılıf" bulmak zorundadır.

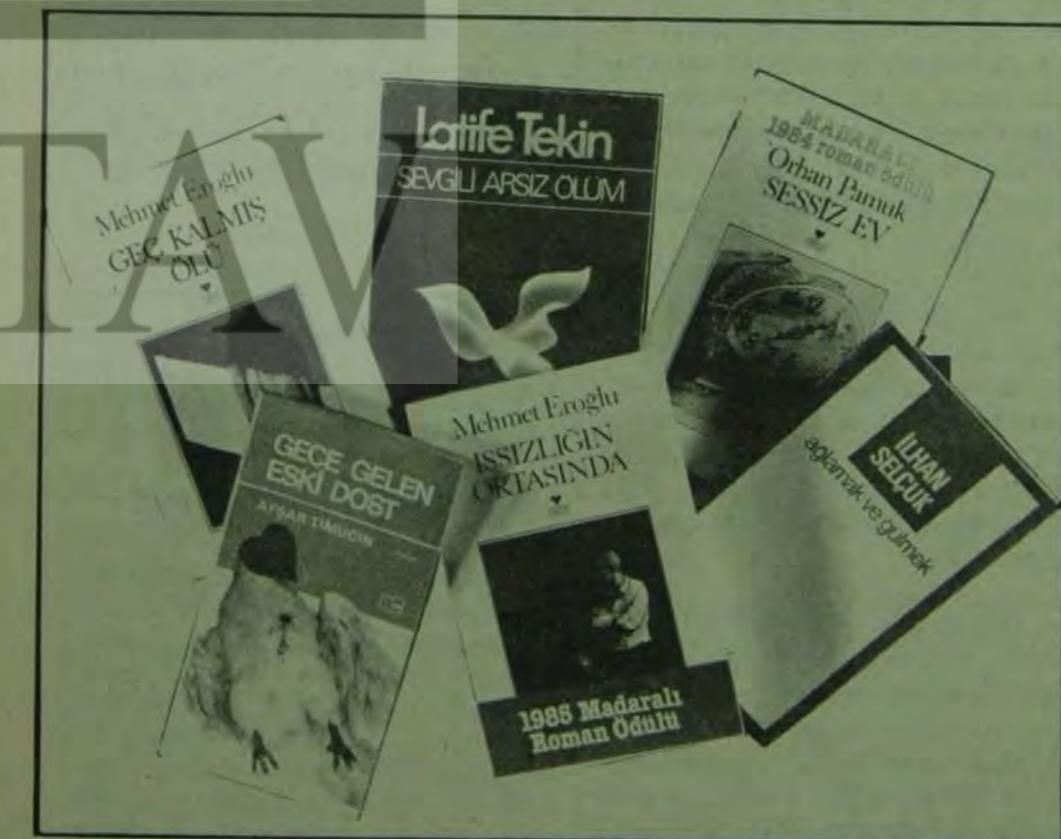
Serbest rekabet piyasasının sonda da el atması halinde ortaya çıkan sonuçlar açıktır. Sözelimi, Cumhuriyet Tarihi'nin hiç bir döneminde açılmamış sayıda resim galerilerinin açılması, resim sanatındaki ilerlemenin çok, resim piyasasındaki ticari oyunların artışının bir göstergesidir. Artık roman piyasası öyle hale gelmiştir ki, deterjan piyasasının tüm ticari "atraksiyonları" nerede yinen ugulamaktadır. Yayınevleri açısından bakıldığından, ekonomik baskıların "had safhada" olduğu böyle dönenlerde, kitaplarının satışını artırmak için "ticari reklam" yoluna gitmeleri son derece doğaldır. Yazar için ise yinevinin kendi kitabının satışını artırmak için yaptığı her girişim, yeni kitaplar yazmasını sağlama açısından yaptırım unsurudur ve kitap piyasasının bu "ticari kargaşası"na "yazar" olduğu için katılmamak eğilimindedir. Kuşkusuz, kitap piyasasının "orman yasasıyla" çalışmasındaki en büyük pay, siyaset iktidarlarındır. Ama onlar da varlıklarını koruyabilmek için yokluk yaratmak zorunda olduklarından, kendi açılarından haklıdır.

Belki şaşırtıcı görünebilir, ama haksız olan kesim okur kesimidir, kitap piyasasının bu kargaşa ile birlikte başsağlığı gitmesine okur neden olmaktadır, aslan payı onundur.

Bu iddiayı daha kolay açıklayabilmek için okur kesimini üç ana bölüme ayırmak yararlı olacaktır: Sıradan okur, teslimiyeti okur ve belirleyici okur. Sıradan okurlar, kendisi-

nin de katılmamasına izin vermeyen ürünlerde pek yüz vermeme eğilimindedirler. Konuları basit olan ve kolay okunan kitaplara ilgi gösterirler. Çünkü onlar için kitap okumak, hoşça vakit geçirmekten başka bir anlam taşımaz. Reklamlardan etkilenirler, ama öznel beğenileri daima belirleyici olur. Bir önerise kapılıp da nitelikli bir kitap almak durumunda kaldıklarında, kitaplardan süsleyen bir eşyadan fazla anlam taşımamayı alındıkları kitap. Teslimiyeti okur ise, daha çok "aydin" kesime yakın okur tipidir. Bunlar, "Kitap okumanın yararı"nın inanırlar ve hatta bu konuda bir konferans bile verebilirler. Okumaları, çevreleriyle ilgilenmeleri gerektiği inancındadırlar, ama bir türlü nereden başlayacaklarını bilemezler. Ya elle ne geçerse okurlar, ya da birinin/birilerinin önerileri doğrultusunda kitap okurlar. Adını bir kaç duydukları bir yazarın hiç bir kitabıni okumamaları onlar için bir utançtır, o kadar. Ola ki, bir yerde söz etmesi gerektiğinde, yazar ya da kitabı hakkında üç-beş kelime olsun etmesinin zorunluluğuna inanırlar. "Ticari piyasa"ya teslim olmuş durumdadırlar ve gazete ya da dergilerin tanıtım sütrleri arasına sıkışık kalmışlardır. Hep "önemli" işlerinden dolay yorgundurlar ve hep kendilerine yol gösterilmemesinden şikayet ederler. Belirleyici okur tipi ise, sayısı en az olan okur tipidir. Bu tip okurlar ya bazı yayın organlarında yazıyorlardır, ya da yazı yazacak düzeyde konularla ilgilidirler. Bu da onlarda iki eğilimin baş göstermesine neden olur: Ya piyasa bir yer tutmak, ya da piyasayı belirleyecek bir çevre oluşturmak.

Birbirine içine iyice girmiş, oldukça karmaşık bu okur kesiminin bir konu biçiminde sıralandığını varsayırsak, ticari piyasayı belirleyici olanlarla, bu işi fiilen sürdürün kesimin ya çok yakın ilişkili olduğunu ya da bizde aynı kesimler olduğunu anlatmak kolaylaşır. Ancak, bu karmaşık yapı içinde "bire bir" biçiminde bir kural olduğunu söylemek haksızlık olur. Kuşkusuz, konu biçimindeki sıralamanın en sıvı noktasında "piyasa" dışı mücadele veren yazarlar da vardır. İşim vermek gereklidir, "Kıylar Duruncu", "Gece Gelen Eski Dost" gibi yetkin romanların yazarı Afşar Timuçin söylenebilir. Burada hemen şu "saldıru-soru" sorulabilir: Peki ama, yazının başından beri kötüükleri anlatılmaya çalışılan "ticari reklam" yöntemine, son cümlesi siz de başvurmadınız mı? Bu soruya yanıt olarak, beş dakika içinde portresini yaptığı kendisinden yüksek fiyat talep etmesine kızan bir kadına, resmin verdiği yanıtı yinelemek yeterlidir. "Ellibeş yıl artı beş dakika hanımefendi."

Kitaplar, kütüpanelerin süsü mü olacak?

Kürsüde Değil Sırada Yer Alan Öğretmen

Günter Wallraff

16 Temmuz'da insanlık Heinrich Böll'ü yitirdi. Günümüzde hiçbir şey için çok geç olmadığına ve en uzakta gözükten aydınlatıcı günlerin bir gün mutlak doğaçına inanan yazar ve barış gözcüsü Heinrich Böll, kişinin yaşam üzerinde tavrı ile yapılarının birbirinden kopmaz bir bütünü olduğunu kanıtlamış olmanın huzurıyla aramızdan ayrıldı. Kendisi gibi Federal Almanya vatandaşısı olan gazeteci ve yazar Günter Wallraff, yazı yazmaya onun sayesinde ve öğretmenliği altında başlamıştı. Birlikte yıllarca savaşım veren bu iki insandan öğrenci olan, öğretmeninin ölümü üzerine aşağıdaki yazıyı kaleme aldı..

Federal Almanya'ya hiç hak etmediği bir prestiji kazandıran bir insandi Heinrich Böll. Onun temsilcisi olduğu tavır, kendi vatanında yeterince değer görmedi. Memleket içinde ve dışında baskı altındaki insanlarla olan dayanışması, zaman zaman onunda bu insanlar arasında yer almasına neden oldu.

F. Almanya'nın toplumcu yazarları arasında en önce o gelir. Son derece yalnız bir şekilde bu yeri korudu. Miyop ama inancının verdiği inanılmaz güçle, her zaman vardı. Öyle bir şekilde vardı ki bir sembol halini aldı.

Adenauz zamanında kilise ile sermaye arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmanın anımsanmasında büyük yarar var. Ancak o zaman Katolik kilesesi, alışlagelmiş katılımdan kopmaya başladı. Böll olmadan kilise, bugün olduğundan çok daha fazla güçlü ve gözdağı verir halde olacaktı. -Bayern dışında bile-. O olmasayı, asker olmak istemeyenlere, bugün olduğundan çok daha fazla baskı yapılacaktı. Askerliği reddetmenin bir vatandaşlık hakkı haline gelmesinde o, herkesten fazla etkili oldu.

Yazının, toplumda bir şey değiştiremeyeceği inancının yanlışlığını Böll kendi yaptırımlarıyla kanıtladı. Bir çögündan epey önce o, yazinsal yaratıcılığın temelinde, yazarın kendisini toplum içinde olup bitenlere katmasının yattığını gördü. Yazar kuşkusuz doğanın temelinde olan gerçekleri değiştiremez ama eylemleri uzun sürede yararlı olabilir. Böll'ün girişimciliği, Federal Almanya'da olumlu gelişmeleri hızlandırdı. Politik buzların yoğun olduğu 60'lı yılların sonlarında, çalışmaları ile ayrı kanatlar arasında yaklaşma olmasına katkıda bulundu. Demokrasiye yönelik her türlü tehlkiye önceden sezen Böll, terörizme karşı olmak gereklisiyle ülkenin bir polis devleti haline getirilmesini önlemek için alarm zillerini çaldı. Açık sözlüğünün karşılığı, yüksek bir kişisel bedel ödemek zorunda kaldı.

Teşvik etme ve destekleme konularında her zaman, hem maddi hem de ruhsal olarak hazır. Onun yardım etme şekli her çeşit gösterişçilikten uzaktı ve bir tek yazar meslektaşlarına yönelik değildi. Yol gösterici değil kişisel ve herkesle eşit bir insan-

Heinrich Böll 1972 (Fot. Mehmet Ünal)

di. Benim için daha yorum başında yardıma yetişti. Askere gitmeye karşı olduğum için hapiste yatiyordum; dayanacak gücü bulabilmek amacıyla günlük tutmaya başlamıştım. Benim ilk yazı yazma girişimimi bu. Tarihe degen fazla bir şey bilmiyordum. Böll bana, kendi notlarını tarihsel bir çerçeve içinde görmeyi öğretti. Hitler'in Wehrmacht'ındaki bölgük şefleri ve cephe rahipleri ile olan anılarını anlattı. Bu anıları yazinsal olarak da kullanmıştır.

Böll için haklı çıkmak hiçbir zaman önemli olmamıştı. Böyle bir şey, onun için acı bir zafer demek olurdu. Öğretmen durumunda gözükmekten çok kaçınırdı.

Böll'ün güvenirliliği nereden geliyordu? Kendini angaje olduğu şeylelerle bu denli özdeştiren bir başka solcu tanımıyorum.

ÖDÜNSÜZ BİR YAZARDI

Böll için haklı çıkmak hiçbir zaman önemli olmamıştı. Böyle bir şey, onun için acı bir zafer demek olurdu. Kimseyi parmaıyla suçu sandalyesine göndermek istemez, öğretmen durumunda gözükmekten çok kaçınırdı. Çevresini dirsekleyerek önlere fırlamak ve önder durumuna geçmek onun anlayışı dışında kalındı. Eğer

kimseye bir şey öğrettiyse bunu kendinde örnek vererek yapmıştır.

Yayın zorunluluğunda olan ve çevresine sürekli olarak seslenmek durumunda bulunan yazarlar arasında değildi. Her şeyden önce dinlerdi, algıları ve öğrenirdi. Bu açık tavırlılığın, onun sanatsal çalışma yöntemi olduğunu anlamam epey sürdü. İzlenimler edinir, uzun süre biriktirirdi. Yaratıcılığı için artık, dış etkenlerin az sayıda tohumu gerekiyordu. Kendi deneyimleri son sözü söyleydi. Dışa gözükene kuşkuyla yaklaşıldı. Onun için her gerçek, bir tarih içerirdi; onsuvar olamazdı. Bu nedenle yalnız, uzun süre yaşadığı, içinde rol aldığı ve sonuçlandırdığı şeyler üzerine yazardı. Bu da onun sabırsız olmasını, ödüne vermesini ya da pes etmesini önledi.

Günün modasına da uymazdı. Böll asla "gözde" olmadı. Yazinsal "yenilikçi" öleme ortaklığını karıştırırken o, toplumcu ve gerçekçi bir yazından söz etti. Bu amaçla, açık ve kolay anlaşılır olmaya özellikle özen gösterdi.

Yazalarını salt aydınlar için değil herkes için yazardı. Anlamsızlık ve şirinlikten yaşamında olduğu gibi, yaratıcılığında da kaçındı.

Defalarca ben onun genç olduğunu ve genç kaldığını inandıracak olaylara tanık oldum. Üne kavuşup sürekli olarak kendinden alıntı yapanlarla hiç bir benzerliği yoktu. Böll ne denli beğenisi kazandıysa, yazinsal kararlılığı da o denli arttı. □

Dagens Nyheter, 17.7.1985

HEIN İÇİN

16 Temmuz Salı saat 15.00
Heinrich Böll öldü
Daha karardı hava, daha soğuk
yazın ortası olduğu halde.
Günün haber: Reagan kanser
çok kötü bir tür değil,
Daha çok yaşar o
sağlığı yerinde.
Kolay olmez kazanmaya alışkin tipler.

Oya Sen nöbeti devrettin Hein,
Çünkü Sendeki damarlar ve sınırlar
çelikten değil.
Nelere dayanmadın Sen nelere
en acımasız av sürerken
yardıma yetiştin herkese

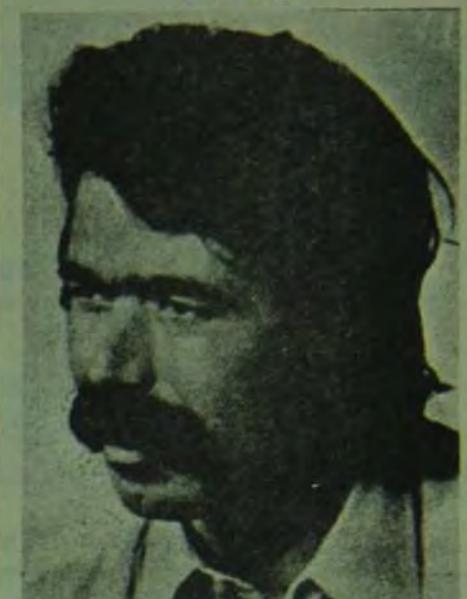
Sabırla katlanıp kabul ettiğin ödüller
yardımını isteyenlere onur verdi
Senden çok.
Bugün Senin kitaplarını okumayanlar
bir gün mutlak
dev bir anıt kuracaklar
İçine Seni
ve Senin eşsiz düşüncelerini koyacaklar

(...)
Senden öğrendik:
doğruyu söylemeyi ve yapmayı
hic çıkar sağlamazken
kurumlara değil insanlara inanmayı
hicbir şeye körük köründe bağlanmamayı
ve egemeninden sürekli kuşkulamayı
uygun adım marş dendiği zaman
adımları bozmak için tökezlemeyi
saldırmaktansa kaçmayı
ve sonuna dek başkaldırmayı!
Geç olmadan ve diktatör gelmeden.

Aynen Senin önerdiğiniz gibi
yaşamla eylemi ayırmamayı.
Öyleye ölmedin SEN..

Günter Wallraff
(Çev. Gürhan Uçkan)

ABDÜLKADİR BULUT ÖLDÜ

1943-1985

Abdulkadir Bulut Anamur'un Akine Köyünde doğdu. Akşehir İlköğretim Okulu'nu 1961'de bitirdi. Yurdun değişik yörelerinde öğretmenlik yaptı. Demokratik öğretmen kuruluşlarındaki etkin görevleri yüzünden açığa alındı, sürüldü, tutuklandı.

O, herseyden önce bir şairdi..

Şiirlerinde direk temasını hiç yitirmediği halkın özlemlerini, acılarını ve öfkelerini dile getirdi. Dört yapıt bıraktı geride: SEN TEK BAŞINA DEĞİLSİN, YAKIMLAR, GÖZ YAŞLARI DA ÇİÇEK AÇAR, YURDUMUN ŞİİR DEFTERİ.

Feci bir trafik kazasında yitirdiğimiz Abdulkadir'in erken ölümüne en çok adreslerinde andığı arkadaşları üzülecektir.

ARKADAŞ ADRESLERİ

Arkadaş adreslerinde eskiden İncecil ve güzel şeyler vardı. Gençliğimize ve geleceğimize dair Sözelimi bir aybastı sokağı. Ve altında bir şehir

Oya şimdi öyle değil Düşünüyorum da günlerden beri Nasıl düşürülmüş olabilir Arkadaş adlarının yanına 'Kapalı' ve 'Koğuş' sözcükleri

GÖZ YAŞLARI DA ÇİÇEK AÇAR

“Hapishaneden Mektuplar”

Söylesi: Taylan Atıl

Mayıs ayında, Yarın Yayınları "Görülmüşür/Hapishaneden Mektuplar" adıyla derleme bir kitap yayınladı. Kitap, girişinden de belirttiği gibi her yüz aileden bir kişinin tutuklu ya da hükümlü olduğu bir ülkede çeşitli satış listelerinde "ayın en çok satan kitabı" olarak duyuruldu. Son olarak da yaynevi yetkililerinden öğrenildiğine göre, kitabın ilk basımı tükenecek üzere. Ülkemiz kitap satışlarına ilişkin rakamlar gözönüne alındığında, yaklaşık üç ay içinde birinci baskısı tükenen bir kitabın gördüğü ilgi düşündürücüydü.

Görülmüşür'ü yaylayan Yarın Yayınlarının, Yazı İşleri Sorumlusu Füsun Öztürk Baysan'la kitap üzerinde bir görüşme yaptı. Aşağıda yayinallyızımız konuşma tuplumumuzun önemli bir yarısının tartışıldığı bu günlerde ayrıca ilgi çekenekir kanısındayız.

□ Öncelikle bu tür bir derleme- yi hazırlama ve yayılma düşüncen- zin nereden doğduğunu sorarak başlayalım..

□ Yarın, 1 Eylül 1981'de ilk sayısını yayınladığında, hapishanelerde bir dönemin tek sorumlusu olarak tutulan gençlerle o gençlere o günlerde bakıldığından dışında bir iletişim kurmayı ilke olarak benimsemişti. Kısacası, içerdeki gençlerin bir dönemin sorumluluğunu hiç de haketmemelerine karşın taşımalarına karşı bir ses olmayı amaçlamıştı. Bunun bir biçimde yaşama geçmesi gerekiyordu, nasıl olabilir derken isteyen ve parasal gücü yetersiz olan her tutukluya, hükümlüye dergiyi karşısız olarak göndermeyi düşündük. Ama bu yetmezdi, bizimle yazışmak isteyen her tutuklu ya da hükümlüye düzenli biçimde yazışmak gereğini de düşünüdük. Böylece belki de, ailelerin dışında karşılıklı olarak mektup yazabilecekleri; sorunlarını, dertlerini, istemelerini anlatabilecekleri bir yer olacaktı.

Düşüncelerimiz tek taraflı olarak kalmadı. Beklediğimizin dışında bir yoğunlukla karşılık gördü. Kitabın girişinde "Kitabın hazırlanmasında çalışanların notu"nda da dile getirdiğimiz gibi binlerle anlatabileceğimiz sayıda

"görülmüşür" damgalı mektup ulaştı elimize.

1985'in başlarında toplumumuzun bir çok olaya daha "tartışarak" bakılmaya başladığı bir dönemde, bu yaranın sarılmasına katkıda bulunabilmek için bizimle yazışanların mektuplarından bir derlemeyi yayımlamayı düşündük, tartıştık.

Aldığımız tepkilerin olumlu olması ve bizim de yapacağımız işin gerekliliğine inanmamız, yoğun ve uzun bir çalışmaya bu kitabı çıkarmamızı getirdi.

□ Burada şunu sormayı istiyoruz, kitabıń çıkışından sonra bu düşüncelerini haklı çıkaran gelişmeler oldu mu?

□ Hem de pek çok. Bir kez "görülmüşür" damgası iyerek mektup yollamak zorunda olanlar, böylesine bir kitabın kendileri için ne anlama geldiğini hiç zaman yitirmeksiniz ve olana duyarlılığıyla dile getirdiler. Ama ne yazık ki, bu kitabın yazarı olan cezaevlerindeki okuyucularımızın çoğu bu kitabın sadece duyurusunu görebildi.

Sonra, sanıyorum öncelikle böylesine bir kitabı gereki kılan kişilerin

çevrelerinden başlayarak bir ilgi ulyanmaya başladı. Giderek de artan bir ivmeye aranan, istenen bir kitap oldu. "Görülmüşür"

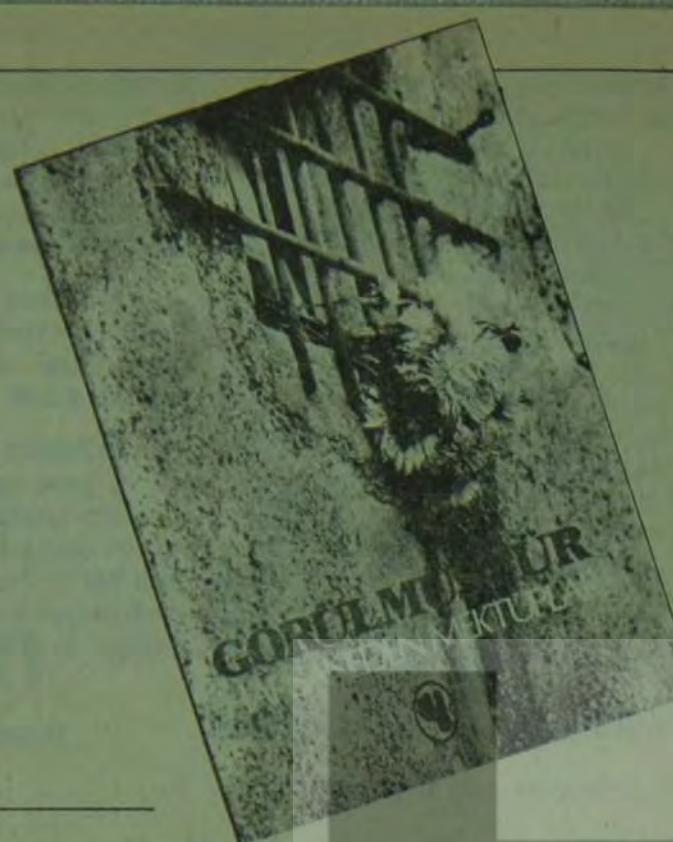
Ama şimdi aklıma geliyor, olumsuz tepkiler de aldık. Özellikle şunu söyleyordular: "Çok Yarın'cı olmuş..." Ne anlamaya geldiğini kavrayamadık, ama sanıyorum mektupların, "ilişkimiz için gösterdiğiniz özene sağolun" gibi yanlarına takılmış.

□ Peki bu eleştiri size haklı mıydı?

□ Kesinlikle hayır. Oturup konuştuğumuzda da, kitabı yeniden gözden geçirildiğimizde de bu eleştiriye haklılık kazandıracak bir yan bulamadık. Üstelik biz bu kitapla tüm "görülmüşür" damgalı mektuplardan bir derleme yapmadık. Anlamı da yoktu, biz yalnızca Yarın'a yazarları derlemiştik. Ayrıca böyle bir kitap için gereklilik duymamızı temellendiren gelişmeler önce de değildiğim gibi çok başkaydı.

□ Son olarak şunu sormayı istiyoruz, yeni bir baskı, genişletilmiş bir baskı düşünüyor musunuz?

□ Ön yazımızın son cümlelerini burada aktarmak iyi olacak sanıyorum: "İsteriz ki, ikinci baskı genişlemesin, ülkemde böylesine bir kitap daha hazırlanmasın. Hiçbir yarın'a 'görülmüşür' bölüm konulmasın. Hiçbir mektuba 'görülmüşür' damgası basımasın. "Herhalde sorunun yanıtı burada var. Ama şunu da söylemeliyim ki, bu kitap gerekli olduğuna yeniden basılacak. Görevi bittene kadar kitabı vitrinlerinde duracak. Sonra da bu dönemde ilişkin değerlendirilmeler yapılrak raflardan çekilipli alınarak kullanılacak.

CJ makrokim
KIMYA SANAYI ve TICARET A.Ş.

- Solventler
- Genel ve Özel amaçlı parafinler
- Sünger, ayakkabı ve deri yapıştırıcılar
- Diğer kimyevi maddeler

BİZİ ARAR MISİNİZ ? Tel: 166 55 06-7

Sivritas Sk. Fidan apt. No. 12 Da.7
Mecidiyeköy-İSTANBUL

Kalem: 032

- Tüm petrol türveleri
- Madeni yağlar
- Kara ve deniz taşımacılığında

ÇÖZÜMÜ GÜC SORUNLARINIZ VAR MI?

b boaz

PETROL MAHSÜLLERİ PAZARLAMA ve
NAKLİYAT LİMİTED ŞİRKETİ
Dümen Sok. 1/2 GÜMÜŞSUYU-İSTANBUL
Tel: 145 81 71 - 143 21 61

033

KALEM

YILDIZ SAVAŞLARI

Haluk Gerger

Mahmut Tali Öngören

SİNEMA DİYE DİYE

Dieter Duhm

KAPITALİZMDE KORKU

Türkçe: Sargut Şolçün

Önsöz: Aziz Nesin

CAZ Hüzün Müziği

Derleyen: Feride Çeçekoglu

Önsöz: Ahmet Tellî

Lionel Richard NAZİM ve KÜLTÜR Denizkızlarının Şarkısı Türkçesi: Nesrin Güner

Önsöz: Sargut Şolçün

BRECHT'LE YAŞAMAK Çalışma Günlüğü

Derleyen: Yılmaz Onay

Önsöz: İ.Mert Başat

Kalem: 037

DİZE
Şair Kitapları
VEYSEL ÇOLAK • Ötesi Yar
YUSUF ALPER • Kanayan Şirler
• Çıktı
DİZE Şiir Dergisi
Ekim 85'te çıkıyor

Kalem: 035

BURHAN GÜNEL
Ve O Güzel Kadının Çocukları
(Roman)
Kerem Yayınları P.K. 371 Kızılay/ANK
Dağıtım: ADAŞ-CEMMAY-DATİŞ

Kalem: 036

İKTİSAT MATBAASI
Salih Paşa Cad. Merkez Han 47/10
Gaziosmanpaşa-İSTANBUL
Tel: 578 45 47

Kalem: 037

Kalem: 038

Kalem: 039

*Edebiyatçının,
sanatçının,
sanatsever okurun
başucu kitapları*

*Kitaplığınızda
Bilim ve Sanat
aydınlığı,
edebiyat tadı!..*

TÜSTAV

BİLİM ve SANAT YAYINLARI

Adres: Sümer Sok. 36/1-A Kızılay-ANKARA

G.N. Pospelov
EDEBİYAT BİLİMİ
Çeviren: Yılmaz Onay

Okuyucunun edebiyat alanındaki bilimsel düşünüşüne, ulusal ve dünya kültürüne yönelik arayışlarına, bakış açısı zenginliği kazanmasına, kluvuzluk gereksinmesine doyurucu yanıt getiren Edebiyat Bilimi ikinci cildin de yayınlanmasıyla bütünlendi. “.... bu yapıt sayesinde, okuyucu, diyalektik maddeci dünya anlayışının ve yönteminin, sanat ve edebiyatla ilgili sorumlara derli toplu bir bakış elde edebilme olanağı bulacaktır. Kisaca, Pospelov'un bu yapıtı, genel olarak sanat, özel olarak da edebiyatla ilgili kuramsal ve yöntemsel sorunların tartışılmamasında da, ilk elde baş vurulacak temel bir yapıt niteliğindedir”.
(Hüsnü Aksoy, “Edebiyat Bilimi” üstüne, Varlık Dergisi, Ocak 1985)
(İki cilt birlikte 1500 TL, Yalnız ikinci cilt 900 TL)

**EDEBİYAT BARIŞ ve
ÖZGÜRLÜK**

Düzenleyen: Aziz Çalışlar

“.... 20. yüzyıla kadar dünya edebiyat sürecine ağırlığını koymuş bulunan Avrupa-merkezci edebiyat anlayışı, Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki toplumsal ve ulusal kurtuluş savaşlarıyla yıkıntıya uğramıştır. Üçüncü Dünya Ülkeleri, gerçek bir insancıl ve yaşamsal edebiyat yaratımını yitirmiş bulunan Batı karşısında, gerçekten insancıl ve yaşamsal bir edebiyat dikerek öcünü aldığı kadar, dünya edebiyat sürecine de artık kesinlikle ağırlığını koymuş bulunmaktadır. Çağımızda edebiyatın çelişkin süreçleri ve ‘sanatın diyalektiği’ budur işte” (Yapitta yer alan “Edebiyatın Çelişki Süreçleri”-Aziz Çalışlar, başlıklı yazdan). Edebiyat Barış ve Özgürlük içinde Aziz Nesin, Aziz Çalışlar, Yusuf El Sebai, Alex La Guma, Mihail Şolohov'un yazılarını ve 1969'dan 1983'e Asya-Afrika Yazalar Birliğinin ödüllerini (“Lotus”) alan 26 ülkeden 42 şair ve yazarın yapıtlarından yapılmış bir seçkiyi bulacaksınız.(650 TL)

